

ISSN-2564-7733
e-ISSN: 2587-1625

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Osmaniye Korkut Ata University

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Journal of Economics and Administrative Sciences

Cilt/Volume:2 Sayı/Issue:1 Yıl/Year:2018 Hakemli Dergi

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Rektörlü ü Adına mtiyaz Sahibi (Owner of the Journal)	DANI MA KURULU (Advisory Board)
Prof. Dr. Murat TÜRK Rektör	Prof. Dr. Ahmet AKSOY (Gazi Üniversitesi)
	Prof. Dr. Ahmet Mete Ç L NG RTÜRK (Marmara Üniversitesi)
	Prof. Dr. Alkan SOYAK (Marmara Üniversitesi)
	Prof. Dr. Altan ÇABUK (Çukurova Üniversitesi)
	Prof. Dr. A.F.M. Ataur RAHMAN (North South University)
Editör (Editor)	Prof. Dr. Beyhan MAR AP (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Zeynep TÜRK	Prof. Dr. Burak GÜR (stanbul Üniversitesi)
	Prof. Dr. Dilek ALTA (Marmara Üniversitesi)
	Prof. Dr. Ebru ÇA LAYAN AKAY (Marmara Üniversitesi)
	Prof. Dr. Esen YILDIRIM (Marmara Üniversitesi)
	Prof. Dr. Fatma Nur TU AL (Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi)
	Prof. Dr. Flavia Mirela BARNAL (West University of Timisoara)
Editör Yardımcıları (Editorial Assistants)	Prof. Dr. Jiri STROUHAL (Skoda Auto University)
Dr. Ö r. Üyesi Nazan AK	Prof. Dr. Mehmet C HANG R (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Dr. Ö r. Üyesi Samet EVC	Prof. Dr. Mehmet MAN (Marmara Üniversitesi)
	Prof. Dr. Metin Kamil ERCAN (Gazi Üniversitesi)
	Prof. Dr. Murat TÜRK (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
	Prof. Dr. M. Fedai ÇAVU (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Yayın Kurulu (Editorial Board)	Prof. Dr. Mutlu Ba aran ÖZTÜRK (Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Zeynep TÜRK	Prof. Dr. Münevver TURANLI (stanbul Ticaret Üniversitesi)
Dr. Ö r. Üyesi Nazan AK	Prof. Dr. Nalan AKDO AN (Ba kent Üniversitesi)
Dr. Ö r. Üyesi Samet EVC	Prof. Dr. Orhan SEV LENGÜL (Ba kent Üniversitesi)
	Prof. Dr. Selahattin GÜR (Marmara Üniversitesi)
	Prof. Dr. Serap ÇABUK (Çukurova Üniversitesi)
	Prof. Dr. Suat OKTAR (Marmara Üniversitesi)
	Prof. Dr. aban UZAY (Erciyes Üniversitesi)
	Prof. Dr. Tuncay CAN (Marmara Üniversitesi)
ngilizce Redaktör (English Redactor)	Prof. Dr. Zeynep TÜRK (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Dr. Ö r. Üyesi Serpil UÇAR	Doç. Dr. Atilla Ç FTER (Altınba Üniversitesi)
	Doç. Dr. Bülent ÖZ (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
	Doç. Dr. Erdal D NÇER (Marmara Üniversitesi)
	Doç. Dr. K. Haldun AKALIN (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
	Doç. Dr. Tuba BA KONU D REKÇ (Gaziantep Üniversitesi)
	Doç. Dr. Veland RAMADANI (South East European University)
	Yrd. Doç. Dr. Claudiu BOTOC (West University of Timisoara)
	Yrd. Doç. Dr. Joanna HERNIK (West-Pomeranian University of Technology)
Sekreteryas (Secretaria)	Yrd. Doç. Dr. Miruna Lucia NACHESCU (West Tmisora University)
Ar . Gör. Alptu AKSOY	Yrd. Doç. Dr. Sakib Bin Amin (North South University)
Ar . Gör. Erdem KÜRKLÜ	Dr. Alexandra Ileana MUTIU (Babes Bolyai University)
Ar . Gör. Kerem K PER	
Ar . Gör. Halenur SOYSAL KURT	
Ar . Gör. Erhan ERG N	

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, elektronik ve basılı olmak üzere Haziran ve Aralık aylarında yılda iki defa yayınlanan bilimsel hakemli bir dergidir. Türkçe ve İngilizce dillerinde iktisadi ve idari bilimler alanlarında ve bu alanlarla ilgili konuları kapsayan makaleler kabul edilmektedir.

Makaleleriyle dergimize katkı sağlayan yazarlarımıza, makale değerlendirme sürecinde desteğini esirgemeyen hakem ve danışma kurulumuza katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Dergimizin tarandığı endeksler;

YAYIN TÜRÜ: Ulusal Süreli

İletişim Adresi / Contact Info

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Karacaolan Yeri, Fakülte 1 Mah., 80000 Osmaniye / Türkiye

<http://dergipark.gov.tr/oskaiibfd>

iibfdergi@osmaniye.edu.tr

+90 328 827 10 00

HAKEM KURULU
(Referee Board)

Prof.Dr. Fatih B LG L (Çukurova Üniversitesi)
Prof. Dr. Veysel EREN (Mustafa Kemal Üniversitesi)
Prof.Dr. Zeynep HATUNO LU (Kahramanmara Sütçü mam Üniversitesi)
Doç.Dr. Do ancan ÖZSEL (Munzur Üniversitesi)
Doç.Dr. Ahmet KURTARAN (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Doç.Dr. Bünyamin ER (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Doç.Dr. Meryem SAMIRKA KOM U (Mersin Üniversitesi)
Doç.Dr. Haluk BENGÜ (Ni de Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Doç.Dr. Fikret B RD L (Kahramanmara Sütçü mam Üniversitesi)
Dr. Ö r. Üyesi Tu ba Ç FTÇ (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi)
Dr. Ö r. Üyesi Tu ba AYDIN AZALOV (Artvin Çoruh Üniversitesi)
Dr. Ö r. Üyesi Aygül KILINÇ (Gaziantep Üniversitesi)
Dr. Ö r. Üyesi Konuralp SEZG L (Adana Bilim Ve Teknoloji Üniversitesi)
Dr. Ö r. Üyesi Miraç Sava TURHAN (Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi)
Dr. Ö r. Üyesi Önder UZKARALAR (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Dr. Ö r. Üyesi Dr. Tu ba YOLCU (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)

Ç NDEK LER

Türkiye'deki Düzenleyici ve Denetleyici Kurulu ların dari Yapı çerisindeki Rolü (Derleme Çalışması)	1-13
<i>Ar . Gör. Gülcan AZ ML Ç L NG R</i>	
Banka Mevduatı Zamana ımı (Teorik Çalışma)	14-36
<i>Ar . Gör. Süleyman KALENDER</i>	
Türkiye'de 'Ortanın Solu': Sosyal Demokrasinin Açmazlarına Ele tirel Bir Yaklaşım (Teorik Çalışma)	37-53
<i>Dr. Ö r. Üyesi Gönenç UYSAL</i>	
Küreselle me Süreci ve Bölgesel Kalkınma Ajansları (Derleme Çalışması)	54-63
<i>Kamu Yönetimi Bilim Uzmanı Mahmut Umut Ferman AKBULUT</i>	
Kurumsal Yönetim İlkelerinin Benimsenmesinin Örgütsel Çekicili e Etkisi (Alan Ara tırması)	64-75
<i>Alper Emrah CO KUN, Dr. Ö r. Üye. Abdullah Fatih AKCAN</i>	
Analitik nceleme Prosedürlerinin Ba ımsız Denetim Sürecine Etkisi (Derleme Çalışması)	76-88
<i>Doç. Dr. Jale SA LAR, Gök en AKÇALI</i>	
Dilde Ötekile me; Türk Atasözü Ve Deyimlerde Engellilerin Tanımlanması (Teorik Çalışma)	89-98
<i>Dr. Ö r. Üyesi Aysun YARALI AKKAYA</i>	
Global Finansal Krizin Sukuk Piyasasına Etkisi (Di er)	99-114
<i>Prof. Dr. Ahmet ULUSOY, Dr. Ö r. Üyesi Mehmet ELA</i>	

TÜRK YE'DEK DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURULU LARIN DAR YAPISINDAKİ RÖLÜ

Geliş Tarihi: 21.08.2017

Arş. Gör. Gülcan AZİZLİNGİR¹

Kabul Tarihi: 09.02.2018

Makale Türü: Derleme Çalışması

Özet

İktisadi hukuk literatüründe “Bağımsız İdari Otoriteler” olarak da adlandırılan düzenleyici ve denetleyici kuruluşların, ilk olarak ABD’de 1880’li yıllarda; Kıta Avrupası ülkelerine bakıldığında ise, 2.inci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıktığı; ancak Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin gündemlerine yoğun olarak 1980’li yıllardan itibaren girmeye başladığı görülmektedir.

Devletin uzun yıllar devam eden müdahaleci ve korumacı politikaları; özellikle de ekonomik hayata müdahalesi, İkinci Dünya Savaşı sonrası meydana gelen teknolojik gelişmeler ve değişimler, kriterlerin ya da standartlarının yükselmesi, kamu hizmeti ve kamu yönetimi anlayışının değişimine paralel olarak evrensel hizmet (minimum hizmet veya etkin hizmet) gibi kavramların önem kazanmaya başlaması ve 1980’li yıllardan itibaren küreselleşmenin de etkisiyle devletin ekonomik hayattan çekilmeye başlamasıyla beraber düzenleme konusunda meydana gelen baskı; daha sonraları temel hak ve özgürlükler, enerji, çevre, sağlık, iletişim gibi alanlarda da faaliyet gösteren, uzman kişilerden oluşan özerk nitelikteki bu kuruluşlarla doldurulmaya başlanmıştır.

Anayasa Mahkemesi’nce kamu kurumu niteliğinde olduğu kabul edilen, anayasal sistem açısından ise yerinden yönetim kuruluşları arasında yer alan, “hizmet bakımından yerinden yönetim kuruluşu” olduğu kabul edilen düzenleyici ve denetleyici kuruluşların merkezi idare ile olan ilişkileri, idarenin bütünlüğü ilkesinin ne şekilde gerçekleştirileceği ve idari vesayet yetkisi tartışılmaya devam etmektedir.

Bu çalışmada, söz konusu kuruluşların idari yapısı içerisindeki yerleri, Anayasa Mahkemesi kararları ışığında, doktrindeki görüşler de ele alınarak ortaya konulmaya çalışılacak ve düzenleyici ve denetleyici kuruluşların merkezi idare ile olan ilişkileri, idarenin bütünlüğü ilkesi ve idari vesayet yetkisi bakımından ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: İktisadi Yapı, Düzenleme ve Denetleme, İdari Vesayet.

Jel Kodları: K, K2, K23.

THE ROLE OF REGULATORY AND SUPERVISORY INSTITUTIONS IN THE ADMINISTRATIVE STRUCTURE OF TURKEY

Abstract

It is seen that regulatory and supervisory agencies, also referred to as "Independent Administrative Authorities" in the administrative law literature, were first established in the US in 1880; when looking at the countries of the Continental Europe, they emerge after the Second World War, however they have intensively started to enter the agendas of the emerging countries like Turkey beginning from 1980s.

¹ Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ABD, gulcanazimli@gmail.com, 0533 4223944.

* 25-26 Mart 2017 tarihlerinde İstanbul Hilton Kozyatağı Otel’de gerçekleştirilen International Congress of Energy, Economy and Security (ENSCON’17) konferansında sözlü olarak sunulmuştur.

That the conceptions begun to gain importance such as interventionist and protectionist policies of the state for many years, especially its intervention of economic life, the development of technological development and changes after the second world war, the rise of living standards of people and the universal service in parallel with the change of public service and public administration and the gap occurred together with the withdrawal of the state from economic life with the influence of globalization beginning from 1980s, later was tried to be filled with these autonomous organizations that were composed of experts who are active in areas such as fundamental rights and freedoms, energy, environment, health and communication.

The relationships between the central administration and the regulatory and supervisory institutions which are accepted to be in the status of public institution by Constitutional Court and taken part among the local administrative institutions in terms of constitutional system, how the principle of integrity of administration will be realized and the power of administrative tutelage continue to be debated.

In this study, the positions of the relevant institutions in the administrative structure will be tried to be discussed in light of the decisions of the Constitutional Court by means of handling the wives in doctrine and relationships between the regulatory and supervisory institutions and the central administration will be dealt within the context of the principle of integrity of administration and the power of administrative tutelage.

Keywords: Administration, Administrative Structure, Regulation and Supervision, Administrative Tutelage.

Jel Codes: K, K2, K23.

1. G R

Kamu yönetimi ve idare hukuku literatüründe “Baımsız İdari Otoriteler” olarak adlandırılan, ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) ortaya çıkan; hukuk, kamu yönetimi ve iktisat disiplinlerinin örtüldüğü bir alanda gelişen ve bu nedenle disiplinler arası bir alanda yer alan olan düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar; baımsızlıkları güvence altına alınmış, uzman kişilerden oluşan, özerk nitelikli, belirli sektörlerde düzeni ve hukuka uygunluğu sağlamak ve müdahalede bulunma yetki ve görevine sahiptirler.

İkinci Dünya Savaşı sonrası meydana gelen teknolojik gelişmeler ve değişimler, kişilerin yaşam standartlarının yükselmesi, kamu hizmeti ve kamu yönetimi anlayışının değişmesi ve 1980’li yıllardan itibaren küreselleşmenin etkisiyle devletin ekonomik hayattan çekilmeye başlamasıyla beraber “düzenleme” konusunda meydana gelen baskı; daha sonraları temel hak ve özgürlükler, enerji, çevre, sağlık, iletişim gibi alanlarda da faaliyet gösteren, uzman kişilerden oluşan özerk nitelikteki bu kuruluşlarla doldurulmaya başlanmıştır.

Bu çalışmada önce bu kuruluşların ortaya çıkış nedenleri, temel özellikleri ve yetkileri üzerinde durulacaktır. Daha sonra, söz konusu kuruluşların idari yapısı içerisindeki yerleri, Anayasa Mahkemesi ve Danıştay kararları ışığında, doktrindeki görüşler de ele alınarak ortaya konulmaya çalışılacaktır. Son olarak düzenleyici ve denetleyici kuruluşların merkezi idare ile olan ilişkileri idarenin bütünlüğü ilkesi kapsamında ele alınarak, bu kuruluşların idari yapı içerisindeki rolüne değinilecek ve çalışmada sonlandırılacaktır.

2. DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURULUŞLARIN ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ

Düzenleyici ve denetleyici kurumların kökeni ABD’de 1880’li yıllara dayanmakla beraber, diğer ülkelerin özellikle gelişmekte olan ülkelerin gündemine 1990’ların başlarından itibaren gelmeye başlamıştır.

Devletin müdahaleci ve korumacı siyaseti uzun yıllar devam etmiştir. Fakat, II. Dünya Savaşı’nın ardından yaşanan teknolojik gelişmeler, halkın hayat standardının yükselmesi ve büyümede meydana gelen yavaşlamalar neticesinde (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu Araştırma ve Değerlendirme Raporu (DDK, 2010:381); özellikle de 1980’li yıllarda devletin ekonomik açıdan geri kalmış olan piyasayı düzenlemek, ekonomiyi canlandırmak amacıyla doğrudan üretici ve girişimci rolü üstlenmesiyle beraber, doğrudan yatırım ve üretim faaliyetlerine başlamıştır. Ancak devlet böyle bir politika uygularken, kamu yönetiminde meydana gelen sorunları maalesef göz ardı etmiştir. Zaman içerisinde kamu işletmelerinin kar elde etmek bir yana zarara uğramaya başlaması ve özel sektörün ağırlığı devlet denetimine maruz kalmasıyla birlikte, ekonomide piyasayı düzenlemek ve ekonomik hayatı canlandırmak için yola çıkan devletin başarılı olamaması sonucunu doğurmuştur (TÜSAD Basın Bülteni,2003; Mucuk ve Uysal, 2010: 342).

Özellikle bu 1980’li yılların sonlarına doğru söz konusu olumsuz etkilerden kurtulmak için, devletin ekonomi içindeki payı azaltılmaya çalışılmış ve özelleştirme politikaları gerçekleştirilmeye başlamıştır. Bu süreçte devlet yerine piyasanın ön plana çıkmasını sağlamak, devletin faaliyet alanlarını piyasa lehine sınırlamak şeklinde bir politika izlenmiş ve ülkelerin kurumsal yapısıyla uyum içinde olabilecek, saydam, hesap verebilir, katılımcılığın ön plana çıktığı ve uzun vadeli reformların olması gerektiği düşünülerek, devletin girişimci rolü yerine piyasanın etkinliğini arttırmak için faaliyette bulunması gerektiği şeklinde bir politikanın ön plana çıkması gerektiği yönünde adımlar atılmaya başlamıştır (Leblebici vd., 2012, s.84).

Anayasa'nın "Piyasaların Denetimi ve Dı Ticaretin Düzenlenmesi" ba lıklı 167. Maddesinin ilk fıkrası;

"Devlet, para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sa lıklı ve düzenli i lemelerini sa layıcı ve geli tirici tedbirleri alır; piyasalarda fiilî veya anla ma sonucu do acak tekelle me ve kartelle meyi önler" eklindedir. Bu madde ile, devlete verilen görevler arasında, maddede sayılan piyasa alanlarında hem kamunun hem de özel sektörün etkinliklerini düzenlemek, denetlemek, aykırı davranı lar yapılması halinde bu davranı ları müeyyideler yoluyla önlemek bulunmaktadır. Bu ba lamda devlet, özel sektöre verilen hizmet alanlarında olu abilecek tekelleri önlemek amacıyla, uluslararası kurulu ların ve ekonomide ya anan dalgalanmaların da etkisiyle; devlet ekonomideki düzenleyici ve denetleyici rolünü kendi bünyesi dı nda olu turmu oldu u *"Düzenleyici ve Denetleyici Kurulu lar"* tarafından gerçekleştirilmeye ba lamı tır (Iliman ve Tekeli, 2008, s.110).

te bu sebeplerle ortaya çıkmı olan, belirli sektörlerde düzeni ve hukuka uygunlu u sa lama, uyarı cezası verme, müdahalede bulunma, denetim, danı ma, izin verme veya atama yapmaya ili kin bireysel i lem yapmak yetkileri ve yargısal benzeri karar alma, yargı merciini harekete geçirme gibi yetkilere sahip olan çalı ma konusu kurulu lar; mali özerkli e haiz ve özerk bütçelidirler. Bu ba lamda, Türkiye'de aktif rol üstlenen on adet kurulu bulunmaktadır. Bunlar; Sermaye Piyasası Kurulu, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Rekabet Kurumu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Bilgi Teknolojileri ve leti im Kurumu, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, eker Kurumu, Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu, Kamu hale Kurumu ve Kamu Gözetimi Kurumudur. Ancak bu kurulu ların sayıları siyasal, sosyal, ekonomik ve teknolojik geli meler çerçevesinde gün geçtikçe artmaktadır.

3. DÜZENLEY C VE DENETLEY C KURULU LARIN TEMEL ÖZELL KLER

Ağından da anla ılaca ı üzere düzenleme ve denetleme yetkileriyle donatılmı olan bu kurulu ların klasik idari kurumlardan ayrılan özellikleri bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri; ba ımsızlık ve özerklidir.

3.1. Ba ımsızlık

Ba ımsızlık, genel olarak, davranı larını, tutumunu, giri imlerini herhangi bir gücün etkisinde kalmadan düzenleyebilmek olarak tanımlanabilir (Atay,2006:269).²Karar verme, yargılama, danı ma, bilgi verme, soru turma yapma gibi çe itli faaliyetlerin yerine getirilmesinde herhangi bir ki i ya da kurumun söz konusu kurulu ları manipüle etmesine ve etkilemesine kar ı ba ımlı olmama durumu anlamına gelen, düzenleyici ve denetleyici kurulu lar açısından geçerli olan ba ımsızlık, idari niteliktedir. dari ba ımsızlık, bu kurumların organları ve i levleri üzerinde siyasal iktidarın ve idari mercilerin klasik idari denetim yetkilerinin bulunmaması ve bu kurumlara ba ka organların emir ve talimat verememesi anlamına gelmektedir. dari ba ımsızlık; organik ba ımsızlık ve i levsel ba ımsızlık olmak üzere ikiye ayrılabilir. Organik ba ımsızlık, bu kurulu larda çalı an personelin, atanma usullerinde, görev sürelerinde ve görevden ayrılmalarında, di er kurumlarda çalı an kamu görevlilerine göre daha fazla güvenceye sahip olmalarıdır. levsel ba ımsızlık ise, bu kurumların i lem ve eylemlerine kar ı siyasal açıdan herhangi bir müdahalenin olmamasıdır (Sarısöy, 2010, s.131; Kavruk, 2010, s.131).

²<http://www.nedirnedemek.com/ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1k-nedir-ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1k-ne-demek>, Eri im Tarihi: 09.03.2017.

Ancak söz konusu kurulların organik ve i levsel açıdan ba ımsız olmaları, bu kurulların hiçbir denetime tabi olmadıkları anlamına gelmemektedir. Darenin bütünlü ü ilkesi gere ince, bu kurullar, hem yargısal denetime, hem de yasama denetimine tabidirler. Ayrıca, asgari düzeyde bazı idari denetimlere de tabi tutulabilmektedirler. Bu kurulların alını u kararlar yargı organınca iptal edilebildi i gibi, bütçeleri de yasama organı tarafından onaylanmayabilir. Buna ek olarak, bu kurullara atanacak üyelerinin seçimi de siyasi iktidarın, yani hükümetin yetkisi içerisindedir. Genel olarak anayasal bir güvenceleri de söz konusu olmadı ı için, yasama organı bu kurulların statülerini ve yetkilerini de i tirebilme yetkisine de sahiptir (Dönmez, 1999, s.5-6).

“Ba ımsızlık” ve “özerklik” de i ik anlamları içeren kavramlardır. Ba ımsızlık özerkli in daha ileri bir uygulamasıdır. Kapsamı itibarıyla ba ımsızlık; yasama, yürütme, yargı erkine ve medyaya kar ı ba ımsız olmayı ifade eder (Sancakdar, 2001, s.45). Ayrıca ba ımsızlık; söz konusu kurulların devlete, medyaya, di er kamu idarelerine, gerçek ve tüzelki ilere kar ı özerkli inin yanı sıra, kurulların üyelerinin dü ünçe ve kanaatlerini serbestçe dile getirip oylarını özgürce kullanabilmeleri anlamına da gelmekte ve kendilerine verilen görevleri yerine getirirken ba ımsız oldukları hususu da kurulların kanunlarında açıkça yer almaktadır. Söz konusu kurullara ba ımsızlık özelli inin verilmesinin amacı ise, etkinliklerini yerine getirirken, siyasal güçlerin ve karar alma süreçleri üzerinde etkili olan farklı çıkar gruplarının müdahale ve baskılarından korumaktır (Erdo an, 2006, s.106).

3.2. Özerklik

Düzenleyici ve denetleyici kurulları devletin klasik idari örgütlenmesinden ayıran, onlara hukuk düzeni içinde özgün bir yer veren ve kurumsal ba ımsızlı ını sa layan ey sahip oldu u özerklidir. Özerklik, bir toplulu un, bir kurulların ayrı bir yasaya ba ılı olarak kendi kendini yönetme hakkı ekinde tanımlanabilir(Güner:182)³. Kanun koyucunun özerk kabul etti i ve geni yetkilerle donattı ı düzenleyici ve denetleyici kurulların, yönetimleri de özerktir. Özerklik, personel atamada, görev yürütümünde ve denetimde yürütme organından ba ımsız olmayı zorunlu kılar. Ancak özerk olan bu kurulların, ne ülkemizde ne de geli mi ülkelerde, siyasetten mutlak anlamda ba ımsız olduklarını söylemek yanlış olur.

dare hukukunda katı merkezîyetçi yönetim anlayı ını yumu atmak ve hatta a mak amacıyla geli tirilmi olan yöntemlerden biri olan özerklik, idarenin bütünlü ü ilkesini inkar eden, yok sayan mutlak anlamda bir ba ımsızlık olarak kabul edilemez. Özerklik kavramı, bir i in yapılmasındaki kamu yararını, siyasal iktidar ve özel çıkarlar ile bunların iktisadi iktidarı kar ısında koruyan bir vasıta dır. Ayrıca, özerklik, merkezi bir gücün idare etti i daha geni bir kurulların içerisinde, kendini hiçbir ko ula ve sınırlamaya ba ılı olmadan idare etme yetkisine sahip olan ve kanunun çizdi i sınırlar içinde az veya çok hareket özgürlü üne sahip olmak anlamına da gelmektedir. Bu nedenle, çalı ma konusu kurulların devletin gücünü kullanan ba ımsız bir organ olmadı ı, aksine idarenin bütünlü ü ilkesi çerçevesinde hareket eden ve yürütme organı ile ba lantılı olarak idari fonksiyonu yerine getiren birimler oldu u ortadadır (Güner:183).

Özerk olan bu kurulların,

- Görev ve yetkilerini temel alarak bunlar açısından özerkliklerini ele almak

³http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58c1556e6711c6.86209763, Eri im Tarihi: 10.03.2017.

- Farklı kurum ve kuruluşlarla ilişkilerindeki özerklik ile bunun kapsam, muhteva ve sınırlarını ele almak üzere iki ayrı grupta ele alınması mümkündür.

Çalışmanın bir sonraki bölümünde düzenleyici ve denetleyici kuruluşların yetkileri ayrıntılı bir şekilde ele alınacağından, bu başlık altında özerklik meselesi ikinci grup esas alınarak incelenecektir.

Özerklik, özerk olan kuruluşların farklı kurum ve kuruluşlarla ilişkileri açısından ele alındığında; siyasetten ve siyasetçilerden, piyasadan, diğer bürokratik kurumlardan, uluslararası kurum ve kuruluşlardan, son olarak da radyo, televizyon, gazete ve dergiler gibi basın yayın organlarından bağımsızlığı başlıkları altında incelenebilir. Söz konusu kuruluşların bu başlıklar altında yer alan kurum ve kuruluşları temsil eden kişilerden mutlak anlamda bağımsız oldukunu söylemek ise yanlış olur. Zira, bu kuruluşların özerkliği nispi anlamda bir özerkliktir. Bunun aksini düşünmek, bizi, bu kuruluşların ortaya çıkma nedenlerinin, felsefelerinin ve dünya genelindeki işleyişlerinin yeteri kadar bilinmediği şeklinde bir sonuca götürür (Karacan,2001:12).

Hukukumuzda, kamu tüzel kişiliğine sahip olarak düzenlenen kuruluşlar merkezi idarenin dışında, idari ve mali açıdan özerk kuruluşlardır (Özdağ,2002:21). Bunların bu şekilde düzenlenmelerindeki amaç ise, işlem ve kararlarının siyasetten ve siyasetçilerin etkisinden korunmak istenmesidir. Buna rağmen aslında seçimle gelmiş siyasetçilerin bu kuruluşlar üzerinde gündelik ya da antıda denetleme amaçlı kullandıkları çeşitli araçlar vardır. Bu araçları şu şekilde sıralayabiliriz;

İlk olarak, siyasetle bağlantılı olarak yapılan atamalar ne kadar güçlü olursa, bu kuruluşların da bağımsız olma ihtimali o derece az olur. İşte bu nedenle seçimle gelmiş siyasetçilerin bu kuruluşlar üzerindeki denetimi de o kadar fazla olur. Bu kuruluşlarda görevli olanların görev sürelerinden önce kendi istekleriyle ya da zorla görevlerinden ayrılmaları veya alınmaları zaman açısından ne kadar geç olursa düzenleyici ve denetleyici kuruluşların da bağımsız olmaları daha mümkün hale gelir. Bu kuruluşların üyelerinin görev süreleri ne kadar uzun olursa seçimle gelmiş siyasetçilerin bağımsız olma olasılığı da o derece artar. Burada asıl önemli olan görev süresinin uzunluğu, yoksa kurul üyelerinin bakan gibi tek bir kişi tarafından atanması veya herkesi kapsayan bir usulle belirlenmesi, görevden alınıp alınamamaları, atamaların yenilenip yenilenmemesi, diğer kamu daireleri ile uyum içinde olup olmaması ve sonuçta bağımsız olan bu görevliler için belirlenmiş artların bulunup bulunmaması önem arz etmez. Diğer bir araç da düzenleyici ve denetleyici kuruluşların mali ve insan kaynağıdır. Son olarak, seçimle gelmiş siyasetçilerin, düzenleyici ve denetleyici kuruluşların kararlarının bozulması konusunda sahip oldukları kuvvet de araçlar arasında sayılabilir (Erdoğan,2006:585).

4. DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURULUŞLARIN YETKİLERİ

4.1. Düzenleme Yetkisi

Düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar, yalnızca bireysel kararlar alma, müeyyideler uygulama yetkisine değil aynı zamanda görev alanlarında düzenleme yapma yetkisine de sahiptirler. Bunu yönetmelik çıkarmak, karar, tebliğ ve bakanlık isimleri taşıyan işlemlerle yapmaktadırlar (Gözübüyük,2010:308).

Yürürlükteki makamların düzenleme yapma yetkisi bir yandan Anayasa'ya aykırı olmamak, diğer yandan kanuna dayanmak zorundadır. Yürürlükteki bir makam olarak kabul edilen bu kuruluşların da bu iki kriteri aştıklarıyla düzenleyici işlem yapmasında Anayasa'ya aykırılık yoktur. Zaten düzenleyici ve denetleyici kuruluşların kanunları, kendilerine çeşitli konularda

düzenleme yapma yetkisi ve görevini vermektedir. Dolayısıyla ortada kanuna dayanma artı bakımından bir problem yoktur. Kaldı ki, ba ımsız düzenleyici ve denetleyici kurulu ların genel bir düzenleme yetkisine sahip oldu u da söylenebilir⁴. Ancak bu kurulu ların düzenleme yetkileri, kendileri için verilen özerkli in yasal sınırları içerisinde olmak zorundadır.

4.2. Gözetim ve Denetim Yetkisi

Düzenleyici ve denetleyici kurulu lar yasalarla ve kendi kurulu kanunlarında yer alan kurallara, uyulup uyulmadı nı izlemek ve kollamak zorundadır. Bu nedenle lüzumlu gördü ü bilgi ve belgeleri ilgililerden talep etmek, onların bilgilerine ba vurmak ve gerekirse yerinde inceleme ve ara tırmalar yapmak yetkileri söz konusu kurulu lara verilmi tir. Denetim yetkisi verilen uzmanların istemi oldukları belgelerin kendilerine verilmemesi veya gösterilmemesi durumunda ne yapılaca ı, kurulu ların kendi kanunlarında yer almaktadır. Örne in, idari para cezasının uygulanması ya da kurulun gerekçeli yazısıyla istemde bulunması neticesinde sulh ceza hakiminin, istenilen yerlerde arama yapılmasına karar vermesi sonucunda, arama yapılması öngörülebilir (Tan,2002:29).

4.3. Yaptırım Uygulama Yetkisi

Yaptırım uygulama yetkisi düzenleyici ve denetleyici kurulu ların bir di er özelli i olarak kar ımıza çıkmaktadır.

Danı tay'a göre;

*“Mahkemelerce uygulanan yaptırımlar kamu düzeni ve güvenli ini sa lamak amacına yönelik oldu u halde, düzenleme ve denetleme yetkisi olan üst kurullara tanınan **yaptırım uygulama** yetkisiyle, idarelerin kamu hizmetlerini gere i gibi, etkin ve ivedilikle yürütebilmesi amacı gözetilmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin 23.10.1996 tarihli ve E:1996/48, K:1996/41 sayılı kararında tanımlandı ı üzere "idarenin bir yargı kararına gerek olmaksızın yasaların açıkça verdi i yetkiye dayanarak idare hukukuna özgü yöntemlerle, do rudan do ruya bir i lem ile uyguladı ı yaptırımlarla verdi i cezalara" idari yaptırım denilmekte olup; ki ilere, bu kurullar tarafından idare hukuku alanındaki düzene aykırı davranı ları nedeniyle verilen idari cezalar, idari yaptırımların en önemlilerinden biridir. dari para cezalarını di er cezalardan ayıran en belirgin nitelik, idari makamlar tarafından verilmesidir. dari bir makam tarafından tek taraflı olarak idare hukuku alanında kamu gücünün kullanılması suretiyle tesis edilmeleri nedeniyle idari bir i lem oldukları tartı masızdır...”⁵*

dari yaptırımlar, idarenin idari düzeni korumaya yönelik, ki ilerinin idari düzene aykırı davranı ları sonucunda idarece düzenlenen, ilgililerin idareye kar ı olan borç ve yükümlülüklerini yerine getirmelerini ve idarece konulmu bulunan yasaklara uymalarını sa lamayı amaçlayan kararlarından olu maktadır.

Düzenleyici ve denetleyici kurulu lar, görevli oldukları alanlarda idari ve parasal yaptırımlar uygulama konusunda geni yetkilerle donatıldıklarından, bu kurulu ların hukuki statülerinin belirlenmesinde önemli tartı ma konularından birini olu turmaktadır. Uygulanacak yaptırımların niteli i görev alanlarının özelli ine göre de i ebilmektedir. Söz konusu kurulu ların yaptırım uygulama yetkisi, faaliyette buldukları alanda düzenleme ve denetleme yetkilerinin bir uzantısı olarak kabul edilmektedir. Kimi

⁴Kar ı oy gerekçesi : Esas Sayısı: 2012/66 Karar Sayısı: 2013/85 Karar Günü: 10.7.2013 4734 Sayılı Kamu hale Kanunu'nun 56. maddesinde De i iklik Yapılması Hakkında Karar ,Resmi Gazete Tarihi: 10 Aralık 2013, Resmi Gazete Sayısı: 28847 .

⁵ Danı tay 13.Daire, E. 2006/1511 , K. 2007/1189 , T. 9.3.2007.

kurulu ların uyguladıkları yüksek para cezaları dikkat çekerken, kimilerinde ise iznin iptali gibi idari yaptırımlar ön plana çıkmaktadır (Uysal,2007:55).

4.4. Uyu mazlık Çözme Yetkisi

Düzenleyici ve denetleyici kurulu ların kimi uyu mazlıkları kendi aralarında çözme yetkisine sahip olması, bu kurulu ların yargısal kurum ve kurulu lara benzetilmesi sonucunu doğurmu tur. Faaliyette buldukları alanın teknik ve karma ık özellikleri, yargı yoluna gidildi inde çözümün uzun zaman alması gibi sebepler bu kurulu lara uyu mazlık çözme yetkisi tanınmasına sebep olmu tur. Burada üzerinde durulması gereken husus, bir anla mazlık söz konusu oldu unda taraflar, yargıya gitmek ya da kurula ba vurarak onun verece i karara uymak arasında bir seçme ansına sahiptirler. Gerçekten de son yıllarda , düzenleyici ve denetleyici kurulu lar, uyu mazlıkların yargısal olmayan yollardan çözümünde örnek olarak gösterilmektedir (Uysal,2007:56; Tan,2002:31).

4.5. İdari Vesayet Yetkisi

Anayasa Mahkemesi kararlarında⁶ ve doktrinde kabul edildi i üzere, "merkezi yönetimin vesayet yetkisine ba lı idari kamu tüzel kişilerinin yürütülebilir (icrai) kararlarını onaylama, geri çevirme, kimi ayrık durumlarda da de i tirerek onaylama yetkisi" olarak tanımlanan idari vesayet yetkisi düzenleyici ve denetleyici kurulu ların sahip oldu u yetkilerden bir di eridir (Yıldırım vd.,2015:39). Özerk kurulu ların "idarenin bütünlü ü ilkesi" ba lamında devlet tüzel kişiliğine olan ba lılı ı, vesayet ilki kişisi çerçevesinde sa lanmaktadır.

Ayrıca Anayasa'nın 127. maddesinin 5'inci fıkrasına göre,

"Merkezî idare, mahallî idareler üzerinde, mahallî hizmetlerin idarenin bütünlü ü ilkesine uygun ekilde yürütülmesi, kamu görevlerinde birli in sa lanması, toplum yararının korunması ve mahallî ihtiyaçların gere i gibi kar ılanması amacıyla, kanunda belirtilen esas ve usuller dairesinde idarî vesayet yetkisine sahiptir."

Görüldü ü üzere, idari vesayet anayasal bir ilkedir ve bu ilke merkezi idareye, tüzel kişiliğe sahip bir yerinden yönetim idaresinin özerkli ini zedeleyecek yetkiler vermedi i gibi, merkezi idarenin yerinden yönetim idaresinin yönetim i lerine ve i lemlerine kar ı masını da haklı göstermez⁷. Düzenleyici ve denetleyici kurulu lar tarafından vesayet yetkisi kullanılırken, i lemler üzerinde iptal, onama, erteleme, izin, tekrar görü ülmesini isteme, düzeltme gibi çe itli denetim usulleri uygulanabilmektedir⁸.

5. DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURULU LARIN İDARİ YAPILARININ ÇERÇİME ROLÜ

Düzenleyici ve denetleyici kurulu lar, merkezi idare içerisinde yer almakla birlikte, herhangi bir siyasi ve idari makama ba lı de ildir. Genelde bir bakanlıkla ili kilendirilmektedir. Bu kurulu lar ile ili kilendirilen bakanlıkların, genel olarak bunların bütçelerinin hazırlanması görevini üstlendikleri görülmektedir. Ancak bir bakanlıkla ili kilendirilmeleri, bu kurulu ların

⁶ 5393 Sayılı "Belediye Kanunu'nun 12. maddesinde De i klik Yapılması Hakkında Karar, Esas Sayısı: 2007/39, Karar Sayısı: 2007/53, Karar Günü: 19.4.2007, Resmi Gazete Tarihi: 29 Aralık 2007, Resmi Gazete Sayısı: 26741; Esas Sayısı: 1984/12, Karar Sayısı: 1985/6, Karar Günü: 1.3.1985, Resmi Gazete Tarihi: 17 Mayıs 1985, Resmi Gazete Sayısı: 18737.

⁷ Anayasa Mahkemesi Kararı, E.1987/22, K. 1988/19, K.T. 13.06.1988 .

⁸ Anayasa Mahkemesi Kararı, 5393 Sayılı Belediye Kanunu'nun 23. maddesinin Be inci Fıkrası Hakkında Karar, Esas Sayısı: 2008/27, Karar Sayısı: 2010/29, Karar Günü: 4.2.2010, Resmi Gazete Tarihi: 22 Haziran 2010, Resmi Gazete Sayısı: 27619

ilemleri üzerinde ilgili bakanlık veya bakanlığın etkili olmayacağı sonucunu da doğurmamaktadır. Bu durum yalnızca merkezi idarenin hiyerarşik ve vesayet denetimine tabi olmadığı şeklinde bir etki doğurur. Öyle ki, ilgili bakanlıkların bütçeyle ilgili yetkileri dışında, kurulların üzerinde herhangi bir denetim yetkisine sahip oldukları şeklinde bir yasal düzenleme mevcut değildir ve bu kurullar merkezi idarenin dışında yer alan, kamu tüzel kişiliğine sahip olan, idari ve mali açıdan özerk kurullardır (Güner:192-193).

T.C. Anayasasının 123'üncü maddesine göre "dare, kurulu ve görevleri ile bir bütündür ve kanunla düzenlenir. darenin kurulu ve görevleri, merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır. Kamu tüzel kişiliği ancak kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak kurulur." Bu maddeden ülkemizdeki idari birimlerin merkezi idare, yerel yönetimler ve kamu kurumları olarak üç şekilde örgütlenebilecekleri gibi bir sonuç çıkmaktadır. Anayasa'da yer alan bu maddeyle, anayasa koyucunun anayasada sayılanlar dışında bir örgütlenmeye izin vermediği ve bunların sınırlı sayıda olduğu sonucu çıkmaktadır (Sarısü,2011:268).

Bu kurulların idari yapı içerisindeki rolünü göstermede, üç farklı görüş bulunmaktadır. Konuyla ilgili görüşlerden ilki, Türk idare hukukunda, idari sistemin genel ilkeleri kapsamında, bağımsız düzenleyici ve denetleyici kurulların varlığından söz edilemeyeceğini ileri sürerken (Duran,1997:8), diğer iki görüş, bu kurulların yerel yönetimler içerisinde ele alınması gerektiği konusunda anlaşmaktadır; ancak bu görüşlerden biri bunları hizmet yerinden yönetim kurulu olarak kabul ederken (Yıldırım,1998:291) diğeri, yerel yönetimler ve hizmet yerinden yönetim kurulu yanında yeni bir yerinden yönetim kurulu olarak kabul edilmesi gerektiğini söylemektedir⁹(Günday,1996:496-497).

Danıştay'ın bağımsız idari otorite olarak da isimlendirilen düzenleyici ve denetleyici kurulların Anayasal konumunu belirlediği kararları;

"T.C. Anayasası'nın 123. maddesinde idarenin kurulu ve görevleriyle bir bütün olduğu ve kanunla düzenleneceği belirtildikten sonra ikinci fıkrasında idarenin kurulu ve görevlerinin merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanacağı hükmüne yer verilmiş, son fıkrasında da kamu tüzel kişiliğinin ancak kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak kurulacağı öngörülmüştür. Anayasa'nın 126. maddesinde merkezi idare, 127. maddesinde ise mahalli idareler düzenlenmiştir. Dolayısıyla Anayasada merkezi idare dışında yerel yönetim idaresi olarak il, belediye ve köyden oluşan mahalli idareler düzenlenmiştir. Ancak kanunla pek çok hizmet yerinden yönetim kurullarının da (kamu kurumları) kurulduğu, bunların bir kısmının da ayrıca Anayasada düzenlendiği bilinmektedir.

Ülkemizde son yıllarda merkezi idare yapılanmasının dışında üst kurullar kurulmaya başlanmıştır. Öncelikle bu kurullar özerk olup Devlet tüzel kişiliğinin dışında ayrı birer kamu tüzel kişisi olarak kurulmuşlardır. Ayrıca, bağımsız kurullar olduklarından tesis ettikleri idari işlemler merkezi idare makamlarının hiyerarşik ve vesayet denetimine tabi tutulmamıştır. Üst kurulların bağımsız yapılarına uygun olarak kurulların yasalarında bunların Bakanlık ya da diğer bakanlıklarla "ili kılendirdikleri" görülmektedir. Yasa koyucu tarafından yapılan bu nitelendirme idari vesayeti içinde barındırmaması nedeniyle üst kurulların özerk ve bağımsız yapılarına da uygun düzenlenmektedir.

Üst kurulların "ili kili kurulu" olarak nitelendirilmeleri, Anayasada yerini bulan idarenin bütünlüğüne ilkesini zedelememelidir. Diğer taraftan idarenin bütünlüğüne ilkesini gerçekleştirme adına merkezi idarenin sahip olduğu ve kullandığı yetkiler de, üst kurulların

⁹ Aynı görüşte: Ulusoy,1999:11 ve Ardiyok,2000:84.

özerk ve bağımsız yapılarına ters düşmemelidir. Bu noktada belirtmek gerekir ki merkezi idarenin üst kurulların kural olarak karar organları (organik) ile ilişkileri üzerinde (i) levsel denetim yetkisi bulunmamalıdır. Diğer bir anlatımla, üst kurulların "regülasyona" ilişkin kararlarının merkezi idarenin müdahale alanının dışında kalması bu kurulların özerklik ve bağımsızlıklarının doğal bir sonucudur. Bunun dışındaki konularda ise merkezi idarenin yapacak olduğu denetimin her somut olayda yargı organınca ayrıca de erlendirilmesi gerekmektedir..." eklindedir¹⁰.

Bu kararlar doğrudan doğruya, Danıştay'ın da isabetli bir şekilde belirttiği üzere, bu kurulların idari yapı içerisindeki rolü, bağımsız ve özerk, devlet tüzelki ilişkisi dışında ayrı birer kamu tüzel kişisi olarak kurulmuş, klasik idari yapının dışında yer alan ve kamu kaynaklarını kullanan, hizmet bakımından yerinden kurullardır. Yukarıda da belirtilen şekilde, Anayasa'nın 123. maddesinde de ülkemizdeki idari birimlerin merkezi idare, yerel yönetimler ve kamu kurumları olarak üç şekilde örgütlenebilecekleri, anayasa koyucunun Anayasa'da sayılanlar dışında bir örgütlenmeye izin vermediği ve bunların sınırlı sayıda olduğu eklinde çıkan sonuç da bu görüşü kuvvetlendirmektedir.

6. DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURULLARIN İDARENİN BÜTÜNLÜĞÜ ÜZERİNDE KAPSAMINDA DE ERLENDİRİLMESİ

Düzenleyici ve denetleyici kurulların, idarenin bütünlüğünü sağlamaya yönelik hukuki araçlardan "vesayet" ve "hiyerarşik" denetimi yetkilerinin dışında kalmalarından dolayı "idarenin bütünlüğüne aykırılık" sorunu ile karşılaşmaktadır. Bu kurulların, kurulu yasalarında kendileri ile "ilişkili/ilgili" bir bakanlığın öngörülmesi olması, mali açıdan denetlenebilmeleri, kararları ve ilişkilerine karşı merkezi idare birimlerinin yargıya başvurabilmeleri; Anayasa'nın 123. maddesinde ifadesini bulan "dare, kurulu ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir" eklindeki "idarenin bütünlüğüne" ilkesinin bir gereğidir. Dolayısıyla idarenin bütünlüğüne ilkesi anayasal bir ilkedir (Gözler,2010:106).

Faaliyet alanlarına göre bir bakanlıkla ilişkilendirilmelidir. Bu ilişkilendirmeyi idarenin bütünlüğüne ilkesinin bir gereği olarak de erlendirmek doğrudur. İlişkili bakanlık üst kurum veya kurulun hiyerarşik amiri, ya da üstü de değildir. İlişkili bakanlığın üst kurullar üzerinde vesayet yetkisi de bulunmamaktadır. Aynı şekilde ilişkili bakanlığın üst kurul veya kurumun kararlarını iptal ve de erirme yetkisi mevcut değildir, ancak bunları hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle yargıya taşıyabilir (Atay,2006:282).

Danıştay' göre;

"Üst kurulların "ilişkili kurulu" olarak nitelendirilmeleri, Anayasada yerini bulan idarenin bütünlüğüne ilkesini zedelememelidir. Diğer taraftan idarenin bütünlüğüne ilkesini gerçeğe tirmek adına merkezi idarenin sahip olduğu ve kullandığı yetkiler de, üst kurulların özerk ve bağımsız yapılarına ters düşmemelidir. Bu noktada belirtmek gerekir ki merkezi idarenin üst kurulların kural olarak karar organları (organik) ile ilişkileri üzerinde (i) levsel denetim yetkisi bulunmamalıdır. Diğer bir anlatımla, üst kurulların "regülasyona" ilişkin kararlarının merkezi idarenin müdahale alanının dışında kalması bu kurulların özerklik ve bağımsızlıklarının doğal bir sonucudur. Bunun dışındaki konularda ise merkezi idarenin

¹⁰ Danıştay 5. Daire, E. 2005/1846, K. 2006/746, T. 15.6.2006.; Danıştay 5. Daire, E. 2006/6386, K. 2009/1211, T. 11.03.2009;

yapacak oldu u denetimin her somut olayda yargı organınca ayrıca de erlendirilmesi gerekmektedir...”¹¹

7. SONUÇ

Düzenleyici ve Denetleyici Kurulu ların ekonomi içerisinde aktif hale gelmesi ile birlikte ekonomide ba rol oynayan devletin yetki ve görev alanı daraltılmı tır. Dolayısıyla, devletin ekonomi politikaları üzerindeki etkinli i, söz sahibi olma durumu piyasaya bırakılarak devletin ekonomideki rolü oldukça kısıtlanmı tır.

Kurumsal anlamda özerk ve karar organlarının merkezi idareden ba ımsız hareket edebilmesi gibi özellikleriyle tanımlanan düzenleyici ve denetleyici kurulu lar, dünyadaki ba ka örneklere göre düzenleme yetkilerinde bir farklıla ma bulunmayan örneklerdir ve ekonomik kamu düzenini korumak üzere kurulan özel kolluk makamları görünümündedir. Danı tay’ın da isabetli bir ekilde belirtti i üzere, bu kurulu ların idari yapı içerisindeki rolü, ba ımsız ve özerk, devlet tüzelki ili i dı nda ayrı birer kamu tüzel ki isi olarak kurulmu , klasik idari yapının dı nda yer alan ve kamu kaynaklarını kullanan, hizmet bakımından yerinden kurulu larıdır. Ancak zaman içinde özerklik ve ba ımsızlık düzeylerinde azalma ya anmı ve merkezi idarenin daha etkin oldu u kurumlar haline gelmi lerdir.

Düzenleyici ve Denetleyici Kurulu lar, kendi sektörlerindeki görevlerini yerine getirme a amasında “düzenleme, denetleme, kural koyma ve gerekti inde hukuki yaptırımlara” ba vurabilmektedirler. Bu görevlerini de T.C. 1982 Anayasası ve kendilerine ait kanunlarına ba lı kalmak kaydıyla yerine getirmektedirler.

dari te kilat içinde di er kurum ve kurulu lara göre daha yakın bir geçmi te ortaya çıkan ve ülkemizde 80’li yıllardan itibaren olu turulan bu düzenleyici ve denetleyici kurulu lar kamu sektörünün duyarlı alanlarında etkin bir rol oynamaktadır. Bu anlamda bir gereklili inin de kar ılı ı olmaktadır. Ancak bu kurulu ların idari te kilatlanmada merkezi idare ve yerinden yönetim kurulu ları içerisinde de erlendirilmesi söz konusu de ildir. Bu kurulu lara görevleri ve etkinlik alanları nedeniyle anayasal güvence sa lanması için Anayasanın 123. maddesinde de i iklik yapılmasının gereklili i ortadadır. Bu ekilde hem söz konusu kurulu ların varlık sebeplerine uygun güvencelere tâbi kılınması mümkün olacak; hem de bu kurulu ların olu turulmasında kanun koyucunun yetkisi belirlenmi olacaktır. Ayrıca bu kurulu ların tek bir modeli söz konusu de ildir, i te bu nedenle bunlara ili kin tek bir yasal düzenleme yapılması yerine her birinin özelliklerine ve faaliyet alanlarına uygun özel yasal düzenlemelerin yapılması, bu anlamdaki sorunların çözümünde faydalı bir yol olacaktır.

KAYNAKÇA

Ardıyok, ., (2000), *Do al Tekeller ve Düzenleyici Kurumlar, Türkiye için Düzenleyici Kurum Modeli*, Rekabet Kurumu Lisansüstü Tez Serisi, No:9, Ankara.

Atay, E. (2006), *Ba ımsız dari Otoriteler ve Türkiye Uygulaması*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. X, S.1,2.

Dönmez, E. (2003), Türkiye’de Ba ımsız dari Otoriteler, Ankara Barosu Dergisi, S.2, s.56-78.

Erdo an, G. (2016), *Ba ımsız dari Otoriteler*, TAAD, Yıl:7, Sayı:24, Ocak, s.565-598.

¹¹ Danı tay 5. Daire, E. 2006/532, K. 2008/5466, T. 7.11.2008.

- Gözübüyük . (2010), Türkiye'nin Yönetim Yapısı, Güncelle tirilmi 11. Bası, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Günday, M. (1996), *dare Hukuku*, Ankara, maj Yayınları.
- Güner, S., O, Ba ımsız Üst Kurullar, Genç Hukukçular Hukuk Okumaları.
- Ilıman, T., Tekeli,R.(2016)Türkiye'deki Düzenleyici ve Denetleyici Kurulu lar: dari Para Cezalarının Hukuksal Zeminlerinin De erlendirilmesi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, s. 23-36.
- Karacan, A. . (2001), *Özerk Kurumların Özerkli i*, Rekabet Dergisi, S.8, s.1-63.
- Karaka , M.(2008)., Devletin Düzenleyici Rolü ve Türkiye'de Ba ımsız dari Otoriteler, Maliye Dergisi, Sayı:154, Ocak-Haziran ,s. 99-120.
- Kavruk H. (2010), Türk Kamu Yönetiminde Ba ımsız dari Otoriteler ve Ajanslar, Küreselle me Kar ısında Kamu Yönetimi Ve Hizmeti içinde, (Ed. Ahmet Hamdi Aydın, . Ethem TA , Meltem KILIÇ vd.), Kahramanmara Sütçü mam Üniversitesi.
- Leblebici, D., Kurban, A. (2012)., Sadio lu, U., Türk Yönetim Sisteminde Ba ımsız Düzenleyici Kurullar Üzerine Kuramsal Tartı malar, H.Ü İktisadi ve dari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 30, Sayı 2, s. 81-109.
- Mucuk, M., Uysal, D. (2010), Türkiye'de Ba ımsız Düzenleyici Kurumlar ve Yöneti im, Konya, Çizgi Kitabevi.
- Özda M. S. (2002), *Özerk Kurullar*, Avrasya-Bir Vakfı ASAM Yayınları, Ankara.
- Sancakdar, O. (2001), *dare Hukuku Yönüyle Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun Kısa Bir De erlendirmesi*, Bankacılar Dergisi, S.37.
- Sarısoy, S. (2010)., Düzenleyici Devlet ve Regülasyon Uygulamalarının Etkinli i Üzerine Tartı malar, Maliye Dergisi, Sayı 159, Temmuz-Aralık, s. 278-298.
- Sarısu, A. (2011), *Özerk Kurullar, derenin Birli i ve 649 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname*, Yakla ım Dergisi, Yıl:19, Sayı:226, Ekim, s. 265-272.
- anlısoy, S., Özcan, A.(2006), Türkiye'de Ba ımsız Düzenleyici Kurumların Ba ımsızlı ı, ES AD, Yıl:2, Sayı:3-4, s. 99-132.
- T.C. Cumhurbaşkanlı ı Devlet Denetleme Kurulu Ara tırma ve nceleme Raporu, Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Olu umu, Te kilatı, Yetki ve Görevleri, Denetlenmeleri ve Kurul Üyeleri le Çalışanların Statüsüne li kin Hususların rdelenmesi, 14.05.2010, S.2010/11.
- TÜS AD Basın Bülteni, Ba ımsız Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar ve Türkiye Uygulaması, 25 Mart 2003, TS/BAS/03-032.
- Ulusoy, A. (1999), Ba ımsız dari Kurumlar, Danı tay Dergisi, Sayı: 100, s. 3-17.
- Yıldırım, T. (2000), Ba ımsız dari Otoritelerin Yargısal Denetimi, 2000 yılında dari Yargı Sempozyumu, Ankara, 11-12 Mayıs 2000.

nternet Kaynakları

<http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm>, Eri im Tarihi: 11.03.2017.

<http://www.nedirnedemek.com/ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1k-nedir-ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1k-ne-demek>, Eri ĩm Tarihi: 09.03.2017.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58c1556e6711c6.86209763, Eri ĩm Tarihi: 10.03.2017.

BANKA MEVDUATI ZAMANA İMİ

Geli Tarih: 09.09.2017

Ar . Gör. Süleyman KALENDER*

Kabul Tarih: 08.06.2018

Makale Türü: Teorik Çalışma

Özet

Mevduata uygulanan zamana ımı kuralları, zamana ımına ilişkin sürenin başlama anı, sürenin sona ermesinden sonra borçlu tarafa yüklenen hak sahibini iadeli taahhütlü mektupla uyarma ve zamana ımına u rayan mevduat hesaplarının bir liste halinde ilanı gibi yükümlülükleri içinde barındıran özel bir zamana ımı görünümündedir. Bu hususların yanı sıra; zamana ımının ispatı ve genel zamana ımının aksine zamana ımına u rayan borcun tabii borca dönüşerek borçluda kalması gibi hususlarda genel zamana ımı kurallarından ayrıldı ından, mevduat zamana ımının teknik anlamda bir zamana ımı niteli inde olmadığı ifade etmek mümkündür.

Çalışmanın ilk bölümünde, mevduatın tanımı ve mevduat sözleşmesinin tarafları, kapsamı ve hukuki niteli i de erlendirildikten sonra, ikinci bölümde mevduat zamana ımı ile genel zamana ımı kuralları karşılaştırılıp, mevduat zamana ımına ilişkin kurallar, Yargıtay' ın da içtihatlarına yer vermek suretiyle ayrıntılarıyla ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mevduat, Banka Mevduatı, Zamana ımı, Mevduat Zamana ımı.

Jel Kodları: K10, K19.

PRESCRIPTION OF BANK DEPOSIT

Abstract

The rules of negative prescription of deposit money on banks are a kind of special prescription which includes obligations such as the start date of prescription, warning the holder of ownership with registered letter and publicly announcement the list of deposit accounts that are statute-barred. In addition to those matters, it is possible to claim that negative prescription about deposit money technically can not be regarded as prescription because it differs from rules of general prescription in many aspects such as the proof of time of prescription and as opposed the general prescription, the change of the debt barred by the statute of limitations to natural obligation and its stay on debtor.

The definition of bank deposit contracting parties, the extent and legal characteristics are explained in the first part of the study. The rules of prescription of deposit money and general prescription are compared in second part. Then, detailed explanation of the rules of prescription of deposit money are tackled in detail with judicial opinion of Supreme Court.

Keywords: Depozit, Bank Deposit, Lapse Of Time, Deposit Lapse Of Time.

Jel Codes: K10, K19.

* Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Ticaret Hukuku Anabilim Dalı
suleymankalender@osmaniye.edu.tr

1. MEVDUATININ TANIMI, KAPSAMI VE HUKUK N TEL

1.2. Mevduat Kavramı ve Mevduat Sözle mesinin Tarafları

1.2.1. Mevduat Kavramı

Mevduat sözcü ü , “*tevdia*” sözcü ü ile aynı kelime ailesinden gelmektedir (Yılmaz, 2005, s. 452, 696). Bu anlamda, “*mevduat*” kelimesi ile “*emanete bırakılan nesnelere*” anlaşılsa da, bu kelime bankacılık sektöründe, gerçek veya tüzel kişiler tarafından ivazlı ya da ivazsız olarak ve geri ödenmesi artıyla bankalara tevdi edilen paraları ifade etmektedir (Tekinalp, 2009, s. 430). Başka bir ifadeyle mevduat, mevduat toplama yetkisiyle donatılmış kurulların, halka duyurulmuş suretiyle gerçek veya tüzel kişilerden ivazlı ya da ivazsız olarak aldıkları ve hak sahibi tarafından geri ödeme istemini içeren paraları ifade eder. Bu tanımlamalardan yola çıkarak, mevduatın varlığından söz edilebilmesi için bu unsurların bulunması gerekmektedir. Bunlar; mevduat konusu *para*, mevduatın konusu oluşturan paranın, bunu almaya *yetkili kılınmış bir kuruluşa tevdi* edilmesi ve mevduatın kabulüne ilişkin hususun *halka duyurulması* ile son olarak; tevdi edilen paranın mevduat sahibine (mudi) *geri ödenmesidir* (Tekinalp, 2009, s. 431-433; Alıcı, 2007, s. 62; Battal, Güven Kurulu ve Nitelendirme I ında Bankaların Hukuki Sorumluluğu, s. 54). Bu geri ödeme aynen geri ödeme olabileceği gibi belirli bir faiz ile birlikte geri ödenmesine ilişkin de olabilir. Tevdi kuruluşa yatırılan paranın ivazlı ya da ivazsız olmasının söz konusu yatırılan paranın “*mevduat*” özelliğine herhangi bir etkisi bulunmamaktadır.

Türk hukuk sisteminde bankacılık faaliyetleri kapsamında çıkarılan yasal düzenlemeler incelendiğinde, 5411 sayılı Bankacılık Kanununun (BankK)¹ yürürlüğe girdiği tarihe kadar geçen zaman diliminde mevduata ilişkin kanuni bir tanımlamanın yapılmadığı görülmektedir. Her ne kadar 4389 sayılı Bankalar Kanununda dolaylı olarak mevduatın tanımlanması yapılmış olsa da ilk defa mevduat kavramı, 5411 sayılı BankK’ nin “*Tanımlar ve kısaltmalar*” başlıklı maddesinde tanımlanmıştır². Söz konusu hükümde mevduat; “*yazılı ya da sözlü olarak veya herhangi bir şekilde halka duyurulmuş suretiyle ivazsız veya bir ivaz karşılığında, istendiğinde ya da belli bir vadede geri ödenmek üzere kabul edilen para*” olarak tanımlanmaktadır. Kanun koyucu tarafından yapılan bu tanımlamada mevduata ilişkin doktrinde kabul edilen unsurların tamamına yer verilmemiştir. Yukarıda ifade edilen ve mevduatın unsurları arasında yer alan, “*mevduat toplamaya yetkili kılınmış bir kuruluş*” unsurunun eksik olduğu anlaşılmaktadır. Ancak kanunun 60. maddesinin birinci fıkrası hükmünde, “*kredi kurulları ile özel kanunlarına göre yetkili olanlar dışında hiçbir gerçek veya tüzel kişilerin aslen veya fer’ an meslek edinerek mevduat kabul edemez...*” denilmek suretiyle bu eksikliğin giderildiği görülmektedir (Tekinalp, 2009, s. 431). O halde 3. maddede yapılan tanımın 60. maddenin 1. fıkrası ile birlikte değerlendirilmesi, tüm unsurları içinde barındıran bir mevduat tanımının yapılabilmesine imkan sağlayacaktır.

Mevduatın unsurları arasında yer alan “*halka duyurulma*” unsurunun, özellikle 1982 yılı öncesi ülkede yaşanan banker olaylarının etkisiyle kanuni düzenleme içerisinde dâhil edildiği ifade edilmektedir (Karacan, 1987, s. 133). Tekinalp, 5411 sayılı BankK’ de tanımlanan “*mevduat*” kavramıyla ilgili olarak, “*halka duyurulma*” unsuru ile alakalı bu hususu dile getirerek söz konusu tanımın eleştirilmektedir. Halk, aynı ülkede yaşanan, ortak kültür

¹ 5411 sayılı Bankacılık Kanunu 19.10.2005 tarihinde kabul edilerek 25983 sayılı Resmi Gazetede 01.11.2005 tarihinde yayımlanmıştır.

² Kanunun gerekçesine bakıldığında, 3. maddede yapılan tanımlamaların, “*kanunda öngörülen yapıların, süreçlerin, sistemlerin daha iyi anlaşılabilmesi, anlam bütünlüğünün ve terim birliğinin sağlanması, kanunun takibinin kolaylaştırılması*” amacıyla ve bilhassa Avrupa Birliği direktiflerine uyum sağlanması amacıyla yapıldığı görülmektedir (Gerekeç, 2005, s. 17)

özelliklerine sahip insan topluluğu olarak ifade edilmektedir. Tanımdan da anlaşılacağı gibi, halk gerçek insan topluluklarını kapsayan bir kelime olduğundan, ticari mevduatta ilgili olan tüzel kişileri kapsamadığı vurgulanmaktadır (Tekinalp, 2009, s. 431). Bu görüşe katılmak mümkün değildir. Tanımda yer alan “*halka duyurulma*” gerçek kişileri kapsadığı gibi tüzel kişileri de kapsar niteliktedir. Bilindiği üzere tüzel kişilerin iradelerini organları aracılığıyla açıklar (Türk Medeni Kanunu m. 50). Tüzel kişilerin organları ise gerçek kişilerden oluşur ya da gerçek kişilerce temsil edilir. O halde, mevduat kabul etmeye yetkili kurumların, mevduatın kabulüne ilişkin duyuruları, mevduat sahibi gerçek kişiler ile tüzel kişilere ait mevduatta tüzel kişileri temsil eden gerçek kişilere yöneltildiği açıktır. Kanımca, burada önemli olan husus mevduat kabulüne ilişkin duyurunun varlığıdır.

1.2.2. Mevduat Sözleşmesinin Tarafları

Mevduat sözleşmesi, mevduat toplama yetkisi olan kurumlar ile mevduat sahibi olmak isteyen gerçek veya tüzel kişilerin arasında akdedilmektedir. Mevduat toplama yetkisi kural olarak bankalara verilmiştir³. Ancak özel kanunlarla bu yetki bazı kurumlara da verilebilmektedir. Bu kapsam dışında tüm gerçek ve tüzel kişilerin mevduat toplaması yasaktır. Nitekim kanunkoyucu da, kredi kurumları ile özel kanunlarla yetkilendirilmiş olanların dışında hiçbir gerçek ve tüzel kişinin mevduat veya katılım fonu kabul edemeyeceğini hükme bağlamaktadır⁴. Bu kapsam dışında kalanların, ticaret unvanları ve kamuya yapacakları açıklamalar ile yahut ilan veya reklamlarında bu izlenimi yaratacak ifade ve deyimler kullanmaları yasaklanmıştır (BankK m.60/1). Hemen belirtmek gerekir ki, mevduat toplaması yasak olan gerçek veya tüzel kişilerin, bu yasa ile men topladıkları paralar da mevduat olarak kabul edilir. Ancak bu mevduat ve mevduatı toplayanlar için kanunda öngörülen müeyyideler uygulanır⁵. Yine bu kapsamda, izinsiz olarak toplanan mevduatın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) Sigortası⁶ kapsamı dışında kalması da diğer bir müeyyide olarak karşımıza çıkmaktadır (Battal, 2007 s. 245). Çalı mamızın konusu bankalarda açılan mevduat hesaplarına ilişkin olması nedeniyle özel kanunlarla kendisine mevduat toplama yetkisi verilen kurumlardan ziyade banka mevduatına ilişkin hususlar ele alınacaktır.

Halka çağında bulunmak suretiyle mevduat toplamak esas itibarıyla bankalara özgü bir faaliyettir. Mevduat toplamasının kural olarak bankalara verilen bir yetki olarak nitelendirilmesinin nedeni, bankaların devletin denetimi altında kurulması ve faaliyette bulunmasından dolayı bir güven kurumu haline gelmeleridir (Çeker, 2004, s. 73). Bu sayede parasını bankalarda de erlendirmek isteyen kişiler, gönül rahatlığıyla paralarını bankalara yatırmaktadır. Halka çağında bulunarak mevduatın toplanması her ne kadar bankalara özgülenmiş bir faaliyet olarak görülse de bütün bankalar mevduat kabul edemez. Mesela

³ Özel yasalarla mevduat toplama yetkisi bazı kurumlara da verilebilmektedir. Söz gelimi 1581 sayılı Tarım kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununun 3.I.C hükmü kapsamında Tarım Kredi Kooperatifleri ve bunların bölge birliklerine de mevduat toplama yetkisi verilmiştir.

⁴ Fon sözlük anlamı itibarıyla; sermaye; herhangi bir amaç için ayrılan para veya paraların varlığı; kaynak anlamına gelmektedir. Çalı mada bankaların fon toplaması ile ilgili hususlarda “*fon*” kelimesi bu anlamda kullanılacaktır. Ancak, zamana imına uyan mevduatın Fon’a aktarılması hususlarında “*fon*” kelimesi Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’nu ifade edecektir.

⁵ BankK m.150; “*Bu kanuna göre alınması gereken izinler alınmadan, banka gibi faaliyette bulunan ya da mevduat kabul eden yahut katılım fonu toplayan gerçek kişiler ile tüzel kişilerin görevlileri hakkında üç yıldan beş yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar da adli para cezası verilir*”.

⁶ Tasarruf mevduatı ve katılım fonu sigortası, mevduat ve katılım fonu toplamaya yetkili mevduat ve katılım bankalarının (kredi kurumlarının) Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından faaliyet izinlerinin kaldırılması durumunda, mevduat ve katılım fonu hak sahiplerinin maruz kalacağı kayıpların devlet veya bu amaçla kurulmuş bir kurum tarafından kısmen ya da tamamen ödenmesinin garanti edilmesidir. Türkiye’de mevduatın ve katılım fonlarının sigortalı olması yetki ve görevi kamu tüzel kişileri haiz [Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu](http://www.tmsf.org.tr/sss.tr)’na (TMSF) aittir. <http://www.tmsf.org.tr/sss.tr> (Erişim Tarihi: 04.04.2017).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) ile kalkınma ve yatırım bankalarının mevduat toplama yetkileri bulunmamaktadır.

Mevduat sözleşmesinin diğer tarafında, mevduat hesabı üzerinde tasarruf yetkisine sahip olan mevduat sahibi bulunmaktadır. Kişi ya da kurumların bankalara para yatırımlarının temel nedeni gelir elde etme ve paralarını güvenli bir şekilde saklama isteğidir (Takan & Acar Boyacıoğlu, 2013, s. 109). Uygulamada banka müterisi olarak anılan mevduat sahibinin gerçek veya tüzel kişi olması mümkündür. Ayrıca 18 yaşından küçükler, fiil ehliyeti olmayanlar, akıl hastaları, görme ve işitme engelliler ile dilsizler de mevduat sahibi olabilirler (Çeker, 2004, s. 76). Görüldüğü gibi mevduat sahibi olmak için herhangi bir sınırlama konulmamakla birlikte mevduat üzerinde işlem yapılabilmesi için fiil ehliyetine sahip olunması gerekmektedir.

1.3. Banka Mevduatının Kapsamı

Yazılı, sözlü veya herhangi bir şekilde halka duyurulmak suretiyle, faiz veya her ne ad altında olursa olsun bir tavaz karlı veya tavazsız olarak hak sahibi (mevduat sahibi) tarafından istenildiğinde veya belli bir vadede iade edilmek üzere bankalara verilen paralar banka mevduatı kapsamında değerlendirilir. Bankaya tevdi edilen paranın mevduat olarak değerlendirilebilmesi için Türk Lirası ya da yabancı bir ülke parası olmasının bir önemi yoktur. Buna karşılık, hisse senedi, tahvil, hazine bonosu, altın ve tedavülden kalkınma paraları mevduat olarak kabul edilmez (Çeker, 2004, s. 6). Hemen belirtmek gerekir ki bankalarda açılan altın hesaplarında kayıtlı bir de erinin bulunması ve bu de erinin banka tarafından kullanılabilmesi nedeniyle mevduat olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Peki, bankalara yatırılan ve banka tarafından kabul edilen her para mevduat mıdır? Bu soruya olumsuz yanıt vermek gerekecektir. Nitekim BankK'nin 60. maddesinin dördüncü fıkrasında, kalkınma ve yatırım bankaları⁷ tarafından kendi müstakrizlerinden (ödünç alan), ortak ve şirketlerinden genel esaslar çerçevesinde temin ettikleri paralar ile diğer bankalardan sağladıkları fonlar mevduat olarak nitelendirilemez. Yine resmi kuruluşlar ile özel kuruluşlar ve ticari ortaklıkların çalışanları için kurulan emeklilik, sosyal yardım ile vakıflara yatırılan paralar da mevduat kapsamına girmemektedir (Tekinalp, 2009, s. 433). Bankaların emanet kasalarının müterilerce kiralanması yoluyla, kasanın içerisine konulan para, altın, gümüş ya da diğer de erlerin de mevduat olarak kabul edilmesi mümkündür. Mevduat sözleşmelerinde, sözleşmenin vadeli ya da vadesiz olmasının bir önemi yoktur. Her iki halde de bankaya yatırılan para, bankanın kullanımına sunulmaktadır. Oysa bankaların emanet kasalarına bırakılan paranın banka tarafından kullanılması mümkündür. Emanet kasalarında saklanan para, dokunulmaksızın müteriye aynen iade edilir. Bu sebeplerden dolayı, bankaların emanet kasalarına konulan para mevduat olarak kabul edilmemektedir.

1.3.1. Hukuki Niteliği

Banka ile mevduat sahibi arasında yapılan mevduat sözleşmesinin hukuki niteliği ile ilgili kanunda herhangi bir düzenleme mevcut değildir. Doktrinde ise bu husus tartışmalı olmakla birlikte Yargıtay kararlarında ise yine farklı dönemlerde çeşitli değerlendirmelerin yapıldığı görülmektedir⁸. Mevduatın hukuki niteliği ifade edilirken, mevduat ilisizliğini

⁷ Kalkınma ve yatırım bankası: "Bu Kanuna göre mevduat veya katılım fonu kabul etmediğinde; kredi kullanırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren ve/veya özel kanunlarla kendilerine verilen görevleri yerine getiren kuruluşlar ile yurt dışındaki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini ifade eder" (BankK, m.3).

⁸ "...Türk doktrininde mevduat sözleşmesinin Borçlar Kanunu'ndaki hukuki niteliği oldukça tartışmalı bulunmaktadır. Zira bu sözleşmeye **karz akdi** niteliği veren yazarlar olduğu gibi, **vedia**, **usulsüz vedia** ve nihayet **vekâlet** ilisi olarak nitelendiren yazarlar da vardır. Bu sözleşmelerin her birinin edimin ifa yeri farklı ilkelere tabidir. Bu itibarla, mahkemece mevduatın, sadece para alacına yönelik bir ödünç sözleşmesi gibi nitelendirme ile yetkili mahkemenin yoruma dayalı olarak belirlenmesi de isabetli bulunmamıştır. Kaldı ki, yukarıda da değinildiği gibi, mahkemenin nitelendirme ekle bakımından da taraflar

tevdî, vedia veya karz sözleşmesi olarak kabul eden görüşler çerçevesinde ayrıca mevduatın vadeli ya da vadesiz olmasına göre farklı görüşler ortaya konularak, bu hukuki yapı açıklanmaya çalışılmaktadır. Hâkim olan görüşe göre, vadeli mevduatın hukuki niteliği, Türk Borçlar Kanununun (TBK) 386 vd. maddeleri kapsamında “tüketici ödünç (karz) sözleşmesi”, vadesiz mevduatta ise bu hukuki ilkinin niteliği “usulsüz tevdi” olarak kabul edilmektedir (Tekinalp, 2009, s. 436; Çeker, 2004, s. 25). Bu görüşlerin dışında mevduatın, karz, vekâlet ve usulsüz tevdi sözleşmelerinin unsurlarını içinde barındırdığı gerekçesi ile karma yapıda bir sözleşme olduğu da ifade edilmektedir. Mevduatın hukuki niteliğini ortaya koyan diğer bir görüş ise, mevduat sözleşmesinin kendine özgü yapısı olan (sui generis) bir sözleşme olduğuudur (Alıcı, 2007, s. 65).

Paranın mevduat sahibi tarafından bankaya yatırılmasıyla beraber müşterinin bankaya karşı bir alacak hakkı ortaya çıkar. Müdi yani mevduat sahibi, mevduat ilki kapsamında mevduatın kendisine geri ödenmesini her zaman isteyebilir (Alıcı, 2007, s. 62). Buna karşın vadeli ve ihbarlı mevduatta⁹, mevduat sahibi diletiği zaman bankadan mevduatın geri alamaz (Kaplan, 1994, s. 281; Yazıcı, 2015, s. 81). Vadeli mevduatta, vadenin gelmesini bekleme zarureti olduğu gibi ihbarlı mevduatta ise, paranın çekileceği tarihten 7 gün önce mevduat sahibinin yazılı bir talebinin (ihbarının) olması gerekmektedir. Ancak ihbarlı mevduatta, bankanın 7 günlük ihbar süresi geçmeden müşterisine ödeme yapmasına da hukuki bir engel bulunmamaktadır.

Mevduatın hukuki niteliğini ortaya koyan görüşlerden birincisi, mevduat ilki kişinin karz yani tüketim ödünç sözleşmesi olduğuuna yöneliktir (Kaplan, 1994, s. 280 vd.). Tüketim ödünç sözleşmesi, TBK’nin 386 vd. maddelerinde hüküm altına alınmıştır. Buna göre, “tüketim ödünç sözleşmesi, ödünç verenin, bir miktar parayı ya da tüketilebilen bir şeyi ödünç alana devretmeyi, ödünç alanın da aynı nitelik ve miktarda şeyi geri vermeyi üstlendiği sözleşmedir”. Tüketim ödünç sözleşmesinde, ödünç verilen şey, tevdi edilenin mülkiyetine geçmektedir. O halde ödünç alan, bu şey üzerinde mülkiyet hakkından kaynaklanan tüm yetkileri kullanabilecektir. Mevduat ilki kisinde banka müşterisine bir miktar parayı bankaya devretmekte, banka ise aynı nitelikteki şeyi ivazlı ya da ivazsız olarak müşterisine geri vermeyi taahhüt etmektedir. Bankaya tevdi edilen paranın mülkiyeti bankaya geçmesi nedeniyle söz konusu hukuki ilkinin niteliği tüketim ödünç olarak ifade edilmektedir (Küney, 1986, s. 2). Yargıtay’ın da bir dönem banka ile mevduat sahibi arasındaki hukuki ilki kiyi karz olarak nitelendirildiği görülmektedir¹⁰.

Mevduat ilki kişinin hukuki yönünü açıklayan diğer bir görüş ise, mevduatın bir usulsüz tevdi olduğuuna yönelik 3182 sayılı Bankalar Kanununun yürürlükte olduğu dönemde Yargıtay’

arasındaki mevduat sözleşmesi yalnız bir mevduat hesap sözleşmesi olmayıp, inancı ile lemler sözleşmesinde içeren karma nitelikli bir sözleşmedir... Y. 11.HD. E. 1999/1095 – K. 1999/6032 T. 1.7.1999 (Kazancı Çıttihat Bankası).

“...Davacı ile davalı banka arasında mevduat sözleşmesi ilki kişi bulunmakta olup, mevduat sözleşmesi, ödünç (karz) ile usulsüz tevdi sözleşmelerinin niteliklerini taşıyan kendine özgü bir sözleşmedir...” Y. 11.HD. E. 2005/ 2326 – K. 2006/2222 T. 6.3.2006 (Kazancı Çıttihat Bankası).

“...Dava, bankacılık ilki leminden kaynaklanan alacak istemine ilki kindir. Bankalar kendilerine yatırılan paraları müdiilere istendiğinde veya belli bir vadede aynı veya misli olarak iade etmekle yükümlüdür (4491 sayılı Yasa ile de ilki ik 4389 Sayılı Bankalar Kanunu 10/4 ve 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 61. maddesi) Bu tanımlamaya göre, mevduat sözleşmesi ödünç ile usulsüz tevdi sözleşmelerinin niteliklerini taşıyan kendine özgü bir sözleşmedir...” Y. 11HD. E. 2016/1265 – K. 2016/9383 T. 6.12.2016 (Kazancı Çıttihat Bankası).

⁹ “Mevduat ve Katılım Fonlarının Vadeleri ve Türleri hakkında Tebliğ” in 3. maddesine göre **vadeli mevduat**, 1 aya kadar vadeli (1 ay dahil), 3 aya kadar vadeli (3 ay dahil), 6 aya kadar vadeli (6 ay dahil), 1 yıla kadar vadeli ve 1 yıl ve daha uzun süreli olarak açılabilen mevduattır. **ihbarlı mevduat** ise, çekileceği tarihten 7 gün önce yazılı bir ihbar verilmekle artıyla çekilebilen mevduat türüdür.

¹⁰ “Banka ile tevdiat sahibi arasında tahassül eden münasebet bir karz münasebetidir” YTD, K. 1812/3707, T. 17.5.1955 Kaynak : (Çeker, 2004, s. 26).

ın eski görü tür¹¹. Usulsüz tevdi TBK' nin 570. maddesinde, “*misli eylerin saklanması*” ba lı 1 altında, “*Saklayanın kendisine bırakılan parayı aynen geri vermek zorunda olmaksızın mislen geri vermesi açıkça veya örtülü olarak kararla tırılmı sa, o paranın yararı ve hasarı kendisine ait olur*” ekinde hüküm altına alınmı tır. Görüldü ü gibi usulsüz tevdi, saklama amacının ön planda tutuldu u bir sözleşme tipi olmakla birlikte kural olarak faiz söz konusu de ildir. Ba ka bir ifadeyle bankalara para yatıran mevduat sahiplerinin asıl amacı paranın i letilmesinden ziyade paranın korunmasına yöneliktir (Tekinalp, 2009, s. 438). Usulsüz tevdi bu yönleriyle incelendi inde, niteli i itibariyle vadesiz mevduat ili kilerine uygun dü tü ü söylenebilir. Vadesiz mevduatta, banka kar ılı ında bir faiz ya da ba ka bir ad altında ücret ödemeksizin mü terisinin kendisine tevdi etti i parayı kullanmakta ve mü terisinin talep etmesi durumunda parayı mü terisine derhal iade etmektedir.

Mevduat sözleşmelerinde, banka çalı anlarının, mevduat i lemlerini takip etmesi, hesaba faiz girdilerinin eklenmesi gerekti i hallerde faizin tahakkuk ettirilmesi ya da vadeli hesaplarda vade bitiminde vadenin yenilenmesi gibi durumlarda, banka ile mü teri arasında aynı zamanda bir vekâlet ili kisinin do du u kabul edilmektedir. Mevduat sözleşmesinin, bu hususlar da dikkate alınarak yukarıda ifade edilen tüketim ödünçü, usulsüz tevdi ve vekâlet sözleşmelerini içinde barındıran karma bir sözleşme oldu u da kabul edilebilir (Çeker, 2004, s. 29). Karma yapıllı sözleşmelerde, kanunda öngörülen sözleşmelerin unsurları sözleşme özgürlü ü sınırları çerçevesinde bir araya gelerek yeni bir sözleşme meydana gelmektedir (Ayan, 2015, s. 140). Tekinalp' e göre, mevduat sahibinin asıl amacının paranın saklanmasından ziyade i letilerek kar elde edildi i vadeli ve ihbarlı mevduat ili kilerinde, somut durumun özelliklerinden kaynaklanabilecek ayrık durumların saklı kalması artıyla ödünç ve vekâlet sözleşmesi söz konusu olur (Tekinalp, 2009, s. 438).

Son yıllarda Yargıtay'ın da haklı olarak kabul etti i ve aynı zamanda doktrinde de benimsenen görü e göre, mevduat sözleşmesi, kendine özgü yapısı olan (sui generis) sözleşme niteli indedir¹². Bu görü ün benimsenmesi, mevduat ili kisinin kanunda öngörülen sözleşme tiplerinden herhangi birine uygun dü memesinden kaynaklanmaktadır. Yargıtay'ın geçmi te mevduat ili kisinin hukuki niteli ine yönelik farklı kararları olsa da son yıllarda istikrarlı bir ekinde bu görü do rultusunda kararlar verdi i görülmektedir¹³. İlgili kararlarda mevduatın, a ırlıklı olarak belirli bir kar elde amacıyla bankalara tevdi edilmesinden dolayı karz akdine yakla tı ı¹⁴, ancak paranın güvenilir bir kurum olan bankalarda saklanması amacı da güdüldü ü

¹¹ YTD, K. 2027/896, T. 7.4.1944 Kaynak : (Tekinalp, 2009, s. 438).

¹² Y. 11.HD. E. 2014/12685 – K. 2016/963 T. 28.1.2016, Mevduat sahibine, banka çalı anı tarafından bo bir dekonta imza atırılması neticesinde, çalı an banka personelinin, mü teri hesabından usulsüz para aktarılmasına ili ki açılan bir davada Yargıtay üyesinin kar ı oy yazısında ifade edildi i üzere, “*Mevduat, Bankacılık Kanunu'nun 3. maddesinde tanımlanmı olup yerle mi Yargıtay kararlarına göre ödünç ve usulsüz tevdi akdinin unsurlarını içinde barındıran karma ve kendine özgü bir sözleşme dir*” (Kazancı çtihat Bankası).

¹³ Y. 4.HD. E. 2015/15817 K. 2016/6449 “*Bankalar kendilerine yatırılan paraları mudilere istendi inde veya belli bir vadede aynı veya misli olarak iade etmekle yükümlüdürler. Bu tanımlamaya göre mevduat ödünç (karz) ile usulsüz tevdi sözleşmelerinin niteliklerini ta ıyan kendine özgü bir sözleşme dir. Bunun sonucu olarak mevduatın niteli ine uygun dü tü ü oranda ödünç (karz) veya usulsüz tevdi hükümlerinin kıyasen uygulanması gerekir. BK'nın 306. ve 307 maddeleri uyarınca ödünç alan, akdin sonunda ödünç verilen parayı iade ve e er kararla tırılmı sa faizi ile iadeye mecburdur. Aynı Kanun'un 372/1 madde uyarınca usulsüz tevdi de paranın nef'i ve hasarı mutlak ekinde saklayana geçti i için ayrıca açıklamaya gerek kalmadan saklayan bu parayı kendi yararına kullanabilir. Ancak mudi'nin istedi i zamanda iade ile yükümlüdür. Bankalar türlü bahanelerle yararlandıkları bu mevduatı mudilere iadededen kaçınmazlar*” (Kazancı çtihat Bankası).

Y. 12.HD. E. 2001/1313 – K. 2001/2890 T. 16.2.2001; Y. 2.HD. E. 2004/6537 – K. 2004/10591 T. 29.4.2004; Y. 12.HD E. 2010/21646 – K. 2011/2512 T. 3.3.2011, “*Mevduat yatırma, a ırlıklı olarak esas itibariyle belli oranda faiz elde etme amacına yöneldi i için karz akdine daha çok yakla an, ancak güvenilir bir kurumda parayı muhafaza etme fikri ile vedia akdini hatırlatan kendine özgü bir akit tipidir. Mevduata uygulanacak hükümler, ancak kıyas yolu ile ve niteli ine uygun dü tü ü ölçüde karz akdi hükümleri ve istisnai hallerde vedia akdi hükümleri olacaktır*” (Kazancı çtihat Bankası).

¹⁴ Karz yani tüketim ödünçü sözleşmelerinde faiz tarafların anla mı olması artıyla istenebilir. Ancak ticari mevduatta taraflar faiz konusunda anla mamı olsalar dahi ödünç veren faiz isteyebilir (Türk Borçlar Kanunu (TBK) m. 387).

için vedia¹⁵ yani saklama sözleşmesi hatırlatan ancak iki sözleşme tipine de tam manasıyla uymayan kendine özgü bir sözleşme olduğu vurgulanmaktadır. O halde mevduata ilişkin uyuşmazlıklarda, kıyas yoluyla ve niteliğine uygun ölçüde tüketim ödüncü (TBK m. 386 vd.) ve istisnai durumlarda saklama sözleşmeleri (TBK m. 561 vd.) hükümleri uygulama alanı bulması gerekecektir (Alıcı, 2007, s. 65).

2. BANKA MEVDUATINA UYGULANAN ZAMANA İMİNİ

2.1. Genel Olarak “Zamana İmni” Kavramı

Hukuk düzeni, hukuki ilişkilerin kurulmasından sonra belirli zamanların geçmesine göre itli sonuçlar bağlamaktadır. Gerçekten de zamanın geçmesi hakları göre itli açılardan etkilemektedir. Belirli sürelerin geçmesi, yeni bir hakkın kazanılmasını sağlayabileceği (kazandırıcı zamana imni/iktisabî mürruzaman) gibi bazen de hakkın sona ermesine (düürücü zamana imni/ıskatî mürruzaman) neden olur ya da alacağın cebri icra yoluyla elde edilmesine engel olur (Akçay, 2009, s. 1). Bir hakkın kullanılmasını engelleyen nedenlerden biri de, hakkın zamana imnina ulaşmasıdır. Eski kanuni düzenlemelerde “mürruzaman” olarak ifade edilen zamana imni, kanunda öngörülen sürenin tamamlanmasıyla, alacaklının alacağı talep yetkisini kaldırıp, borçluya ise alacaklıya karşı borcu ifa etmede kaçınma imkânı sunar (Akıncı, 2015, s. 298). Başka bir ifadeyle, zamana imni nedeniyle alacak hakkının dava edilmesi hakkı ortadan kalkmamakla birlikte borcun ortaya çıkmasından sonra geçen zaman, alacağı dava ve takip hakkını azaltmamaktadır (Kılıçoğlu, 2015, s. 883). Zamana imni, her ne kadar alacaklının alacağı talep hakkını ortadan kaldırırsa da borçluyu gerçek manada sona erdiren bir neden değildir. O halde zamana imnini, borcu nisbî olarak sona erdiren bir neden olarak ifade etmek mümkündür (Eren, 2014, s. 1281). Yani zamana imnina ulaşmayan borç artık doğul borca dönüştürerek borçluya borcun ödenmesi hususunda bir mesuliyet yüklememektedir (Musielak & Hau, 2013, s. 74). Buna karşın zamana imnina ulaşmayan borç *eksik borç* olduğundan, buna rağmen borçlu tarafından alacaklıya ödeme yapılırsa, borçlu daha sonra borcun zamana imnina ulaşmasıyla alacaklıya bağlanamaz (Gönan & Yücel, 2014, s. 646). Bu kapsamda yapılan ifa geçerli bir borcun ifası anlamına gelmektedir.

2.2. Mevduat Zamana İmninin Türk Borçlar Kanunu’nda Öngörülen Genel Zamana İmninden Ayrılması

2.2.1. Genel Olarak

Türk Borçlar Kanunu’nun sistematiği incelendiğinde zamana imnini ilişkin kurallar ayrıntılı olarak düzenlendiği görülmektedir. Kanunun 146. maddesi hükmünde, “*Kanunda aksine bir hüküm bulunmadıkça, her alacak on yıllık zamana imnina tabidir.*” denilmek suretiyle, borçlunun kilerinde genel zamana imni on yıl olarak belirlenmiştir. O halde özel bir düzenlemenin bulunmaması halinde tüm borçlunun kilerinden kaynaklanan uyuşmazlıklara 146. maddesi hükmü uygulanacaktır. Nitekim bir Yargıtay kararında mevduatın zamana imnina ulaşmasıyla ilgili olarak, o tarihte yürürlükte bulunan Bankalar Kanunu hükümlerine göre bilirkiçiler aracılığıyla tespit edilmesi gerektiği ifade edilmiştir¹⁶. Mevduat sözleşmelerinde banka ile müşteri arasında bir borçlunun kisi bulunmaktadır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi müşterinin, bankaya karşı mevduat sözleşmesinden kaynaklanan bir alacak hakkı söz konusudur. Mevduat sözleşmesinin mevduat sahibi lehine alacak hakkı içermesinden dolayı

¹⁵ Vedia (saklama sözleşmesi), TBK’nin 561. maddesinde düzenlenen bir sözleşme türüdür. İlgili hükme göre, vedia, saklayanın saklatanın kendisine bıraktığı şeyi (taahhüt) güvenli bir yerde muhafaza altına almayı üstlendiği bir sözleşmedir.

¹⁶ **Y.11.HD. E. 2007/4082 – K. 2008/567 T. 28.04.2008** Kaynak: (Gönan, 2015, s. 520).

TBK' nin 146. madde hükmünün bu ili kiye uygulanıp uygulanamayacağı sorusu akla gelmektedir. O halde mevduat ili kilerine yönelik özel bir zamana mı kuralı olup olmadığı araştırılarak sonuca varmak gerekir. Eğer özel bir hüküm mevcut ise TBK' nin zamana mına ili kin genel kuralındaki atf nedeniyle özel olarak düzenlenen hükümler devreye girecektir. Bu husus, kanunların uygulanmasına yönelik kabul edilen “*özel kanunun önceli ilkesi*”nin gereği olarak kararımıza çıkmaktadır. Mevduata uygulanan zamana mı, 5411 sayılı BankK. 62. maddesinde özel olarak düzenlenmektedir. O halde konuya ili kin uyu mazlıklarda, özel bir düzenlemenin olması nedeniyle BankK' nin 62. madde hükmünün uygulanması gerekmektedir. Nitekim Yargıtay'ın, mevduat ili kisinden kaynaklanan bir hukuki uyu mazlıkta, mevduata uygulanan zamana mı hususunun özel bir kanunda düzenlenmesi dolayısıyla söz konusu uyu mazlıklar hakkında, “*Dava konusu uyu mazlıkta Borçlar Kanunu' nun 125. maddesindeki genel zamana mıının somut olayda uygulanmaması gerekir. O halde, Bankalar Kanunu' nun 36. maddesindeki ko ulla rın gerçe klerle ip gerçe klerle medi inin ara tırılması gerekir*” e klinde kararlar verdi i görülmektedir¹⁷.

Mevduat ili kisinin, banka ile mü teri arasında genellikle uzun yılları kapsaması ve süreklilik arz etmesi, bankaların topladığı mevduat ile ülke içerisindeki paranın dolaşımını sağlayarak ekonomiyi canlı tutmak gibi bir i levinin olması, paranın konutta muhafaza edilmesinin sakıncalı yönleri kar sında, bankaların devletin güvencesi altında güvenilir kuruluş lar olması nedeniyle hiç ü phesiz mevduat ili kisinin özel bir konuma sahip oldu u açık bir e kilde görülmektedir. Kanunkoyucu sayılan bu hususlar ile birlikte a a ıda zikredilen nedenlerden dolayı mevduata ili kin özel zamana mı kuralları getirmi tir.

BankK' de ö ngörülen mevduat zamana mı ile TBK' deki genel zamana mı hükümleri arasında birçok farklılık bulunmaktadır. İlk olarak, genel zamana mıında, zamana mına u rayan borç nedeniyle alacaklıya ödeme yapmayan borçlunun malvarlı ında bir azalma olmaz. Ba ka bir ifadeyle zamana mına u rayan borç borçluya geçerek bir zenginle meye neden olur. Oysa zamana mına u rayan mevduat nedeniyle banka zenginle memektedir (Rüzgar, 2007, s. 72 vd.). Bankaların zamana mına u rayan mevduatı Fona devretme yükümlülü ü bulundu undan mevduat, gerekli usuli i lemlerin yapılmasından sonra devlet hazinesine geçer. Bir di er farklılık, zamana mı süresinin ba lama anı hususunda ortaya çıkmaktadır. Genel zamana mıında, zamana mı süresi borcun muaccel oldu u andan itibaren i lemeye ba larken (TBK m.149/1), mevduat zamana mıında bu süre, mevduat sahibinin son talebi veya i lemenden sonra i lemeye ba lar (BankK. m. 62/I).

Genel zamana mı ile mevduat zamana mı arasında ortaya çıkan son farklılık ise, genel zamana mıında borçluya bir def' i imkânı sunulurken (Pula lı & Korkut, 2014, s. 170), mevduat zamana mıında zamana mına u rayan borç ortadan kalktı ndan bankanın böyle bir def' i ileri sürmesine gerek yoktur. Ba ka bir ifadeyle, genel zamana mıında, zamana mı def' inde borçlu yararlanırken, mevduat zamana mıında bankalara ne böyle bir def' i ileri sürme imkânı tanınmı ne de zamana mı dolayısıyla bankanın malvarlı ında bir artışa izin verilmi tir (Reiso lu, 2007, s. 894). Kanımca bankanın mevduatın zamana mına u ramasından sonra mevduat sahibinin talebini reddetmesi, zamana mı def' i gibi görünse de, zamana mına u rayan mevduata ba lı hakların sona ermesi nedeniyle “*itiraz*” olarak nitelendirilebilir. Çünkü genel zamana mıında, zamana mına u rayan borç ortadan kalkmamakta, eksik borç olarak varlı ını devam ettirmektedir. Oysa zamana mına u rayan mevduatı usulüne uygun olarak tüm i lemleri yaptıktan sonra Fona devreden bankanın mevduat sahibine kar ı olan borcu tamamen sona ermektedir.

¹⁷ 11. HD. E. 1999/1061 K. 1999/3101 T. 22.4.1999; 11. HD. E. 1999/5158 K. 1999/6965 T. 20.9.1999 (**Kazancı çitihat Bankası**).

Mevduata uygulanan zamana ımına ili kin kuralların, genel zamana ımı kurallarından bu denli farklılıklarla ayrılıyor olması nedeniyle, teknik anlamda bir zamana ımı niteli inde olmadı ı sonucuna varılabilir (it mamolu, 2015, s. 166).

2.2.2. Mevduata li kin Özel Zamana ımı Kuralının Düzenlenme htiyacı

Türk bankacılık tarihinde 1933 yılında çıkarılan 2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunu' nun yürürlü e girmesine kadar mevduata ili kin özel bir zamana ımı kuralı olmadı ndan bu konuya ili kin genel zamana ımı kuralları uygulanmaktaydı. Mevduat ili kilerine genel zamana ımı kurallarının uygulanmasının do al sonucu olarak, yukarıda da ifade edildi i gibi, zamana ımına u rayan mevduat bankaların malvarlı ına geçmekteydi. 2243 sayılı kanunun yürürlü e girmesiyle beraber zamana ımına u rayan mevduatın bankalara geçmesi kuralı bertaraf edilerek, Hazineye devredilmesi sa lanmı tır. Kanunun, mevduat zamana ımını düzenleyen 17. maddesinin gerekçesi u ekildedir;

“... Vakıa ahkâmı umumiyyeye göre müruru zamandan medyunun istifade etmesi icap edece i ekinde bir mütalea varit olabilirse de on sene gibi kanunlarımızın dava için müruru zaman müddeti olarak kabul etti i bir müddet içinde mevduat sahiplerinin ya ölmü veya gaip olmu veyahut mevduatı herhangi bir sebeple unutmı olması gibi sebeplerle bankalardaki mevduatını aramaması neticesi olarak bunları bankalara terk etmek muvafık görülememektedir. Binaenaleyh bunların mezkûr müddet hitamında Hazineye devredilmesi ve ancak sahiplerinin, varislerinin Hazinece aranılması ve ancak ilk ilan tarihinden itibaren dört sene hitamında Devlet hesabına geçirilmesi dü ünülmü tür. Bu suretle fert ve Devlet hakkı telif edilmi olacaktır. Fransa'da Haziran 1920 tarihinde yeni varidat membaları ihdas eden kanunda da bu esas kabul edilmi tir.”

Hükmün gerekçesinde de anla ıldı ı üzere, kanunkoyucu, zamana ımına u rayan mevduatın bankalara terkedilmesi yerine Hazineye devredilmesini uygun görmektedir. Hazineye devredilen mevduat ise dört yıl boyunca hak sahipleri tarafından aranılma ihtimaline kar ın Hazineye bekletilmektedir. Bu sürenin de sonunda hak sahipleri tarafından aranmayan mevduat devlete geçmi sayılacaktır. Böylelikle bir tarafta genel zamana ımı süresinin üzerinde bir sürede hak sahibine mevduatı tekrar alma hakkı tanınırken, di er tarafta mevduatın zamana ımına u ramasıyla devlet gelir elde etmi olmaktadır.

Bankaların devletin güvencesi altında faaliyetlerini yürütmelerinden dolayı kamuda bankalara yönelik duyulan bir güven vardır. Bu güvene dayanılarak bankalara yatırılan mevduatın zamana ımına u raması neticesinde, güvenin kayna ı olan devlete intikal ettirilmesi, mevduata yönelik özel bir zamana ımı süresi belirlenmesini gerekli kılmaktadır (Battal, Mevduat Zamana ımı Konusundaki Mevzuatın ve Yargıtay Kararlarının De erlendirilmesi, 2007, s. 9). Ba ka bir ifadeyle, bankalara duyulan güvenin devletin gücünden kaynaklanması nedeniyle, bankalarda unutulmuş mevduatın menfaati de bu güveni sa layan devlete ait olması gerekmektedir.

2.3. Türk Mevzuatında Banka Mevduatına Uygulanan Zamana ımı Süreleri

2.3.1. 2243 sayılı Mevduatın Korunması Kanunu, 2999, 7129, 3182 ve 4389 sayılı

Bankalar Kanunu Dönemleri

Kanunun 17. maddesinde özetle, bankalar ile mevduat kabul eden kurulu lar, nakdi ve aynı mevduat ile emanet ve talep edilen her türlü cari hesaplarla ilgili hesap özetlerini Maliyeye göndermek zorundadır. Bankadaki her türlü mevduat ve emanetlerin, hak sahibinin son talep veya i leminden itibaren on sene içinde hak sahibi tarafından aranmayanlar, bu sürenin

geçmesinden itibaren altı ay içinde banka ve mevduat kabul eden diğer kuruluşlar, mevduat sahiplerinin isimleri, hüviyetleri ve adresleri ile mevduat bilgileri (varsa uygulanan faiz oranlarıyla birlikte) bir cetvel halinde Maliye vekâleti ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na tevdi edilir. Merkez Bankası her senenin başında yapılmak üzere dört yıl boyunca hak sahipleri ve varsa mirasçılarının durumdan haberdar edilmesi için tebligat gönderir ve ayrıca gazetede bu hususları ilan eder. Mevduatın bu süre içinde de aranmaması halinde artık söz konusu mevduat zamana mına u rayarak Hazineye geçmi olur.

1936 yılında çıkarılan 2999 sayılı Bankalar Kanununda, mevduat zamana mı 41. maddede düzenlenmektedir. Bu kanun hükümleri incelendi inde 2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunu ile aynı hükümleri içerdi i görülmektedir. Ancak mevduatın, zamana mı için öngörülen on yıllık sürenin dolmasından sonra Merkez Bankasında bekleme süresi olan dört yıl, bu kanunda iki yıla indirilmi tir.

1958 ve 1985 yıllarında çıkarılan, sırasıyla 7129 ve 3182 sayılı Bankalar Kanununun mevduat zamana mına yönelik hükümlerinde önemli de i iklikler görülmemektedir. Büyük oranda 2999 sayılı Bankalar Kanununu mevduat zamana mı hükümlerinin korundu u söylenebilir. Ancak 3182 sayılı Kanun ile birlikte mevduatın Merkez bankasındaki bekleme süresi bir yıla indirilmi tir. Ayrıca, on yıllık sürenin dolmasının ardından mevduatın Merkez Bankasına geçmesiyle ilgili birkaç hususta de i ikli e gidilmi tir. İlk husus, Merkez Bankasına aktarılan mevduatın 5000 liradan az olması halinde 1983 yılında kurulun 'TMSF' ye devredilmesi öngörülmektedir (3182 sayılı Bankalar Kanunu m. 36/II). Diğer husus ise küçükler adına açılan mevduat hesabına yöneliktir. Kanunda küçükler adına ve yalnızca bunlara ödeme yapılmak artıyla açtırılan hesaplarda, mevduata yönelik öngörülen zamana mı süresinin küçü ün re it oldu u tarihte i lemeye ba layaca ı öngörülmektedir.

1999 yılında çıkarılarak 3182 sayılı Bankalar Kanununu yürürlükten kaldıran 4389 sayılı Bankalar Kanununun mevduat zamana mına ili kin kurallara bakıldı nda, önceki kanunlara göre daha kısa hükümler içerdi i görülmektedir. Kanunun 4. maddesine göre, bankalardaki her türlü mevduat, emanet ve alacakların, hak sahibinin son talep, i lem veya herhangi bir ekilde yazılı talimatı tarihinden itibaren on yıl içinde aranmayan mevduat, emanet ve alacaklar Fona gelir olarak kaydedilir. Ayrıca Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) tarafından 2001 yılında çıkarılan "*Bankaların Kurulu ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik*" in¹⁸ 35. maddesinde, mevduata ili kin sürenin dolmasına üç ay kala, bankalara, tutarı kırk milyon lirasının üzerinde bulunan mevduat sahiplerine iadeli taahhütlü mektupla uyarıda bulunma yükümlülü ü yüklemektedir.

2.3.2. Yürürlükteki 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'na Göre Mevduat Zamana mı

2005 yılında yürürlü e giren 5411 sayılı BankK' de mevduat zamana mına ili kin önceki kanunlara oranla daha ayrıntılı düzenlemeler mevcuttur. Kanunun 62. maddesinde mevduat, katılım fonu, emanet ve alacakların hak sahibinin en son talebi, i lemi ve herhangi bir yazılı talimatının gerçekleşti i tarihten itibaren on yıl içinde aranmayanların zamana mına tabi oldu u düzenlenmektedir. İlgili maddenin ikinci fıkrasında ise zamana mına tabi olanlar, banka tarafından hak sahibine ula ılamaması halinde, yapılacak ilânın ardından Fona gelir olarak kaydedilece i ifade edilmi tir. 62. maddenin uygulanması ile ilgili usûl ve esasların BDDK tarafından belirlenece i son fıkrada hüküm altına alınmı tir. Kurul tarafından çıkarılan

¹⁸ 27.06.2001 tarihinde 24445 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlü e girmi tir.

yönetmelikle¹⁹ zamana imına u rayan mevduat, katılım fonu, emanet ve alacaklara ili kin usul ve esaslar yönetmeli in, 8. maddesinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Yönetmeli in 8. maddesinde özetle zamana imına u rayan mevduat ile ilgili u hususlar düzenlenmektedir;

- a. BankK' nin 62. maddesinin ilk fıkrasında zamana imı kapsamına giren mevduat, katılım fonu, emanet ve alacaklar; havale bedelleri, mevduat, alacak ve emanetlerin zamana imı süresi sonuna kadar i leyecek faizleri ile katılma hesaplarına yönelik kar paylarının da zamana imı kapsamına girdi i ifade edilerek kapsamı geni letilmiştir (Yön. m. 8/I).
- b. Bankalara, bir takvim yılı içinde zamana imına u rayan ve tutarı 50 Türk Lirası ve üzerindeki her türlü mevduat, katılım fonu, emanet ve alacakların hak sahipleri tarafından aranmaması halinde Fona devredilece i hususunu, o yılın izleyen takvim yılının Ocak ayı sonuna kadar hak sahiplerini iadeli taahhütlü mektupla uyurma yükümlülü ü getirilmiştir. Söz konusu de erlerin 50 Türk Lirası altında olması halinde, banka, ubat ayının ba ından itibaren bankanın internet sitesinde liste halinde 4 ay süreyle ilan etmek zorundadır. Aynı zamanda banka, bu listelerin kendi internet sitesinde ilan edildi i hususunu ubat ayının onbe inci gününe kadar ülke genelinde yayım yapan ve ilan talebi tarihinde Basın lan Kurumu²⁰ listelerindeki tirajı en yüksek ilk be gazeteden ikisinde Basın lan Kurumu aracılı ıyla iki gün süreyle ilan eder. Yine, bankanın internet sitesinde ilan edilen bu listeler, banka tarafından e zamanlı olarak Kurulu Birliklerine ve Fona gönderilir. Kurulu birlikleri ve Fon bu listeleri Mayıs ayının sonuna kadar konsolide edilmiş olarak kendi internet sitesinde yayınlamak durumundadır.
- c. Zamana imına u ramaları nedeniyle, banka tarafından ilan edilen her türlü mevduat, katılım fonu, emanet ve alacakların Haziran ayının onbe inci gününe kadar hak sahibi tarafından aranmayanların, faiz ve kar payları ile birlikte Haziran ayı sonuna kadar TCMB'deki veya Fon Kurulu tarafından belirlenecek bankaların hesaplarına devredilir. Aynı zamanda bankalar zamana imına u rayan de erler hususunda hak sahiplerinin kimlik bilgileri, adresleri ve hakların faiz ve kar payları ile ula tıkları tutarlar gösterilmek suretiyle düzenlenecek bir liste ile devir tarihinden itibaren bir hafta içinde Fona bildirmek zorundadır.

Mevduatın zamana imına u raması hususunda Yönetmelikte öngörülen tüm esas ve usuller yerine getirildikten sonra söz konusu de erler devir i leminin ardından Fona gelir olarak kaydedilir.

Yönetmeli in 9. maddesinde ise üç özel husus düzenlenerek uygulamada ortaya çıkabilecek karı ıklıklara engel olunmak istenmiştir. Bunlardan birincisi, kiralık kasalardaki kıymetlerin zamana imına ili kindir. Çalı mamızın mevduatın kapsamının açıklandığı bölümünde, kiralık kasalara konulan de erlerin mevduat kapsamı dı ında oldu unu ifade etmiştir. Yönetmelikte, kiralık kasalardaki de erlere uygulanacak zamana imı süresinin, kasa kira bedelinin en son tahsil edildi i ya da kasanın en açıldı ı gün itibariyle ba layaca ı hüküm altına alınmaktadır. Di er özel husus ise bankalarda yalnızca kendisinin para çekme yetkisinin oldu u küçükler adına açılan hesaplarda, hesaptaki mevduata ili kin uygulanacak zamana imı süresi, küçük ün ergin oldu u tarihten itibaren ba lamasıdır. Buna kar ılıklı, küçük adına hesap

¹⁹ “ *Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamana imına U rayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara ili kin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*” 1.11.2006 tarihinde 26333 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlü e girmiştir. Çalı manın bundan sonraki kısımlarında bahsi geçen yönetmelik kısaca “**Yönetmelik**” olarak ifade edilecektir

²⁰ Basın ilan Kurumu 2 Ocak 1961 tarih ve 195 sayılı Kanun ile kurulan, kamu tüzel ki ili i haiz bir idaredir. Resmi ilan ve reklamların da ıtımında adaletsiz davranıldı ı gerekçesiyle hükümet ile gazeteleri kar ı kar ıya getiren uygulamalara son vermek amacıyla kurulmuştur (<http://www.bik.gov.tr/kurumsal/hakimizda/>).

açan üçüncü ki ilere de hesaptan para çekme yetkisinin tanındı ı hesaplarda genel kural geçerli olacaktır. Yönetmelikte ifade edilen son özel husus, mevduat hesabına bloke konulması hallerinde, zamana ımı süresi hesaba bloke konuldu u tarihte durur. Bu süre blokenin kaldırılmasıyla zamana ımı kaldı ı yerden i lemeye devam edecektir.

2.4. Mevduat Zamana ımının artları

Mevduatın zamana ımı için gerekli olan artların gerçekte ip gerçekte medi inin tespiti, BankK' nin 62. maddesi ile Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamana ımına U rayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara li kin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik' in 8. maddesi hükümleri dikkate alınarak belirlenmelidir²¹. Söz konusu hükümler incelendi inde, mevduatın zamana ımına u raması için a a ıda açıklanan artların gerçekte mesi gerekmektedir.

2.4.1. Mevduat Sahibi Tarafından lem Yapılmaması

Mevduat zamana ımında, mevduatın zamana ımına u raması için on yıl süreyle mevduat sahibinin mevduata yönelik herhangi bir talebinin ve i leminin olmaması gerekmektedir. Nitekim kanunda ve kanuna paralel olarak yönetmelikte, bankalarda bulunan mevduat, katılım fonu, emanet ve alacakların zamana ımına u ramasına ili kin hususta, hak sahibinin son talebi, i lemi ve herhangi bir yazılı talimatı esas alınmaktadır. Ba ka bir ifadeyle, mevduatın zamana ımına u rayabilmesi için hak sahibinin, mevduat hesabına ili kin son i leminden sonra on yıl süreyle hareketsiz kalması gerekmektedir. Mevduat sahibinin on yıllık süre dolmadan mevduatına yönelik i lem yapması, zamana ımı süresinin kesilmesine ve dolayısıyla bu sürenin yeniden ba lamasına neden olacaktır (Çeker, 2004, s. 331; Alıcı, 2007, s. 720). Mevduatın zamana ımına u ramaması için hak sahibinin bizzat i lem yapmasına gerek yoktur. Hak sahibinin vekili aracılı ıyla yaptı ı i lemlerin de zamana ımını kesece i kabul edilmelidir. Burada önemli olan nokta, mevduatın hak sahibi tarafından aranmasıdır. On yıl boyunca hiçbir ekilde hak sahibinin mevduata yönelik bir iradesi ortaya çıkmamı sa, mevduat aranmamı sayılır. Hemen belirtmek gerekir ki, mevduat sahibinin herhangi bir i leminin bankaya yönelmesi yeterlidir. Talebin banka tarafından hangi tarihte i leme alındı ımın bir önemi yoktur (Alıcı, 2007, s. 721). Önemli olan daha önce de ifade edildi i gibi iradenin yansıtılmı olmasıdır. Buna kar ılıklı mevduat sahibinin ileriye yönelik bir talebinin (ileri vadeli havale gibi) oldu u durumlarda, zamana ımı süresi, talebin yerine getirilece i tarihten ziyade talebin bankaya iletildi i tarih itibarıyla i lemeye ba lar. Söz konusu hususu bankalara verilen otomatik ödeme talimatlarında da geçerli olaca ını kabul edilmelidir. Nitekim burada mevduat sahibinin iradesi otomatik ödeme talimatını verdi i anda ortaya çıkmaktadır.

2.4.2. 10 Yıllık Sürenin Geçmesi

Mevduatın zamana ımına u raması için kanunda öngörülen on yıllık sürenin zamana ımını kesen bir neden olmaksızın dolması gerekmektedir. Zamana ımı süresi, mevduat sahibinin hesaba yönelik son i leminin yapıldı ı gün itibaren i lemeye ba lamaktadır. Önceki konu ba lı ında açıklanan, zamana ımını kesen nedenlerin ortaya çıkması halinde ise on yıllık zamana ımı süresi yeniden ba layacaktır.

2.4.3. Mevduat Sahibine Bildirim Yapılması ve lan

BankK' nin 62. maddesinin ikinci fıkrasında, zamana ımına u rayan her türlü mevduat, katılım fonu, emanet ve alacakların banka tarafından hak sahiplerine ula ılamaması

durumunda, mevduatın zamana ımına u radı ına yönelik ilan yapılması hususu düzenlenmektedir. Kanunkoyucu, ilanın yapılmasına ili kin usul ve esasların belirlenmesini BDDK' ye bırakmı tir. Yönetmeli in 8. maddesinde, zamana ımına u rayan mevduata ili kin yapılması gereken i lemler ayrıntılı olarak düzenlenmektedir. Bu hüküm çerçevesinde banka, bir takvim yılı içinde zamana ımına u rayan ve tutarı 50 Türk Lirası ve üzerindeki tutarda her türlü mevduatın hak sahipleri tarafından aranmaması durumunda Fona devredilece i hususunu, izleyen takvim yılının Ocak ayının sonuna kadar iadeli taahhütlü mektupla hak sahiplerini uyarmak zorundadır. Tutarı 50 Türk lirasından az olan mevduatta ise böyle bir zorunluluk öngörülmemektedir. Ancak bu kapsamdaki mevduat hesapları, ubat ayının ba ndan itibaren bankanın internet sitesinde liste halinde dört ay süreyle ilan edilir. Banka aynı zamanda söz konusu listenin kendi internet sitesinde ilan edildi i hususunu, ubat ayının onbe inci gününe kadar ülke genelinde yayım yapan ve ilan talebinin oldu u tarihte Basın lan Kurumu listelerindeki tirajı en yüksek ilk be gazeteden ikisinde iki gün süreyle ilan ettirir²².

Bankanın zamana ımına u rayan mevduata ili kin yönetmelikte öngörülen yükümlülükleri yerine getirmemesi durumunda, mevduatı Fona devretmi olsa dahi mevduat sahibine kar ı sorumluluktan kurtulamaz. Konuya ili kin 11. Yargıtay Hukuk Dairesinin bir kararı özetle öyledir: Aynı bankada iki mevduat hesabına sahip olan davacı, mevduat hesaplarındaki paraları mevduat faiziyle birlikte talep etmektedir. Banka ise davacının bu talebini, mevduatın zamana ımına u ramı oldu u gerekçesiyle geri çevirmektedir. Mahkemeye intikal eden davada, mahkeme, bankanın Yönetmeli in 8. maddesinde düzenlenen ilan ve hak sahibini iadeli taahhütlü mektupla bildirim yapılmasına yönelik yükümlülü ünü yerine getirmemesi nedeniyle, mevduatın faiziyle beraber davacıya ödenmesine karar vermi tir. Bankanın temyize gitmesi neticesinde Yargıtay 11. Hukuk Dairesi aynı gerekçeleri ifade ederek, mahkemenin kararını usul ve kanuna uygun bularak hükmün onanmasına karar vermi tir²³.

2.5. Zamana ımı Süresinin İlemeye Ba laması, Kesilmesi ve Durması

2.5.1. Zamana ımı Süresinin İlemeye Ba laması ve Kesilmesi

Mevduata ili kin zamana ımı süresinin hangi tarihten itibaren i lemeye ba layaca ı hususu, gerek BankK' de, gerekse Yönetmelikte açık bir ekilde ifade edilmektedir. BankK m. 62/I ve Yönetmelik m. 8/I hükümlerinde, her türlü mevduata ili kin zamana ımı süresinin, hak sahibinin son talebi, i lemi ve herhangi bir yazılı talimatı tarihinden itibaren i lemeye ba layaca ı anla ılmaktadır.

Mevduatın zamana ımına ili kin hükümlere bakıldı ında, kanunkoyucunun, “*her türlü mevduat*” ifadesini kullanması nedeniyle, mevduatın vadeli, vadesiz veya ihbarlı olup olmadı ı önemli de ildir. Burada önemli olan mevduat sahibinin iradesini yansıttı ı son i lemidir. Bunun dı ında bankamatik kartları ile yapılan i lemlerin yanı sıra, alı veri yapılması ve hatta kart bakiyesinin ö renilmesi gibi durumlarda da mevduata ili kin zamana ımı süresi yeniden ba lar. Mevduat hesabının internet bankacılı ı yoluyla kullanılması da bu kapsamda

²² “*Davalı banka tarafından söz konusu gazete ilanlarının 14.02.2007 ve 15.02.2007 tarihli Posta ve Sabah gazetelerinde ilan edildi i bildirilmi ise de 14.02.2007 tarihli Sabah gazetesi getirilip söz konusu ilanın yapılp, yapılmadı ı ara tırlmı de ildir. Dosyada mevcut gazetelerden birisi söz konusu ilanın yapıldı ı 15.02.2007 tarihli Posta gazetesi ise de di er gazete nüshası 14.02.2008 tarihli ve davayla ilgisi olamayacak Posta gazetesidir. Bu durumda mahkemece Yönetmeli in 8.maddesinde öngörülen iki gazetede ilan ko ulunun gerçekte ip gerçekte medi inin denetlenmesi gerekti inden davacı vekilinin karar düzeltme isteminin kabulü ile Dairemizin 2009/7233 E, 2011/546 K sayılı onama kararının kaldırılarak yerel mahkeme kararının açıklanan nedenle bozulmasına karar vermek gerekmi tir*”. Y. 11.HD. E. 2011/7761 K. 2011/12977 T. 13.10.2011 (Kazancı çtihat Bankası).

²³ Y. 11. HD. E. 2010/5699 K. 2011/16732 T.9.12.2011 (Hukuktürk Hukuk Veri Tabanı).

de erlendirilmelidir. Mevduat sahibinin online olarak hesabını kontrol etmesi hususu da geni yorumlanmalı ve bu eri imin bir i lem niteli inde oldu u kabul edilmelidir. Tabi burada önemli olan husus hak sahibi tarafından eri imin sa lanıyor olması olmalıdır. Mevduatın zamana ımına u raması hak sahibinin aleyhine bir durum oldu u kadar, mevduatın i letilmesinden elde edilen gelir dolayısıyla bankanın da menfaatine uygun dü memektedir. O halde, yetkisi olmayan ki ilerce banka sistemi kullanılarak hesap sahibinin i lem yapmı gibi gösterilmesi zamana ımını kesmeyecektir. Bu hususun dı nda mevduat hesabına üçüncü ki ilerce yapılan para aktarımlarının, mevduat sahibinin hesabını aradı ı anlamına gelmeyece inden zamana ımı i lemeye devam edecektir (Ta delen, 2015, s. 760).

Mevduat zamana ımı süresini yeniden ba latan her durum aynı zamanda zamana ımını kesilmesi olarak ifade edilebilir. Zamana ımının kesilmesi hallerinde daha önce i leyen zamanının ortadan kalktı ı kabul edilmektedir. Borç ili kilerine ili kin genel esasları çerçevesinde zamana ımı ya borçlunun ya da alacaklının bazı fiillerinden dolayı kesilir. Zamana ımının borçlunun fiillerinden kaynaklandı ı duruma borçlunun borcunu ikrar etmesi örnek verilebilir. Borcun zamana ımına u radıktan sonra borçlu tarafından açık ya da zımnî olarak kabul edilmesi zamana ımını kesmektedir (Eren, 2014, s. 1292 vd.). Zamana ımının alacaklının fiillerinden dolayı kesilmesi durumları; alacaklının, alaca ımı dava yoluyla talep etmesi, icra takibinde bulunması, borçlunun iflasına katılması ekinde örneklendirmek mümkündür. Mevduat zamana ımına ili kin kuralların özel bir kanun ile düzenlenmi olması ve hukuki ili kinin genel hükümlere göre farklı özellikler arz etmesi gibi nedenlerden dolayı, bankanın (borçlu) herhangi bir fiili tek ba ına zamana ımını kesmemektedir. Daha önce de ifade edildi i gibi mevduat sahibinin, mevduat ili kisinden kaynaklanan bankaya kar ı bir alacak hakkı bulunmaktadır. Yani bu ili kinin alacaklı tarafı mevduat sahibi olan ki idir. O halde genel hükümlerde kabul edilen alacaklının fiilinden kaynaklı zamana ımını kesen tüm nedenler burada da geçerli olacaktır.

2.5.2. Zamana ımının Durması

Zamana ımının durması, sürenin henüz hiç i lemeye ba lamaması ya da sürenin i lemeye ba lamasına ra men bir takım hukuki geli meler neticesinde durması, ilerlememesi olarak ifade edilebilir (Eren, 2014, s. 1291). Mevduata zamana ımının durmasına ili kin kanunda herhangi bir özel hüküm bulunmamaktadır. O halde borç ili kilerinde öngörülen genel zamana ımı kurallarını dikkate almak gerekmektedir. TBK' nin “*zamana ımının durması*” ba lı ımı ta ıyan 153. maddesinde söz konusu haller sıralanmaktadır. Söz konusu durumlarda zamana ımı süresi i lemeye ba lamaz, ba lamı sa durur. Bunlar;

- a. Velayet süresince, çocukların ana ve babalarından olan alacakları için.
- b. Vesayet süresince, vesayet altında bulunanların vasiden veya vesayet i lemleri sebebiyle Devletten olan alacakları için.
- c. Evlilik devam etti i sürece, e lerin di erinden olan alacakları için.
- d. Hizmet ili kisi süresince, ev hizmetlilerinin onları çalı tıranlardan olan alacakları için.
- e. Borçlu, alacak üzerinde intifa hakkına sahip oldu u sürece.
- f. Alaca ı, Türk mahkemelerinde ileri sürme imkânının bulunmadı ı sürece.
- g. Alacaklı ve borçlu sıfatının aynı ki ide birle mesinde, birle menin ileride geçmi e etkili olarak ortadan kalkması durumunda, bu durumun ortaya çıkmasına kadar geçecek sürece.

Zamana ımını durduran sebeplerin ortadan kalktı ı günün bitiminde zamana ımı kaldı ı yerden i lemeye devam eder.

Banka ile mü teri arasındaki ili kinin genel borç ili kisine göre özel bir yapıya sahip olması nedeniyle, yukarıda zamana ımının durması sonucunu do uran hallerin genel olarak bu ili kide kendini göstermeyece i açıktır. Ancak ihtimaller dâhilinde olan u hususa dikkat çekilebilir; Örne in, Türkiye’ de ubesi olan yabancı bir bankanın, Türkiye’deki mü terilerine mevduat alacaklarını ödemedi, ubesini kapatması durumunda, o mevduata ili kin zamana ımı duracaktır (Çeker, 2004, s. 335). Çünkü TBK m.153/1-f hükmü kapsamındaki alaca ın, Türk mahkemelerinde ileri sürülme imkânı ortadan kalkmı olmaktadır. Di er bir husus ise bankada çalı an personele ait olan mevduata ili kin zamana ımı süresinin, i sözleşme süresince durup durmayaca ı meselesidir. Doktrinde bir kısım yazarlar, banka çalı anların, çalı tıkları banka nezdindeki mevduatlarının TBK m. 153/1-d hükmü kıyasen uygulanarak, çalı ılan süre boyunca zamana ımının i lemeyece ini ifade etmektedirler (Çeker, 2004, s. 334; Rüzgar, 2007, s. 76). Oysa TBK’ nin zamana ımının durması hallerinin sayıldı ı ilgili hükmü inceledi inde, söz konusu hükmün ev hizmetlerinde, hizmetlilerin hizmet süresince hak ettikleri alacaklara ili kin oldu u görülmektedir. Banka mevduatı ili kisinin çok özellik arz etmesi ve hükmün açık açık ev hizmeti i leri için geçerli oldu unun ifade edilmesi nedenlerinden dolayı kanımca banka çalı anlarının aynı bankadaki mevduat hesaplarına uygulanmaması gerekir.

Mevduata ili kin zamana ımı süresinin i lemeye ba ladıktan sonra durmasına neden olan hususlardan di eri de, hesaba yetkili mercilerin kararı ile bloke konulmasıdır. Bu husus Yönetmeli in 9. maddesinin üçüncü fıkrasında; “ *Yetkili merciler tarafından üzerine bloke konulan hesaplarda zamana ımı süresi blokenin kondu u tarihte durur. Zamana ımı süresi, hesaptaki blokenin kaldırıldı ı tarihten itibaren i lemeye devam eder.*” ekinde ifade edilmektedir. Gerçekten hesabın haczedilmesi, mahkeme veya savcılık kararı ile mevduat hesabına tedbir veya el konulması durumlarında mevduat sahiplerinin, mevduat üzerindeki tasarruf yetkileri kısıtlanmı olmaktadır (Alıcı, 2007, s. 722). Bu durumlarda mevduat sahibinden mevduata ili kin bir i lem yapması beklenemeyece inden, bu süre zarfında mevduata ili kin uygulanan zamana ımı süresinin durması dürüstlük kuralının da bir gere idir. Hemen belirtmek gerekir ki, mevduat üzerindeki blokenin kalkmasıyla beraber, mevduat sahibinin i lem yapma yetkisindeki kısıt kaldırılmı oldu undan zamana ımı süresi kaldı ı yerden i lemeye devam eder.

2.6. spat Sorunu

2.6.1. Genel Olarak spat

spat, bir konunun gerçekli ini veya yanlış lı ını, delillerle ortaya konulması olarak ifade edilir. Yargılama hukukunda ise, dava konusu istem ile ilgili hukuki sonucu öngören hukuk normundaki olayın gerçekleşti i ya da gerçekleşmedi i hakkında hâkimde kanaat olu turmak maksadıyla inandırma eylemi olarak nitelendirilmektedir (Yılmaz, 2005, s. 323). Hukukta ispat ile ilgili genel kural, kanunda aksi öngörülmedikçe, iddia eden tarafın iddiasını ispat etmesidir. Nitekim 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’ nun 190. maddesinde bu husus u ekilde ifade edilmektedir:

“(1) spat yükü, kanunda özel bir düzenleme bulunmadıkça, iddia edilen vakiya ba lanan hukuki sonuçtan kendi lehine hak çıkaran tarafa aittir. (2) Kanuni bir karineye dayanan taraf, sadece karinenin temelini olu turan vakiya ili kin ispat yükü altındadır. Kanunda öngörülen istisnalar dı nda, kar ı taraf, kanuni karinenin aksini ispat edebilir.”

2.6.2. Zamana ımının spatı

2.6.2.1. Genel Borç li kilerinde Zamana ımının spatı

Zamana ımının ispatında genel ispat kuralları geçerlidir. Borç ili kilerinde, borcun zamana ımına u raması hiç üphesiz borçlu lehine bir durumdur. O halde zamana ımı ile borç ili kisinin sona ermesinde (nispi olarak) menfaati bulunan borçlunun zamana ımı def' inde bulunması gerekmektedir. Hâkim, borcun zamana ımına u ramasını re' sen dikkate alamaz. Genel borç ili kilerinde zamana ımının, alaca ın muaccel oldu u gün itibariyle i lemeye ba lar. Ancak alaca ın muacceliyeti ihbar ya da belirli bir vade artına ba lanmı sa zamana ımı alacaklının borçludan alaca ını talep etmesi ya da belirlenen vadenin gelmesiyle i lemeye ba lar (Eren, 2014, s. 1285). Alaca ın vadesinin henüz gelmedi i ya da ihbarın yapılmamı olması durumlarında, borçlunun zamana ımı def'isine kar ılık alacaklının zamana ımı süresinin henüz i lemeye ba lamadı ını ispat etmesine gerek yoktur. Burada zamana ımı def'isinden yararlanacak olan taraf borçludur ve borçlu lehine sonuç do uracak olayları ispat etmedikçe bundan yararlanamaz.

2.6.2.2. Mevduata Uygulanan Zamana ımının spatı

Mevduata uygulanan zamana ımı kurallarının genel zamana ımına ili kin kurallardan ayrılarak, teknik anlamda bir zamana ımı görüntüsünde olmadı ını daha önce ifade etmi tik. Mevduat zamana ımının ispatında da yine genel ispat kurallarının dı ına çıkıldı ı görülmektedir.

Yargıtay'ın 1997 yılından itibaren istikrarlı olarak verdi i karara göre, mevduatın zamana ımına u raması için kanunda öngörülen 10 yıllık sürenin sessiz geçirilmesi yeterli de ildir. Önceki konularımızda ayrıntılı olarak ifade etti imiz yönetmelikle düzenlenen hak sahibinin mektupla bilgilendirilmesi ve ilan gibi ek artların usulüne uygun olarak banka tarafından yerine getirilmesi öngörülmektedir. Yargıtay, bu artların yerine getirilip getirilmedi i hususunu banka tarafından ispat edilmesini istemektedir (Battal, Mevduat Zamana ımı Konusundaki Mevzuatın ve Yargıtay Kararlarının De erlendirilmesi, 2007, s. 10 vd.). Yine Yargıtay' a ta ınan bir uyu mazlıkta davalı 1973 ve 1978 yıllarında, aynı bankada iki mevduat hesabı açtırmı tır. Mevduat sahibi hesapları açtıktan sonra 2007 yılına kadar mevduata yönelik herhangi bir i lem yapmadı ı anla ıldı ından yerel mahkeme tarafından davanın reddine karar verilmi tir. Yargıtay somut uyu mazlıkla ilgili olarak; her ne kadar son i lem üzerinden 34 ve 29 yıl geçmi olmasına ra men hak sahibine mektup gönderilmesi ve buna ba lı olarak müracaat olmadı ı takdirde bu mevduatın TMSF' ye devredilmesi ve bu hususun mevduatın bulundu u banka tarafından kanıtlanması gerekti ini ifade ederek, yerel mahkeme kararını bozmu tur²⁴. Görüldü ü gibi mevduatın 10 yıl boyunca hak sahibi tarafından aranmaması, mevduatın zamana ımına u raması için yeterli görülmemekte ayrıca bankanın gerekli usuli i lemleri yaptı ını kanıtlaması gerekmektedir. Bu durumda ise bankanın belge saklama yükümlülü ü için öngörülen 10 yıllık süre ile ilgili birtakım ispat sorunları ortaya çıkmaktadır. Bankaları belge saklama yükümlülü ü süresinin a an sürelerle sorumlu tutmak hiç üphesiz adalet duygusunu sarsacak sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilecek niteliktedir.

²⁴ Y.11.HD. E. 2008/8695 K. 2010/154 T. 11.1.2010 (Hukuktürk Hukuk Veri Tabanı).

2.6.2.3. Bankaların Belge Saklama Yükümlülüğünün Süresine Bağlı Olarak Ortaya Çıkan İspat Sorunu

Mevduat zamana aşımına ilişkin en önemli hukuki sorunlardan biri de, mevduat hesabının açılmasının üzerinden on yılı aşkın bir süre geçmesi nedeniyle, bankaların karışıklıkları ispat sorunudur (İtımamolu, 2015, s. 178). Türk Ticaret Kanunu'nun 82. maddesi ile aynı düzenleme niteliğinde olan BankK'nin 42. madde hükmü çerçevesinde, bankaların belge saklama yükümlülüğü on yıl ile sınırlandırılmıştır. Mevduat hesabının, hak sahibi tarafından yazılı bir belge (hesap cüzdanı vb.) ile ispat edildiği durumlarda, Yargıtay bankadan da mevduatın ödenmiş olduğunu yazılı bir belge ile ispat etmesini istemektedir²⁵. Yargıtay'ın konuya ilişkin bu görüşünü, mevduat sahibinin yazılı bir belge ile mevduata ilişkin bir alacağının olduğunu ispat ettiği durumlarla sınırlamak gerekmektedir. Aksi halde banka, mevduat hesabının bulunduğu iddia eden kişilerin haksız talepleriyle karşı karşıya kalma tehlikesi altına girecektir.

Mevduat sahibinin, bankaya on yıllık zamana aşımı süresinin sona ermesinden sonra başvurması halinde banka, mevduatın zamana aşımına uymayarak Fonu devredildiğini eski mevduat sahibine bildirerek, talebini reddeder. Ancak banka bu durumda, Yönetmelikte yer alan; hak sahiplerine iadeli taahhütlü mektupla yapılan hatırlatma ve ilan yükümlülüklerini yerine getirdiğini ispat etmek zorundadır. Bu yükümlülüklerin yerine getirilmemesi halinde, on yıllık belge saklama yükümlülüğü sona ermiş olsa dahi mevduatın zamana aşımına uymaması kabul edilerek, banka bu hususta yükümlülük altına girer. Yargıtay içtihatlarıyla bankalara yüklenen bu sorumluluk doktrinde haklı olarak eleştirilmektedir (Battal, Mevduat Zamana aşımı Konusundaki Mevzuatın ve Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi, 2007, s. 23 vd.). Yukarıda ifade edilen hususu bir örnek içerisinde açıklamak gerekirse, ortaya hukuka duyulan güveni sarsacak bir takım sorunlar çıkacaktır. Örneğin, (A) kişinin (B) bankasında mevduat hesabı bulunmaktadır. (A)'nın mevduat hesabına yönelik son işlemi üzerinden on yıl geçmiştir ve banka tarafından (A)'ya iadeli taahhütlü mektupla mevduatın aranmaması halinde zamana aşımına uymayarak Fonu devredileceği hususu hatırlatılmıştır. Gerekli ilanların da yapılmasının ardından mevduat hesabındaki para Fonu devredilmiştir. Vefat eden (A)'nın tek çocuğu olan (C) mevduatın zamana aşımına uymamasından kırk yıl sonra, babasından kendisine miras olarak kalan köy evindeki bir sandığın içinde (B) bankasına ait bir hesap cüzdanı olduğunu fark eder. (C), hesabın akıbetini öğrenmek için bankaya gittiğinde, banka çalışanları tarafından kendisine, banka kayıtlarında böyle bir hesabın bulunmadığını ve böyle bir hesap geçmişi mevcutsa bile çoktan zamana aşımına uymayarak Fonu devredildiği açıklamasını yapar.

Yukarıda ifade edilen uyuşmazlığın mahkemeye taşınması kabul ettiğimizde, Yargıtay içtihatları doğrultusunda, bankadan mevduatın zamana aşımına uymaması ve gerekli usul işlemlerinin yapılarak Fonu devredildiğini ispatlaması istenmektedir. Bankaların, belge saklama süresinin 10 yıl olduğundan, mevduatın zamana aşımına uymaması neticesinde mevduatın Fonu devredildiğini gösteren belgenin saklama süresinin bile üzerinden 20 yıl geçtiği görülecektir. Bu konuda hukuki uyuşmazlıkların örnek olayın da üzerinde bir süre ile bankalara bu yükümlülüğün getirilmesi sonucu doğuracaktır.

²⁵ Y. 11.HD. E. 2010/5699 K. 2011/16732 T. 9.12.2011 (Kazancı İtımamolu Bankası) ; Y. 11HD. E. 2014/5104 K. 2014/10992, T. 10.6.2014 (<https://emsal.yargitay.gov.tr/BilgiBankasiIstemciWeb/GelismisDokumanAraServlet>) E.T. : 04.04.2017.

2.7. Konuya İlişkin Özel Hususlar

2.7.1. Küçükler Adına Açılan Mevduat Hesaplarında Zamana İmı Süresinin Hesaplanması

Küçükler adına açılan mevduat hesabı, banka ile küçük adına hesap açtırmak isteyen kişi arasında yapılan sözleşme ile açılmaktadır. Bu sözleşme küçükün yararlanması amacıyla yapıldığından üçüncü kişi yararına yapılan sözleşme kapsamına girmektedir. Ayrıca küçük adına üçüncü kişilerin mevduat hesabı açması, yasal işlem olarak banka lama kapsamına girmektedir (Güney, 2011, s. 52, 53). Küçük yararına mevduat hesabı açan kişi, küçükün anne babası olabileceği gibi herhangi bir üçüncü kişi olması da mümkündür.

Bankalarda küçükler adına açılan mevduat hesaplarını iki ihtimale göre ayrı ayrı değerlendirilmek gerekmektedir. Bunlarda birincisi, küçük adına açılan ve bu hesabı kullanım yetkisinin yalnızca küçük e tanındığı hesaptır. İkincisi ise, hesabın küçük için açılmasının yanı sıra, hesabı açan kişiye de işlem yetkisinin tanındığı hesap olarak ifade edilebilir. İkinci ihtimalde, küçük adına açılan mevduat hesabına ilişkin zamana imı kuralı, reşitler için açılan mevduat hesaplarındakilerle aynıdır. Diğer taraftan, mevduat hesabında işlem yapma yetkisi yalnızca küçük e tanınmışsa, bu mevduata ilişkin zamana imı süresi, küçükün ergin olduğu tarihten itibaren işlemeye başlar (Yönetmelik m. 9/3). Bu hususu bir örnekle açıklamak gerekirse, örneğin babası tarafından 3 yaşındaki çocuğu adına ve yalnızca kendisine ödeme yapılmak kaydıyla açılan bir banka hesabındaki mevduata ilişkin zamana imı süresi, mahkeme yoluyla erginlik halleri saklı kalmakla birlikte, çocuğun 18 yaşını doldurduğu gün itibarıyla işlemeye başlar. Yani mevduat 15+10 = 35 yıl aranmaz ise gerekli işlemlerin ardından zamana imına ulaşılarak Fon devredilecektir.

2.7.2. Bankalarda Unutulan/Bırakılan Kasa Fazlası Paraların Durumu

Türkiye’de faaliyette bulunan 34 mevduat bankasının yurtiçinde toplam 10854 adet şubesi bulunmaktadır²⁶. Dolayısıyla ülkemizde bankaların açık olduğu her gün binlerce hatta milyonlarca kişinin işlem yapıldığı düşünülecek olursa, yapılan işlemlerde unutulan ya da bırakılan paraların (kasa fazlası paralar) mevduat olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği ve dolayısıyla zamana imı kapsamına girip girmeyeceği hususu karımıza çıkmaktadır.

Battal’a göre, kasa fazlası paralar ile bankada sahihsiz bulunan paranın belirli bir kişiye ait olmaması nedeniyle, haklı olarak bu paraların bankanın malvarlığına dahil olduğu düşünülse de, mevduata uygulanan zamana imı kurallarının bankaların sebepsiz olarak zenginleşmesini önlemek olduğundan bu paraların Fon devredilmesi gerekmektedir (Battal, Mevduat Zamana İmı Konusundaki Mevzuatın ve Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi, 2007, s. 32). Yazar konuya ilişkin zamana imında beklenilmesi gereken süre ve ilandan bilinçli olarak bahsetmemiştir. Zira kasa fazlası paraların belirli bir şahsa ait olmaması ve genellikle de çok küçük miktarlarda olmamasından dolayı zamana imı süresinin beklenmesi ve ilgililerin haberi olması için öngörülen ilanların yapılmasına gerek yoktur.

Alıcı’ya göre mevduata ilişkin zamana imı sürelerinin bankanın talep, işlem ve talimatın yapılmasına başlanmaktadır. Bunlar belirli bir şahsın iradesiyle ilgilidir. Bu nedenle zamana imının bankanın mülkiyetine geçmeyen para ve emanetler için öngörülmektedir. Kasa fazlası paralar ise bankanın mülkiyetine geçmektedir. Bu nedenle kasa fazlası bu paraların zamana imına ulaşılarak kabul edilen alacaklar kapsamına girmediği ifade edilmektedir

²⁶ Mevduat bankalarının 04.04.2016 tarihinde kayıtlı yurtiçi şube sayısı, https://www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_sube_bilgileri.asp (Erişim Tarihi : 04.04.2018).

(Alıcı, 2007, s. 718, 719). Yazar, kasa fazlası paraların zamana ımına tabi olmayacağını ifade etmekle birlikte, bu paraların Fona devredilip devredilmeyeceğini hususunda fikir beyan etmemektedir.

Kanımca, mevcut kanuni düzenlemeler çerçevesinde kasa fazlası paraların mahiyeti gereği mevduat olarak kabul edilmesi mümkündür. Mevduat ilisi kisi, mevduat sahibi lehine bir alacak hakkı tanımaktadır. Mevduat sözleşmesi aynı zamanda rızai bir sözleşmedir. Bankalarda unutulmuş ya da küçük meblağlarda olmasından dolayı, tarafların bırakılan paralar ile ilgili sözleşme yapma niyeti bulunmamaktadır. Tüm bu hususlar göz önüne alındığında, bu paraların mevduat kapsamı dışında kaldığı sonucuna ulaşılabilmektedir. Daha önce ifade edildiği gibi, mevduata uygulanan özel zamana ımı kuralları nedeniyle, zamana ımına uyan mevduatın Fona aktarılmasındaki temel gerekçe; bankalara duyulan güvenin kaynağının devlet olması ve bankaların bu kapsamda sebepsiz zenginleşmesinin önlenmesidir. Kanımca, bankalarda unutulmuş ya da bırakılan kasa fazlası paraların Fona devredilebilmesi için, konuya ilişkin özel bir düzenlemenin bulunması gerekmektedir.

2.8. Mevduat Zamana ımının Sonuçları

2.8.1. Genel Olarak

Zamana ımına uyan mevduat, gerekli usulî işlemlerin tamamlanmasının ardından Fona devredilmektedir. Daha önce ifade edildiği gibi, mevduat ilisi kisinde, mevduat sahibi lehine bir alacak hakkı doğmaktadır. Alacak ilisi kilerine uygulanan genel zamana ımında, borcun zamana ımına uyan raması neticesinde söz konusu alacak borçlunun mülkiyetine geçmektedir. Oysa mevduat ilisi kisi zamana ımında, zamana ımına uyan meblağ, borçlu konumunda bulunan banka yerine devlete intikal etmektedir. Mevduata uygulanan zamana ımının teknik anlamda bir zaman a ımı niteliğinde olmaması nedeniyle, zamana ımı için öngörülen on yıllık sürenin geçmesi tek başına yeterli görülmemektedir. Ayrıca yönetmelikle mevduatın bulunduğu banka ve Fona bir takım yükümlülükler getirilmiştir. Çalışmamızın önceki bölümlerinde de ifade edildiği gibi, bankanın ve Fonun Yönetmeliğinin 9. maddesi kapsamında mevduat sahibini bilgilendirme ve mevduatın hak sahiplerince aranması takdirde zamana ımına uyan rayaca ı hususunun ilanı, öngörülen prosedür takip edilerek yerine getirilmesi zorunluluk arz etmektedir. Gerekli işlemlerin tam ya da eksik yapılması durumunda, yükümlülüğünü yerine getirmeyenlerin mevduat sahibine karşı sorumlulukları ortaya çıkacaktır.

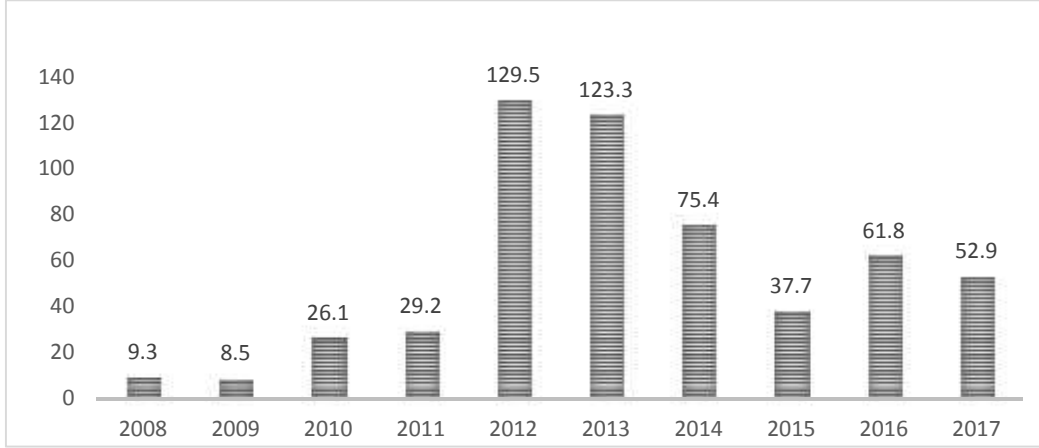
2.8.2. Mevduatın Fon'a Devri

Bankanın, mevduatın zamana ımına uyan rayaca ı hususunu hak sahiplerinin adreslerine gönderilen iadeli taahhütlü mektup ile bildirmesi, sonrasında banka ve Fonun internet sitelerinde dört ay süreyle ilan edilmesi ile ilan tarihinde tirajı en yüksek beş gazetenin ikisinde iki gün süreyle duyurulması neticesinde hala aranmayan mevduat zamana ımına uyan rayarak Fona gelir kaydedilir²⁷. Zamana ımına uyan mevduat faiziyle beraber Fonun TCMB'deki ya da Fon Kurulu tarafından belirlenecek banka nezdindeki hesaplarına devredilir.

Bankalar, mevduatı zamana ımına uyan mevduat sahiplerine, gerekli ilan ve bildirimler için öngörülen süreler tamamlandıktan sonra, mevduatın zamana ımına uyan radyı yılı takip eden takvim yılının Haziran ayının onbeşinci gününe kadar hak sahibi tarafından

²⁷ TMSF'nin gelirleri arasında zamana ımına uyan mevduatlar da girmektedir. "Fonun gelirleri, Kanunun 62 nci maddesine göre zamana ımına uyan mevduat, katılım fonu, emanet ve alacaklardan...oluur" <http://www.tmsf.org.tr/gelirler.tr> (Erişim Tarihi : 04.04.2017).

aranmayan mevduatı i leyen faiziyle beraber, Haziran ayının sonuna kadar Fonun TCMB' deki hesabına ya da Fon Kurulu tarafından belirlenen banka hesaplarına devreder (Yön m. 9). Görüldü ü gibi mevduat, zamana ımı süresi olan on yılın dolmasının ardından hemen fona devredilmez. Gerekli i lemlerin yapılması (iadeli taahhütlü mektupla bildirim ile gazete ve internet sitesinde listelerin ilan edilmesi) yakla ık altı ay sürmektedir. Yani bu durumda banka, on yıllık süre dolduktan sonra, mevduatın fona devredilmesi tarihine kadar mevduatı i letebilir. Ancak banka, Haziran ayının sonuna kadar zamana ımına u rayan mevduatı Fona devretmez ise, mevduatı daha sonra gecikme faiziyle birlikte devretmek zorunda kalır (Yasan, 2001, s. 340).

ekil 1: 2008-2017 yılları arasında zamana ımına u rayarak Fona devredilen Türk Lirası Miktarı (Milyon TL) Kaynak: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu: <http://www.tmsf.org.tr/zaman.asimi.mevduat.tr>

Yukarıda bulunan grafikte 2008 ila 2017 yılları arasında zamana ımına u rayarak Fona gelir kaydedilen Türk Lirası cinsindeki mevduatın miktarı yer almaktadır. 2012 ve 2013 yıllarında göze çarpan büyük artı n nedeni olarak 2000- 2001 yıllarında ya anan bankacılık krizi sonrasında, kapanan bankalardaki küçük mevduat miktarlarının sahiplerince önemsenmemi olması gösterilmektedir (Gündo du, 2017, s. 104).

3. SONUÇ

Hukukun genel prensipleri arasında yer alan kurallardan birisi olan zamana ımı kuralı, banka mevduatı ili kilerinde farklı bir hukuki yapıda ortaya çıktı ı görülmektedir. Nitekim, zamana ımına u rayan borcun, borçlunun mamelekinde kalacak ekilde ortadan kalkması kuralı, mevduat ili kilerinde geçerli de ildir. Zamana ımına u rayan mevduat, mevduat sahibine ula ılma çabalarından sonra (10 yıl) borçlu olan bankanın malvarlı ı yerine TMSF' nin malvarlı ına dâhil olmaktadır. Bu hususun, genel zamana ımı kuralından ayrılmasının gerekçesi olarak, bankalara duyulan güvenin nedeni devlete duyulan güvenden kaynaklanması olarak ifade edilmektedir. Mevduat zamana ımı kurallarının genel zamana ımı kurallarından ayrılması hususu, bu kurumun dolaylı olarak kamu yararına olacak ekilde sonuç do urması ve bu kuralın özel bir kanunla düzenleme altına alınması dikkate alındı ında esas olarak yerinde oldu u söylenebilir. Ancak daha önce de ifade edildi i gibi bankaların zamana ımına u rayan mevduatın ispatının, kanuni evrak saklama süresi sınırının üzerinde bir süreyle ispat yükü altında bırakılması hukuki güvenli i sarsacak niteliktedir. Her ne kadar banka verilerinin fiziki evraktan ba ka ayrıca elektronik ortamda da saklanabiliyor olması bu sorunun ortaya çıkmasına engel olabilecek nitelikte olsa da, geçmi te bankaların bu sorunla kar ı kar ıya kaldıkları görülmektedir.

Hukuki yapı itibariyle BankK' nin mevduat zamana ımını düzenleyen 62. hükmü esas itibariyle mevduat sahibinin ölümü, kendisine ula ılamaması (gaiplik gibi) ya da mevduatın bankada unutulması gibi durumlarda ortaya çıkan bir zamana ımı kuralından ziyade bankalara yüklenen bir yükümlülük olarak ifade edilebilir. Nitekim doktrinde de ilgili maddenin teknik anlamda bir zamana ımı kuralı olmadığı tartışılmaz olarak kabul görmektedir. Her ne kadar mevduat zamana ımını düzenleyen hükümler hukuken korunması gereken bir amaca hizmet ediyor olsa da, kanımca BankK' nin “Zamana ımı” başlıklı 62. maddesinin hukuki yapı ve sonuçları anlamında zamana ımı kurallarının dışına çıkması nedeniyle farklı bir hukuki kurum ekinde düzenlenmesi yerinde olur. Bu anlamda ilgili hüküm “Aranmayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacakların Fona Devri” başlıklı 11. maddesinde birinci ve ikinci fıkralar birleştirilerek ve hükmün içindeki zamana ımı ifadesi kaldırılmak suretiyle: “ Bankalar nezdlerindeki mevduat, katılım fonu, emanet ve alacakların hak sahibinin en son talebi, i lemi, herhangi bir yazılı talimatı tarihinden başlayarak on yıl içinde aranmayanlar, hak sahibine ula ılamaması halinde yapılacak ilanı müteakiben Fona devredilerek Fona gelir kaydedilir” ekinde olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akçay, E. (2009). *Türk Borçlar Kanunu' na Göre Zamana ımı*. İstanbul: Yüksekö retim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Akıncı, . (2015). *Borçlar Hukuku Bilgisi Genel Hükümler*. Konya: Sayram Yayınları.
- Alıcı, Y. (2007). *Bankacılık Kanunu erhi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Ayan, M. (2015). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Konya: Mimoza Yayınları.
- Basın lan Kurumu*. (2018, 4 4). <http://www.bik.gov.tr/kurumsal/hakkimizda/>:
<http://www.bik.gov.tr> adresinden alındı
- Battal, A. (2001). *Güven Kurulu u Nitelendirmesi I ı ında Bankaların Hukuki Sorumlulu u*. Ankara: Batider Yayınları.
- Battal, A. (2007). *Bankacılık Kanunu erhi* (2 b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Battal, A. (2007). Mevduat Zamana ımı Konusundaki Mevzuatın ve Yargıtay Kararlarının De erlendirilmesi. *BTHAE Banka Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu*. Ankara.
- Çeker, M. (2004). *Hukuki Yönüyle Banka Mevduatı*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Eren, F. (2014). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (11 b.). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Gerekçe. (2005). *Bankacılık Kanunu Tasarısı ve Avrupa Birli i Uyum ile Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/1007)*. Ankara: Resmi Gazete.

- Günay, C. . (2015). *Türk Borçlar Kanunu erhi*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Gündo du, A. (2017). *Bankacılık Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Güney, A. (2011). *Banka lemleri*. stanbul: Beta Yayınevi.
- Hukuktürk Hukuk Veri Tabanı*. (2017). Hukuktürk: <http://www.hukukturk.com/> adresinden alındı
- nan, A. N., & Yücel, Ö. (2014). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Kaplan, . (1994). Banka Hesabı Türleri, Hesap Sahibinin ve Hesap Türünün Tayininde Uygulanacak Kurallar. *Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 273-289.
- Karacan, A. . (1987). *Bankacılık Hukuku*. Ankara: Yapı Kredi Bankası Yayınları.
- Kazancı çtihat Bankası*. (2017). Kazancı Hukuk Otomosyon: <https://www.kazanci.com.tr/> adresinden alındı
- Kılıço lu, M. (2015). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler (19 b.)*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Küney, H. (1986). *Banka Tekni i (5 b.)*. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü Yayınları.
- Musielak, H., & Hau, W. (2013). *Grundkurs BGB (13 b.)*. München: Verlag C. H. Beck.
- O uzman, K., & Öz, T. (2016). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler (14 b., Cilt 1)*. stanbul: Vedat Kitapçılık.
- Pula lı, H., & Korkut, Ö. (2014). *Temel Hukuk*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Reiso lu, S. (2007). *Bankacılık Kanunu erhi*. Ankara: Yakla ım Yayınları.
- Rüzgar, Y. (2007). Mevzuat, Yargıtay Kararları ve Doktrin I ı ında Mevduat Zamana ımının De erlendirilmesi Mevduatın ade Edilmemesinin Hukuki Sonuçları. *Bankacılar Dergisi(63)*, 71-96.
- it mamolu, B. (2015). Mevduatta Zamana ımı. *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, XXXI(1)*, 163-186.
- Takan, M., & Acar Boyacıo lu, M. (2013). *Bankacılık*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Ta delen, S. (2015). *Bankacılık Kanunu erhi (Cilt 1)*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Tekinalp, Ü. (2009). *Ünal Tekinalp' in Banka Hukukunun Esasları* (2 b.). stanbul: Vedat Kitapçılık.

Yasan, M. (2001). *Türk Banka Hukukunda Mevduat*. Yök Tez Ar ıvi .

Yazıcı, M. (2015). *Bankacılı a Giri* . stanbul: Beta Yayınevi.

Yılmaz, E. (2005). *Hukuk Sözlü ü* (3 b.). Ankara: Seçkin Yayınları.

“LEFT-OF-CENTRE” IN TURKEY: A CRITICAL APPROACH TO THE IMPASSES OF SOCIAL DEMOCRACY

Geliş Tarihi: 12.09.2017

Dr. Öğr. Üyesi Gönenç UYSAL¹

Kabul Tarihi: 28.05.2018

Makale Türü: Teorik Çalışma

Abstract

Between 1965 and 1980, *Cumhuriyet Halk Partisi* (Republican People's Party) formulated its position as 'left-of-centre' in order to claim to represent the subordinate classes. Despite contributing to the radicalisation of organised fractions of workers and peasants to a great extent, its social democratic discourse could not respond to the prolonged hegemonic crisis in the late-1960s and the late-1970s. The left-Kemalist and liberal-conservative approaches, the dominant but opposing perspectives, explained the CHP's failure with references to the power of foreign capital and the tutelage regime of the Republican state respectively. This paper argues that both perspectives could not adequately understand social democratic welfare state as a particular sociohistorical form of capitalist state whose hegemonic crisis is embedded in class relations. Therefore, it aims to offer a consistent and coherent perspective that is critical of both approaches, and that examines the internal and dynamic relationship among the capitalist state, political parties, hegemony, and social democracy in accordance with class relations. With this aim, it borrows its theoretical and conceptual framework from historical materialism. This paper fundamentally argues that the CHP's failure stemmed from and concretized the impasses of social democracy regarding its relation to the struggle of subordinate classes.

Keywords: Turkey, CHP, Social Democracy, Class, State.

Jel Codes: F50, P16, B51, N45, O53.

TÜRKİYE'DE “ORTANIN SOLU”: SOSYAL DEMOKRASİNİN AÇMAZLARINA ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

Özet

1965-1980 yılları arasında CHP konumunu 'ortanın solu' olarak belirleyerek bağımlı sınıfları temsil ettiğini iddia etmiştir. İşçi ve köylü sınıfının hareketliliğine önemli ölçüde bu şekilde katkıda bulunmuş olsa da, CHP'nin sosyal demokratik refah devletinin geç-1960'lar ve geç-1970'lerdeki hegemonya krizine bir yanıt olamamıştır. İki baskın ancak karşıt görüş olan sol-Kemalist ve liberal-muhafazakar yaklaşımlar CHP'nin bu başarısızlığını sırasıyla yabancı sermayenin gücü veya Cumhuriyet devletinin vesayet rejimi ile açıklamaktadır. Bu makale, sözkonusu yaklaşımların sosyal demokratik refah devletini, sınıf ilişkilerinden kaynaklanan hegemonya krizlerinin içkin olduğu kapitalist devletin toplumsal-tarihsel bir biçimi olarak anlayamadığını savunur. Bu nedenle, sözkonusu yaklaşımlara eleştirel ve kendi içinde tutarlı bir yaklaşım sunmayı amaçlar. Kapitalist devlet, siyasi partiler, hegemonya, ve sosyal demokrasi arasındaki içsel ve devingen ilişkiyi sınıf ilişkileri bağlamında incelemeyi amaçlar. Bu amaçla, kuramsal ve kavramsal çerçevesini tarihsel materyalizmden ödünç alarak çizer. Bu makale, temel olarak CHP'nin başarısızlığının sosyal demokrasinin açmazlarından kaynaklandığını ve bu açmazları somutlaştırdığını bağımlı sınıfların mücadelesi üzerinden tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Chp, Sosyal Demokrasi, Sınıf, Devlet.

Jel Kodları: F50, P16, B51, N45, O53.

¹ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Email: gonencuysal@osmaniye.edu.tr.

1. INTRODUCTION

In the 1960s and 1970s, Turkey underwent a massive and rapid socioeconomic and sociopolitical change. In the international sphere, Turkey deepened its organic and dependent relations with Western capital, represented significantly by the IMF. Nevertheless, *détente* between the USA and the USSR, and limited but important economic relations with the USSR contributed to the flourishing of left-wing interpretations and movements. In the domestic sphere, the aim of Western capital to maintain Turkey as a bulwark against the USSR, and the struggle of various fractions of bourgeoisie and landlords encouraged the rise of nationalist and Islamist interpretations and movements. Nevertheless, the rise of left-wing further encouraged the rise of organised university youth and industrial workers in urban areas, and of mobilised peasants and smallholders in certain rural areas.² In the meantime, the Constitution of 1961 arguably aimed to consolidate social democratic framework by broadening labour rights, social provisions, and social security. In this socioeconomic and sociopolitical context, *Cumhuriyet Halk Partisi* (Republican People's Party – CHP) formulated its position as 'left-of-centre' ('*ortanın solu*') (CHP, 1965, s. 45-46). It claimed to represent the petty-bourgeoisie, including artisans and shopkeepers, and subordinate classes, including workers, civil servants, peasants, smallholders, university youth, and the left-wing intelligentsia, while reconciling their demands with the state's policies on economic development.

Both in the late-1960s and the late-1970s, Turkey was shaken with widespread demonstrations of intelligentsia and university youth, organised practices of workers and peasants, and political violence between left- and right-wing fractions that accelerated with acts of paramilitary forces, ranging from unsolved murders and assassinations to unsolved bomb attacks. It was further shaken with the determined pressure of various fractions of bourgeoisie and landlords to curtail liberal rights and freedoms, and economic crises that ended up with deference to prescriptions of the IMF. Both in the late-1960s and late-1970s, socio-political crises, whose tipping points were reached with the failure of central-left and central-right political parties that held the biggest majorities in the parliament to represent various fractions of social classes, resulted in military interventions. The Constitution of 1961 was followed with the Constitution of 1982, which aimed to discipline democracy by curtailing the rule of law and fundamental rights and freedoms.

The left-Kemalist approach, which dominated the academic literature until the 1970s, claimed to offer a Third Way project that reconciled Kemalism – ideology named after Kemal Atatürk (CHP, 1935) – with socialism. Proponents of left-Kemalism arguably functioned as the organic intelligentsia of the CHP to contribute to the formulation and safeguarding of the discourse on left-of-centre. In a nutshell, to the extent the left-Kemalist approach considered the revolution of 1923 as an absolute progress, it aimed to complete the revolution to maintain political and economic independence against foreign capital and imperialism, and to achieve democracy through economic development and a purge of semi-feudal relations (Akşin, 2001; Kongar, 2012). It regarded the 1960s and 1970s as the triumph of social democracy when the CHP allied with the subordinate classes to broaden the welfare state. It considered the 1980s as the triumph of oppression and repression when the instrumentalisation of state by various capital fractions aimed not at development and welfare policies but economic growth at the expense of workers and peasants, health, education, nature, and so on. This paper argues that despite its emphasis on the subordinate classes, the left-Kemalist approach foresaw economic development without problematizing capitalism as a particular historical economic and social

² This paper regards landlords as a semi-feudal form in agriculture as a result of articulation of feudal relations under the domination of capitalist relations of production and reproduction. See Boratav (1980).

formation. Therefore, its position *vis-à-vis* the dominant classes remained ambiguous, and it could not adequately examine the internal and dynamic relationship between democracy and capitalism. In other words, it could not adequately understand class relations underlying social democracy in a particular historical context. Consequently, it could not adequately analyse the role and conditions of democracy *vis-à-vis* various fractions of social classes where the CHP's failure to respond to the hegemonic crisis of the late-1960s and 1970s was significant.

In opposition, the liberal-conservative approach, which dominated the academic literature beginning in the late-1970s, was based on Mardin (1973)'s conceptualisation of centre-periphery dichotomy and state tradition. To the extent the state was conceptualised as an entity external to society that could aspire after certain goals above class-interests, the CHP was portrayed as the representative of the Republican state which aimed to maintain a tutelage regime over civil society consisting of propertied and unpropertied classes (Heper, 2006; Karpat, 2013).³ Therefore, the liberal-conservative approach considered conservative political parties as true representatives of civil society/masses. It further portrayed deficiencies of democracy as a result of the dependency of bourgeoisie on this patrimonial state. In this sense, it did not recognise any difference regarding the state of democracy between the 1960s and the 1980s. This paper argues that the liberal-conservative approach did not problematize capitalist relations of exploitation, domination, and competition, which constituted the basis of contradictions internal to social democracy. Since it conceptualised the state torn away from its location in the class structure, it could not adequately examine social democracy as a particular sociohistorical form and a particular ideological element. Despite being 'dissident' of left-Kemalism (Yalman, 2002, s. 7-8), the liberal-conservative approach similarly could not adequately understand the role of subordinate classes *vis-à-vis* the broadening of democracy. Therefore, it could not adequately address the CHP's failure to respond to the hegemonic crisis of the late-1960s and 1970s that indicated particular (re)structure of class relations.

This paper aims to offer a consistent and coherent perspective that is critical of the left-Kemalist and liberal-conservative approaches, and that examines the internal and dynamic (dialectical) relationship among the state, secular democracy, and class relations in its historical context. In this sense, it accepts a dialectical relationship between capitalism and social democracy. Therefore, it borrows its theoretical and conceptual framework from the historical materialist approach. It particularly focuses on the CHP's discourse on left-of-centre articulated in the 1960s and 1970s in order to explore the impasses of social democracy. In the first section, it discusses the dialectical relationship between capitalism and social democracy, and social democracy in Turkey in the 1960s and the 1970s as a particular sociohistorical form. In the second section, it discusses the role of CHP *vis-à-vis* social democracy in accordance with class relations. In the third section, it discusses the crisis of social democracy in relation to crisis of welfare state where the CHP's failure stemmed from and concretised the impasses of social democracy.

2. SOCIAL DEMOCRACY, CLASS, AND STATE IN TURKEY IN THE 1960s AND 1970s

Historical materialism accepts a divorce between essence (constitutive content) and appearance (contingent form), which distorts the understanding of essence of a social phenomenon. In order to reveal essence, it conceptualizes every social phenomenon with respect to its internal and dynamic function in social relations and processes in its historical

³ This paper utilizes liberal-conservatism as an umbrella term where proponents of liberalism and conservatism converged at the formulation of a duality between state and civil society. See Yalman (2002).

context. It further accepts a dialectical unity between social relations of production (and reproduction) and political, juridical, and ideological forms (Ollman, 1993). Finally, it accepts a dialectical unity between ‘what is said’ and ‘what is done’ (Hall, 1997, s. 31). In this sense, meaning(s) and practice(s) contribute to ‘the creation and constant recreation of the [social] relations’ (Fairclough, 1995, s. 73). Therefore, it utilizes the term discourse in order to unpack meaning(s) and practice(s) of social democracy in Turkey in its sociohistorical context.

Democracy, in its simple definition, refers to the rule by the *demos* (people). However, the meaning and practice of *people* and *democracy* differs in various societies in the course of history. In the capitalist era, democracy is contracted to liberalism on the basis of private property. Democracy is dissociated from ‘the active exercise of popular power’ and ‘the collective power of subordinate classes’ but associated with ‘the passive enjoyment of constitutional [...] [freedoms] and rights’ and ‘the privacy [...] of the individual citizen’ (Wood, 1995, s. 227-231). It regulates relations between citizens and the capitalist state, which is separated from civil society in appearance and whose power is limited against the dominant classes through checks and balances, in accordance with bourgeois class domination. Nevertheless, it encompasses political and legal means and channels, including the rule of law, the assembly and universal suffrage, human rights and freedoms, labour rights and so on, which are achieved through the struggle of subordinate classes (Therborn, 1977).

Social democracy emerged as a reformist and gradualist idea within the socialist debate that aimed to respond to destructiveness of capitalist social relations while confirming the fundamental principles of bourgeois democracy (Saraçoğlu, 2012, s. 366). With the beginning of Cold War, social democratic movements withdrew their claim to transcend capitalism and aspired after benefiting from capitalism in a more equalitarian and efficient way. It claimed to offer a prosperous capitalist society through public goods, social security and provisions, and broadened labour rights. Social democracy, in this sense, can be regarded as a hegemonic ideological form corresponding to welfare state of the 1960s and 1970s. Welfare state claimed to increase public welfare through market economy and progressive social reform (Saraçoğlu, 2012, s. 375). In this sense, welfare state can be regarded as a particular form of capitalist state which simultaneously and contradictorily aims to enhance the social reproduction of capital and wage labour, and weakens the reproduction of capital with the strengthening of subordinate classes (Ankarloo, 2012).

Hegemony refers to the structuring of different social classes under political, intellectual, and moral leadership of a particular class in order to maintain a particular pattern of capital accumulation and its corresponding political and juridical forms. In this sense, different fractions of capital – financial, productive, and commercial capital – form power bloc under the hegemony of one fraction of capital (Jessop, 1983, s. 91). Hegemonic crisis emerges when a crisis emerges in the pattern of capital accumulation that poses an organic threat to the reproduction of capitalism. While such crisis is internal to every pattern of capital accumulation, and thus, characterizes the capitalist system with its internal contradictions, it makes hegemonies unstable and appears in the form of political crises to compel the government to restructure the pattern of capital accumulation and class relations (Gülalp, 1987, s. 310-311). In this sense, the welfare state encompasses economic redistributive mechanisms, and political, juridical, and ideological practices based on social democracy in order to obtain consent of the subordinate classes to be supervised and regulated by the dominant classes. Nevertheless, social democracy is prone to hegemonic crisis in accordance with class relations in its historical context.

Countries are hierarchically integrated with the world capitalist system in accordance with the confrontation and harmonisation of international and domestic class relations. Countries that arrived late at capitalism demonstrate varying degrees of dependency on foreign productive capital, whose power is significant to determine the domestic capital accumulation (Ercan, 2002, s. 55), and thus, class relations. The capitalist system can be characterised with the principle of uneven and combined development, which refers to various sociohistorical formations as a result of the interaction of unequal spatiotemporal diffusion of capital (Van der Linden, 2007). Therefore, the development of capitalist relations in late-arriving countries is in accordance with the opportunities and ‘contradictions of capitalism in general and of late capitalist development in particular’, and ‘the historical specificities of [...] social formation’ (Oğuz, 2008, s. 1). This paper considers Turkey as a late-arriving country (Yerasimos, 1989), and thus, its social and economic formation took a particular sociohistorical form.

In the 1960s and 1970s, the national economy stood on import-substitution that addressed interests of both domestic and international dominant classes. Indeed, by the mid-1950s, the industrial bourgeoisie was strong enough to undertake accumulation of productive capital alongside the state economic enterprises (Savran, 2004, s. 23), while the industrialization represented assembly industry where investment goods, intermediate goods, and technology were imported (Ataay, 2001, s. 59). By the late-1960s and the early-1970s, the domestic industrial bourgeoisie was strengthened enough through planned economy in order to enhance industrialisation. It conglomerated into finance-capital, which refers to the monopolist integration of the social relations of production and reproduction where all sectors are controlled by few monopolist bourgeoisie under the hegemony of productive capital (Öztürk, 2011a, s. 21-22). The formation of finance-capital was represented with the establishment of *Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği* (Turkish Industrialists’ and Businessmen’s Association – TÜSİAD) in 1971 (Atılğan, 2012, s. 344-345). The productive capital accumulation enhanced the social reproduction of capital and wage labour through an increase in wages, and public services and social security. Therefore, it favoured the subordinate classes. The development of industrialization further resulted in the growth of number of workers and an increase in their education levels in urban areas whose significant majority was organized in trade unions. Indeed, in 1967, *Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu* (Confederation of Progressive Trade Unions of Turkey – DİSK) was established. It played a significant role regarding the radicalization of workers with the help of socialist intelligentsia in the late-1960s and the 1970s (Akkaya, 2002b, s. 75-82). The strengthening of organised workers in the urban areas broadened labour rights, including right to strike, unionise, and collective bargaining alongside other various fundamental rights and freedoms (*Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, 1961).

This paper argues that the form of state in Turkey in the 1960s and 1970s corresponded to the welfare state since the state maintained economic redistributive mechanisms owing to the accumulation of productive capital, and political, juridical, and ideological forms based on social democracy to enhance social reproduction and obtain consent of subordinate classes to a great extent. The form of state in Turkey, however, was questioned in the academic literature when it was compared with the Western European welfare states. Certain academics addressed the form of Turkish state in the 1960s and 1970s as ‘social state’ (Boratav, 1990; Buğra and Candaş, 2011). This paper argues that in Turkey, social state still corresponded to a particular sociohistorical form of welfare state and it differed from the Western European welfare states in appearance. Nevertheless, its sociohistorical form referred to the strengthening of planning, regulative, and redistributive roles of state to the detriment of subordinate classes due to the paternalist relationship between the state and the bourgeoisie (Boratav, 1990, s. 291-295), and

the monopolisation and internationalisation of domestic capital through its dependence on foreign capital (Öztürk, 2011b, s. 130). Consequently, the state employed redistributive mechanisms in an eclectic and often clientelist manner. For instance, the social security, which provided health benefits to civil servants and workers, covered only a small percentage of the working class – mostly those who worked in state economic enterprises – and of peasants and smallholders – who could afford to pay premiums – (Buğra and Candaş, 2011, s. 518). The state further curtailed democratic rights and freedoms in the face of rise of subordinate classes. For instance, following the memorandum of 1971, strikes and collective bargaining for the proletariat were suspended in practice, and right to unionise was denied for civil servants (Tanör, 1994, pp.54-60). Nevertheless, this paper argues that the welfare state, whose political and ideological form rested on social democracy, was consolidated to a great extent in the 1960s and 1970s.

3. THE CHP, SOCIAL DEMOCRACY, AND CLASS RELATIONS

The CHP claimed to change socioeconomic and sociopolitical order with its discourse on left-of-centre (CHP, 1969). This paper argues that the CHP's discourse on left-of-centre was concretised in meaning and practice under Bülent Ecevit's chairmanship in the 1970s when it managed to mobilise trade unions, significantly DİSK. It should be noted that left-of-centre was already effectively constructed by Ecevit himself (Ecevit, 1966). Left-of-centre was rooted in a social democratic interpretation and it aimed to contribute to the consolidation of the welfare state in favour of the subordinate classes. The CHP aimed to preserve private property by safeguarding freedom of entrepreneurship. It aimed to turn workers and peasants into the petty-bourgeoisie and enable the petty-bourgeoisie to enjoy freedom of entrepreneurship against the monopolisation of big-scale capital. In this sense, it proposed three sectors; public sector under the control of state, people's sector under the control of workers and peasants, and private sector under the control of capital. Since the CHP did not problematize property relations, it was diverted from and positioned against the socialist movements. Indeed, Ecevit portrayed left-of-centre as a 'bulwark against [...] the destructive deluge [of socialism] [...] [stemming from] rioting feelings of poor and exploited masses' (Ecevit, 1966, s. 21). Therefore, the CHP aimed to tame the struggle of subordinate classes so that it would not challenge the capitalist system. The CHP further sought legitimacy by confirming Turkey's dependency on foreign capital, particularly Western capital and the USA, by giving references to Franklin D. Roosevelt's protectionist New Deal (Ağtaş, 2009, s. 197). In this sense, in the 1960s and 1970s, the discourse on left-of-centre reproduced Turkey's hierarchical integration with the world capitalist system under the hegemony of foreign capital, which already corresponded to the interests of domestic industrial bourgeoisie. Moreover, the CHP aimed to turn into a mass party by establishing organic relations with workers and peasants, particularly through trade and peasant unions. This aim was concretised with the CHP's motto 'going to the people' (*'halka gitmek'*) (Ağtaş, 2009, s. 205).

The discourse on left-of-centre was constituted with two main pillars: statism (*étatisme*) and populism (CHP, 1965). Statism portrayed the state as the main actor to mobilise public and private resources to contribute to public welfare, economic development, and social justice and common good. It corresponded to import-substitution since the state's intervention was required to encourage the industrial capital accumulation and regulate labour. The state's intervention was further required to enhance the living standards by broadening public service and increasing wage in order to ameliorate the social reproduction and revive the market through the stimulation of demand. Statism also complemented populism with its aim to prevent class struggle and foster sociocultural development alongside economic development. Populism foresaw the constitution of diverse but unified groups comprising the totality of the

people. It foresaw a socioeconomic transformation to enable different social fractions to enjoy equal rights and freedoms, and equality before the law in a classless society. Nevertheless, populism constituted the most contradictory element since it accepted the existence of social classes but opposed to class struggles and advocated social justice but recognised right to (private) property and freedom of entrepreneurship as fundamental rights and freedoms, and aimed to enhance social democratic reforms but gave tacit consent to bourgeois class domination. This paper argues that the discourse on left-of-centre aimed to unify the subordinate and dominant classes with a petty-bourgeois agenda (Timur, 2004, s. 201). Indeed, the CHP aimed at economic development and social justice within an emancipatory democratic framework (CHP, 1973). Therefore, this paper will unpack the discourse on left-of-centre in accordance with class relations by examining the CHP's party programmes of 1965, 1969, and 1973 if not otherwise specified.

In urban areas, the CHP claimed to represent the petty-bourgeoisie, workers, civil servants, university youth, and intelligentsia. One of the most significant means proposed to change the socioeconomic order on a petty-bourgeois basis was to abolish difference between the rural and urban areas by enabling workers and peasants to gain capitalist interests. With this aim, the CHP proposed people's sector consisting of peasants' cooperatives, workers' assistance funds and trade unions, and various popular cooperatives that constituted people's sector to undertake industrialisation. It portrayed the public sector as the pioneer of industrialisation to be followed by people's sector. While public sector was to be utilised to transfer funds to private sector in order to enhance industrialisation, the CHP paradoxically aimed to limit the role of private sector in order to foster the state's role in relations of distribution. It offered workers' assistance funds and popular cooperatives to be constituted with savings of workers and civil servants. It further offered to invest savings of Turkish migrants in industrialisation of underdeveloped regions, particularly in cooperation with agricultural cooperatives in rural areas. Moreover, it favoured an increase in wages to enhance the social reproduction. It also favoured social justice regarding taxing.

Regarding the relationship between the CHP and the urban subordinate classes, the CHP's petty-bourgeois position remained hesitant to challenge the social order in favour of the subordinate classes. On the contrary, the struggle of subordinate classes often compelled the CHP to undertake a more challenging position against the dominant classes. Most significantly, although the Constitution of 1961 recognised rights to unionise, collective bargaining, and strike, the constitutional rights could only be practiced through amendments in relevant laws and regulations. Executive and legislative powers did not foster a preparatory process to legislate such amendments. In January 1963, workers of the Kavel cable factory, which belonged to the Koç holding, began their strike in the face of the factory management's attempt to curtail workers' social and economic rights. In the meantime, workers in various cities and factories, part of which belonged to the Koç holding, demonstrated their solidarity with the Kavel workers by sending money. The CHP government under İsmet İnönü's Premiership used police force to suppress the strike. However, the resistance of workers came to the fore and grew with the participation of women, children, local people, and workers of various other factories. It lasted for three months and ended with a negotiation with the Koç holding. Nevertheless, the strike compelled the CHP government and the Assembly to amend relevant laws and regulations to recognise the right to unionise, collective bargaining, and strike in July 1963 (Atılğan, 2015, s.530-531).

The beginning of the rise of organised workers, including civil servants, and students marked the beginning of the CHP's discourse on left-of-centre to gain its very characteristic to ally with and mobilise the subordinate classes. Beginning in 1968, simultaneously following

the anti-capitalist boycotts and protests of university youth and their search for broadened rights and freedoms, workers and civil servants engaged in strikes, protests, and boycotts. Most significantly, in June 1970, the bill that deteriorated labour rights was widely protested under the flagship of the DİSK and with contribution of members of *Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu* (Confederation of Turkish Trade Unions – Türk-İş). The demonstrations compelled the CHP, as the opposition party, to apply to the Constitutional Court to annul the bill (Savran, 2004, s. 25). Therefore, the CHP was radicalised by practices of organised workers, and radicalisation of urban subordinate classes was partly imprinted in the CHP's discourse on left-of-centre. In return, the CHP managed to mobilise workers. Indeed, in May 1978, DİSK declared its support for the CHP's minority government at the Labour Day demonstration in Taksim square, Istanbul (Ozan, 2015, s. 675).

Regarding the relationship between the CHP and the urban dominant classes, the CHP's petty-bourgeois position still remained hesitant. It is already briefly discussed that Turkey's dependence on foreign capital corresponded to the interests of domestic capital. Beginning in the 1960s, the welfare state adopted a planned economy in order to support the domestic industrialisation. The domestic industrialisation favoured domestic fractions of commercial and financial capital to conglomerate in the form of industrial capital and strengthened the industrial bourgeoisie. Nevertheless, the domestic industrial bourgeoisie withheld its dependent and organic relations with foreign capital while benefiting from partnerships and the import of investment goods. For instance, the domestic automotive industry actually functioned as local branches of foreign capital (Avcıoğlu, 1996: 885-886). In the meantime, the domestic industrialisation was further confined to the consumer goods sector that could respond to the increasing domestic demand as a result of an increase in wages. Indeed, the collaboration between foreign and domestic capital was concentrated in the fields of plastic and rubber, chemistry, electric machines, food and beverages, and tobacco. Most significantly, the domestic households enjoyed automobiles, and white and brown goods, ranging from radios and televisions to refrigerators and vacuum cleaners, all of which were encouraged with consumer norms and behaviour of countries that arrived early at capitalism (Atılgan, 2005, s.520-521).

In the face of the monopolisation of big-scale capital under the hegemony of foreign capital, the CHP targeted foreign capital and domestic monopolist commercial bourgeoisie as regressive fractions. Indeed, it foresaw limits on collaboration between private sector and foreign capital, and nationalisation of perceived geostrategic goods, including railways, communication, natural resources, and energy. Nevertheless, it tended to consider domestic small- and middle-scale industrial bourgeoisie and fractions of financial bourgeoisie that were subordinated under the big-scale capital as progressive fractions to maintain economic development. Indeed, the CHP favoured the industrial and financial bourgeoisie by offering credits, mobilising public resources for research and development, and supporting their association. It further proposed economic incentives for small- and middle-scale enterprises in Anatolia. With its aim to favour the petty-bourgeoisie, it proposed economic incentives for shopkeepers and artisans against big-capital. Regarding public sector, it focused on promoting state economic enterprises without collaboration of domestic and foreign capital. However, the CHP denied concentration – the absorption of individual capital units through increase of capital – and centralisation – the increase in individual capital units that accelerate the process of concentration – of capital (Kiely, 2012, s. 232), the two contradictory tendencies inherent in accumulation of process which constituted the basis of unequal spatiotemporal diffusion of capital and the growth of domestic capital as a subordinate under foreign capital. Indeed, the majority of foreign credits received from International Development Association, International Bank for Reconstruction and Development, and European Investment Bank were transferred to

the private sector and benefited the big-scale capital (Atılğan, 2015, s.524). Therefore, the CHP's position against foreign capital and big-scale domestic capital could not adequately address concrete socioeconomic and socio-political problems. Rather, it continued to favour relations of competition among various fractions of capital, and partly reproduce Turkey's hierarchical integration with the world capitalist system under the hegemony of foreign capital, particularly Western capital.

Regarding the relationship between the CHP and the rural classes, the CHP claimed to represent peasants and smallholders against landlords. It particularly considered the rural areas as a social base required to be strengthened in order to redistribute accumulated wealth. The CHP's most significant aim to form class consciousness and radicalise peasants – often landless peasants – and smallholders was related to land reforms that targeted semi-feudal relations in agriculture, particularly in the Eastern region. The CHP further targeted underdevelopment regarding forest villages, animal husbandry, and fishing. On the one hand, the CHP favoured industrial and financial capital by promoting agricultural credit in order to respond to underdevelopment. On the other hand, it focused on agricultural cooperatives to favour peasants and smallholders by preventing accumulation of property of lands in the hands of few. It favoured agricultural subsidies and bulk purchases in favour of peasants and smallholders again by preventing accumulation of wealth in the hands of landlords. It further favoured the promotion of public education, infrastructure works, and restructuring of already-established agricultural cooperatives under the state supervision.

Nevertheless, the CHP's petty-bourgeois position remained provisional and fragile *vis-à-vis* rural social classes. Most significantly, the CHP did not target private land property but accumulation of lands in the hands of few landlords. Nevertheless, similar to the radicalisation of urban subordinate classes, the radicalisation of rural subordinate classes compelled the CHP to challenge the social order and enabled the discourse on left-of-centre to gain its very core characteristic. Beginning in the 1960s, peasants and smallholders were organised and undertook radical practices to challenge the capitalist system. Most significantly, in 1969, *Türkiye Tütün Üreticileri Sendikası* (Turkey Tobacco Growers Association) was established (Atılğan, 2012, s. 351). Peasants and smallholders further engaged in land occupations, demonstrations, and marches with an aim to realise land redistribution against landlords and fair exchange against usurers and merchants in the fields of tobacco, hazelnut, garlic, potato, beetroot, and chickpea in Central Anatolian, Marmara, Aegean, Mediterranean, Black Sea, and Eastern regions. The radical fractions of university students in urban areas demonstrated their solidarity with peasants and smallholders. Protests of rural subordinate classes could significantly be heard in urban media owing to the efforts of *Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu* (Revolutionary Youth Federation of Turkey – Dev-Genç) (Atılğan, 2015, s.615). The rise of organised peasants and smallholders was inevitably imprinted in the CHP's discourse on left-of-centre. Most significantly, the CHP undertook its motto 'land belongs to whom cultivates' and promoted *Köykent* (village-township) project, which foresaw various neighbouring villages to collectively invest in expenditure, infrastructure, and industries, and benefit from public education, health, art, and sports (CHP, 1973, s. 38).

Overall, regarding the state of social democracy, the CHP's discourse on left-of-centre claimed to broaden and deepen it particularly beginning with Ecevit's chairmanship. With this aim, the CHP particularly targeted the memorandum of 1971 and repressive state apparatuses. Indeed, the memorandum of 1971 constituted the breaking point for the CHP when Ecevit won the chairmanship election against İnönü in May 1972 by interpreting the memorandum as a military intervention against the CHP, and positioning the CHP against the role of military in politics (Akşin, 2007, s. 274). The CHP further targeted the curtailing of social democracy to

the detriment of subordinate classes following the memorandum. Most significantly, the CHP targeted the use of martial law courts and the State Security Courts (*Devlet Güvenlik Mahkemeleri*), which consisted of civilian and military judges, and dealt with crimes against the state's security, in other words, which targeted radical practices undertaken by trade unions, intelligentsia, workers, and peasants. The CHP further targeted the possible use of martial law to suspend right to strike.

Nevertheless, the CHP's position *vis-à-vis* repressive state apparatuses remained hesitant. Despite recognizing the rise of violence as a response to socioeconomic and sociopolitical crises, the CHP underlined the importance of state authority and security in accordance with social democratic framework. In this sense, it accepted the presence of repressive state apparatus, whose main role was to maintain the capital accumulation, while aiming to reform them in order to prevent the abuse of fundamental human rights and freedoms and the rule of law. Most significantly, the CHP aimed to abolish thought crime in order to safeguard freedom of thought and speech. Regarding the constabulary forces, the CHP offered to decrease political pressure on police to enhance its functioning, increase personal responsibility for actions, and limits on the use of arms. Regarding the intelligence, it offered means to prevent the abuse of competence against the Constitution. Regarding the military, it affirmed dependence on Western capital by committing to NATO, although it sought to enhance domestic war industry which would enhance domestic capital accumulation. The CHP's position regarding Western capital was further ambiguous since it remained hesitant to target paramilitary forces, also referred as *contraguerilla* that was established as a *gladio*-type counterinsurgency force under the CIA supervision and often undertook violence against left-wing intelligentsia and movements (Ganser, 2005, s. 226). The CHP further contributed to militarization by offering to introduce the possibility of conscription in police alongside the military.

In addition, the CHP gave tacit consent to the military's attempt to develop objective capitalist interests and an organic relationship with various fractions of foreign and domestic capital. Indeed, in March 1961, the Military Personnel Assistance Fund (*Ordu Yardımlaşma Kurumu – OYAK*) was established as an autonomous organisation. Despite its submission under the Ministry of Defence, OYAK was subject to the Commercial Code. Although its mission was to provide mutual assistance such as aid in case of retirement, death and/or disability and/or other social services for its members, it accumulated contributions of its members and channelled funds to accumulate commercial, financial and industrial capital, significantly in the fields of automotive, cement, transport, and food, and the sectors of insurance and banking (Uzgel, 2003, s.183). Therefore, the CHP gave tacit consent to the military's integration with the capitalist system through OYAK, which functioned as a fraction of bourgeoisie, and the military's inevitable loss of relative autonomy *vis-à-vis* the dominant classes.

On the other hand, with its aim to enhance social democracy, the CHP targeted the curtailment of freedoms of thought, speech, broadcast, communication, and assembly and of rights to strike and protest, and any attempt to curtail severance pay, collective bargaining, and right to unionise. It further offered to broaden labour law, social security, and public services to cover all fractions of wage-labour in the urban and rural areas. It understood public services as a wide range from education to art and sports. Significantly, it offered to introduce agricultural labour law, right to unionise for civil servants, and labour rights and social security for workers in forests, severance pay for retirement, regulations regarding the use of lockout, and unemployment benefits. Furthermore, it offered to ameliorate town and urban planning in accordance with right to housing, environmental and public health, and cultural, sportive, and

entertainment activities. It should be noted that the CHP's attempt to defend right to housing was to further safeguard public housing and *gecekondu* (squatter towns around big cities where mostly immigrant villagers and workers lived), whose inhabitants consisted of urban subordinate classes. In addition, the CHP offered to lower voting age to eighteen, right to vote to Turkish migrant workers, abolish political ban for associations, broaden means for trade unions to involve in politics, enable voters to participate in local government, enable civil servants to participate in intra-institutional administration, and enable students to participate in university administration. Besides, the CHP offered judicial reforms to encourage citizens to claim their rights easily.

In a nutshell, it can be argued that the CHP's discourse on left-of-centre was rooted in social democracy and remained provisional and fragile *vis-à-vis* both dominant and subordinate classes. The CHP aimed to broaden social democracy by broadening rights and freedoms. It further aimed contribute to the struggle of urban and rural subordinate classes since the CHP was radicalised owing to the struggle of organised workers, university youth, intelligentsia, and peasants and smallholders. Nevertheless, the CHP aimed to tame and domesticate such struggle so that it would not challenge the capitalist system. This aim limited the CHP's radical position *vis-à-vis* the dominant classes. Indeed, the CHP already aimed to form power bloc under the hegemony of the industrial bourgeoisie and fractions of left-wing intelligentsia. Nevertheless, it failed to obtain consent of subordinate classes and fractions of dominant classes. The CHP's failure to form power bloc eventually became significant during the moments of hegemonic crisis of the late-1960s and late-1970s, which will be discussed in the next section.

4. PROLONGED HEGEMONIC CRISIS OF THE LATE-1960s AND THE LATE-1970s, AND THE CRISIS OF SOCIAL DEMOCRACY

In the 1960s and 1970s, the CHP was in rivalry with the socialist *Türkiye İşçi Partisi* (Turkey Workers' Party – TİP) on the left-wing, and *Adalet Partisi* (Justice Party – AP), Islamist *Milli Görüş Hareketi* (National Outlook Movement organized as *Milli Nizam Partisi* (National Order Party) in 1970 and *Milli Selamet Partisi* (National Salvation Party) following the memorandum of 1971), and nationalist *Milliyetçi Hareket Partisi* (Nationalist Action Party – MHP) on the right-wing. The AP represented the industrial and commercial bourgeoisie, and landlords as well as local religious constituents and religious brotherhoods. *Milli Görüş* and the MHP represented nationalist and Islamist fractions of landlords, small- and middle-scale Anatolian bourgeoisie, and workers (Zurcher, 2007, s. 253-258).

The crisis internal to import-substitution constituted the core of hegemonic crisis of social democracy in the 1960s and 1970s. The crisis of import-substitution reflected the competition between growing industrial bourgeoisie, and commercial bourgeoisie and landlords. It also reflected harmony and competition between domestic industrial capital and foreign capital since import-substitution corresponded to the early-stage of internationalisation of foreign productive capital. Since landlords and commercial bourgeoisie specialised on the export of agricultural products and raw material, their power hampered the transfer of resources from agriculture to industry. Thus, the growth of industry further depended on the import of intermediate goods and raw material. However, since domestic industrial capital accumulation was not strong enough to have enough currency to compensate import, the crisis of import-substitution appeared in the form of debt crisis in the late-1960s and late-1970s. By the late-1970s, the world capitalist system entered to the process of neoliberal transition based on free market economy within the IMF framework. The neoliberal transition constituted an answer for domestic finance-capital, which absorbed most of the potential of inward-oriented capital accumulation and aimed to internationalise to increase profits (Ercan, 2002, s. 66-70).

In the late-1960s, the AP favoured the small- and middle-scale Anatolian bourgeoisie and landlords that were specialized in the export of raw material and agricultural products. It attempted to manipulate the industrial bourgeoisie toward export in order to solve the crisis. Consequently, the AP failed to unify the dominant classes under the hegemony of industrial capital (Akça, 2013, s. 58). It further failed to obtain consent of the subordinate classes since it could not address their social democratic demands. It also remained silent in the face of political violence stirred up by paramilitary forces. Nevertheless, the CHP significantly failed to obtain consent of both dominant and subordinate classes, since İnönü's chairmanship still represented the civil-military bureaucracy and it suffered from internal cleavages represented by Ecevit and Kemal Satır. Indeed, İnönü remained the National Chief (*Milli Şef*) in the memory of masses. Furthermore, following the coup of 1960, İnönü allied with the military and managed to establish a CHP government in 1961 owing to the military's influence behind-the-scenes (Özdemir, 1990, s. 208). Therefore, in the late-1960s, Ecevit represented the discourse on left-of-centre while Satır was loyal to İnönü's image.

In August 1970, Turkey accepted an IMF package, which foresaw devaluation of Turkish lira (Ataay, 2001, s. 63). In the meantime, the subordinate classes were radicalised in rural and urban areas. Indeed, while students engaged in boycotts and occupations in universities, workers engaged in public demonstrations, strikes, and factory occupations (Atılğan, 2012, s. 347), and peasants and smallholders engaged in widespread land occupations in almost every region (Gürel, 2015, s. 331). Nevertheless, the CHP failed to canalise the struggle of subordinate classes to target the attempt of IMF package to compel the working-classes in rural and urban areas to pay the price for the economic deterioration. Even worse, already back in May 1969, İnönü met with Celal Bayar, one of the most significant representatives of landlords and the commercial bourgeoisie owing to his position in *Demokrat Parti* (Democracy Party) in the late-1940s and 1950s (Atılğan, 2015, s. 627).⁴ Since İnönü held the chairmanship of the CHP, such meeting contributed to the CHP's failure to obtain consent of the subordinate classes. Nevertheless, the CHP failed to obtain consent of the dominant classes since Ecevit already aimed to represent the subordinate classes and further underlined CIA's efforts to support the AP (Atılğan, 2015, s. 643). In the face of rise of violence stirred up by paramilitary forces, the memorandum of 1971 enabled a technocrat government, which outlawed the organic relationship between political parties and class relations, to apply the IMF package in the early-1970s. Ecevit was elected as the Chair in May 1972, since he interpreted the memorandum as an action against the CHP and İnönü allied with the military following the memorandum of 1971 (Akşin, 2007, s.274). Therefore, this paper dates the concretisation of the discourse on left-of-centre to the 1970s.

Similarly, in the late-1970s, the postponed impact of oil crisis of 1973 was combined with disruption of foreign trade and resulted in an economic crisis. The Nationalist Front government, consisting of the AP, *Milli Görüş*, and the MHP suspended the populist redistributive mechanisms in the face of overwhelming inflation and unemployment (Boratav, 1990, s. 340-343). In the face of the rise of violence stirred up by paramilitary forces and the political crisis in the Assembly, the IMF package again was applied by the junta of 1980 whose Deputy Prime Minister was Turgut Özal, the main architect of economic policies consolidated transition to neoliberalism in the 1980s. The transition to neoliberalism was corresponded with the purge of welfare state and disciplining of democracy through the curtailment of rule of law,

⁴ *Demokrat Parti* (DP) was established in opposition to the CHP's attempt to pursue land reforms in 1946. The DP safeguarded its position against land reforms and labour rights in the 1950s (Timur, 2003, s. 44-48).

fundamental human rights and freedoms, labour rights, and social security, and privatisation of public goods (Akçay and Türkay, 2006, s. 51-55).

It is already argued that this paper dates the concretisation of left-of-centre to the 1970s. The CHP managed to come to power either as a coalition partner of *Milli Görüş* in 1974 or as short-dated minority governments between 1977 and 1979. The CHP and *Milli Görüş* coalition represented the subordinate classes and the small- and middle-scale bourgeois fractions to a great extent. Since it failed to obtain consent of foreign capital, landlords, and finance-capital, the coalition government was soon dissolved. Similarly, the CHP minority government was fragile all along since it represented the subordinate classes, and small- and middle-scale bourgeois fractions against foreign capital and finance-capital. Nevertheless, the CHP could only manage to mobilise fractions of subordinate classes under its flagship already. The MHP and *Milli Görüş* supported nationalist Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu (MİSK) and Islamist *Türkiye Hak İşçileri Sendikaları Konfederasyonu* (Hak-İş) respectively. Türk-İş, which was established with the USA funds according to the Marshall Plan, already kept its distance from the CHP (Akkaya, 2002a, s. 147-164). The political partition of subordinate classes was a result of articulation of conservative and nationalist discourse to curb the rise of left-wing movements beginning in the late-1940s. Therefore, such political partition curbed the power of CHP to represent and mobilise the subordinate classes.

Moreover, the CHP contradicted with itself in the late-1970s. Such contradictions deteriorated its relationship with the subordinate classes. It is already briefly discussed that the CHP remained hesitant to put spotlight on the paramilitary forces, which significantly targeted the left-wing and labour movements beginning in the late-1960s. The paramilitary forces committed provocations, including assassinations of significant political figures and mass murders, stirred up political violence to its limits, and consequently, paved the way to the coup of 1980. Previously following the Taksim massacre in May 1977, Ecevit underlined the role of state behind the paramilitary forces *vis-à-vis* the unidentified murders and massacres, and bombing attacks. However, in the face of the massacre of Alevis in Kahramanmaraş in December 1978, the CHP government did not attempt to target the repressive state apparatus but responded to the massacre by declaring martial law in the region (Özdemir, 1990, s. 247). Martial law declared in Istanbul further forbid the Labour Day demonstration in Taksim square in May 1978. Executives of DİSK were detained upon the Chairman of DİSK's call for workers' demonstrations, and members of TİP were also detained upon their public protest (Ozan, 2015, s. 675). Therefore, the CHP contributed to the rise of political violence to the detriment of subordinate classes while compelling DİSK to distance itself from the CHP. The subordinate classes were further distanced from the CHP since the CHP government could not respond to the economic deterioration concretised with poverty, electric-cut outs, and long queues for basic needs (Ozan, 2015, s. 697).

In addition, the CHP's contradictions also became visible regarding its relationship with the dominant classes. At first, the CHP government resisted against the IMF policy, which involved liberalisation of prices and freezing wages and agricultural subsidies, since such agreement would compel the urban and rural subordinate classes to pay the cost of the economic crisis, and would mean a political suicide for the CHP. Nevertheless, the CHP government implemented inconsistent measures, such as concessions to foreign capital in accordance with the IMF's policy, and price-controls to solve export-congestion, all of which did not bring any amelioration to the economic situation and remained a delayed attempt to respond to the interests of foreign and domestic capital (Boratav, 1990, s. 341-342). Consequently, the CHP's minority government was overthrown in ten months following the classified ads funded by TÜSİAD (Ozan, 2015, s. 697).

In a nutshell, the CHP's discourse on left-of-centre represented the petty-bourgeoisie, and thus, remained provisional and fragile *vis-à-vis* dominant and subordinate classes. Indeed, the location of petty-bourgeoisie in class structure is provisional and fragile since it unites working class and bourgeoisie in its own being by owning the means of production and using its own labour. The capitalist relations produce and reproduce the petty-bourgeoisie. The same capitalist relations of competition weaken the petty-bourgeoisie against the bourgeoisie, and compel it to ally with workers. Nevertheless, the petty-bourgeoisie could still ally with the bourgeoisie since it owes its existence to capitalism (Savran, 2015, s. 37-41). Furthermore, the CHP sought to ameliorate capitalist relations by searching for an answer within the capitalist system. In this sense, it could not adequately understand contradictions inherent in the capitalist system. It further could not address that the interest of domestic capital itself to integrate with the world market through subordination under foreign capital, and that public sector in the welfare state was to facilitate this integration. It also could not address that the welfare state was based on compromises of the short-term interests of dominant classes in order to obtain consent of subordinate classes and enhance the social reproduction, since the dominant classes already benefited from the increasing mass of surplus product through inward-oriented productive capital accumulation. It, finally, could not address the neoliberal transition imposed by the IMF and desired by domestic capital that foresaw the purge of social democratic welfare state with an authoritarian form of state in order to deteriorate subordinate classes and curb their organised power, and maintain internationalisation of domestic capital.⁵ Consequently, the CHP's failure in the late-1960s and the late-1970s demonstrated the impasses of social democracy.

5. CONCLUSION

This paper has examined the CHP's discourse on left-of-centre in order to explore welfare state and social democracy in the 1960s and 1970s. It has argued that left-of-centre aimed to foster welfare state in favour of the petty-bourgeoisie, workers, peasants, smallholders, university-youth, and intelligentsia by enhancing redistributive mechanisms, and consolidating social democratic political, juridical, and ideological forms. Most significantly, the discourse on left-of-centre remained a petty-bourgeois ideology that did not problematize private property but sought to ameliorate it by searching an answer within the capitalist system. Therefore, it failed to obtain consent of and mobilise subordinate classes against the dominant classes enough to actually realize a change in the social order. Nevertheless, it still contributed to the achievement of broadening of the rule of law, social security, public services, fundamental human rights and freedoms, and labour rights. It further contributed to the organization and radicalisation of subordinate classes in urban and rural areas. However, to the extent social democracy remained an ideological form corresponding to the welfare state, the organic crisis of welfare state resulted in hegemonic crisis of social democracy. In this sense, the discourse on left-of-centre stemmed from and concretised the impasses of social democracy whose contradictions were internal to capitalist relations. Indeed, beginning in the 1980s, the neoliberal transition aimed to purge the welfare state and its social democratic framework, while externalising and deforming social classes and class-identification,⁶ in order to consolidate free movement of capital without any social opposition. Therefore, in order to set a bulwark against such destructiveness of neoliberalism, which has been suffering an organic crisis since 2008,

⁵ For a comprehensive discussion on the authoritarian neoliberal state, see Akçay (2013).

⁶ See Yalman and Bedirhanoğlu (2010).

the impasses of social democracy should be recognised in order to challenge relations of exploitation and domination and contribute to the struggle of subordinate classes.

REFERENCES

- Ağtaş, Ö. (2009). Ortanın solu: İsmet İnönü'den Bülent Ecevit'e. In Bora, T and Gültekingil, M. (Eds.) *Modern Türkiye'de Siyasi Düşüncenin Gelişimi* (Vol. 8, Sol) (pp.194-221) İstanbul: İletişim.
- Akça, İ. (2013). Türkiye'de Darbeler, Kapitalizm ve Demokrasi(sizlik). In Bilmez, B. (Ed.) *Cumhuriyet Tarihinin Tartışmalı Konuları*. (pp.49-71) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Akçay, Ü. (2013). Sermayenin Uluslararasılaşması ve Devletin Dönüşümü: Teknokratik Otoriterizmin Yükselişi. *Praksis*, 30-31, 11-39.
- Akçay, Ü. and Türkay, M. (2006). Neoliberalizmden Kalkıncı Yaklaşım: Devletin Sermaye Birikimi Sürecindeki Yeri Üzerine. In Ülman, B. and Akça, İ. (Eds.) *İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar*. (pp.49-66) İstanbul: Bağlam.
- Akkaya, Y. (2002a). Türkiye'de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık – I. *Praksis*, 5, 131-176.
- Akkaya, Y. (2002b). Türkiye'de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık – II. *Praksis*, 6, 63-101.
- Akşin, S. (2001). *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*. İstanbul: İmaj Yayınevi.
- Akşin, S. (2007). *Turkey: From Empire to Revolutionary Republic*. London: C. Hurst & Co.
- Ankarloo, D. (2012) The Welfare State. In Fine, B. and Saad-Filho, A. (Eds.) *The Elgar Companion to Marxist Economics*. (pp.379-383) Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Ataay, F. (2001). Türkiye Kapitalizminin Mekansal Dönüşümü. *Praksis*, 2, 53-96.
- Atılğan, G. (2012). Türkiye'de Toplumsal Sınıflar: 1923-2010. In Alpkaya, F. and Duru, B. (Eds.) *Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim*. (pp.323-366) Ankara: Phoenix.
- Atılğan, G. (2015). Sanayi Kapitalizminin Şafağında. In: Atılğan G, Saraçoğlu C and Uslu A (eds) *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat*. İstanbul: Yordam, pp.501-656.
- Avcıoğlu, D. (1996). *Türkiye'nin Düzeni: Dün, Bugün, Yarın*. Cilt 2. İstanbul: Tekin.
- Boratav, K. (1980). *Tarımın Yapılar ve Kapitalizm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Boratav, K. (1990). İktisat Tarihi (1908-1980). In Akşin, S. et al. (Eds.) *Çağdaş Türkiye 1908-1980*. Vol. 4. (pp. 265-355) İstanbul: Cem Yayınevi.
- Buğra, A. and Candaş, A. (2011). Change and Continuity under an Eclectic Social Security Regime: The Case of Turkey. *Middle Eastern Studies*, 47(3), 515-528.
- CHP (1935). *Cumhuriyet Halk Partisi Programı*. Ankara: TBMM Matbaası.
- CHP (1965). *CHP Söz Veriyor: CHP'nin 1965 Milletvekili Seçimleri Seçim Bildirgesi Özeti*. Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası.
- CHP (1969). *İnsanca Bir Düzen Kurmak için Halktan Yetki İstiyoruz: CHP'nin Düzen Değişikliği Programı*. Ankara: Ulusal Basımevi.
- CHP (1973). *Ak Günlere*. Ankara: Ajans Türk.
- Ecevit, B. (1966). *Ortanın Solu*. Ankara: Kim Yayınları.

- Ercan, F. (2002). Çelişkili Bir Süreklilik Olarak Sermaye Birikimi (1). *Praksis*, 5, 25-75.
- Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. Essex: Longman.
- Ganser, D. (2005). *NATO's Secret Armies: Operation Gladio and Terrorism in Western Europe*. London: Frank Cass.
- Gülalp, H. (1987). Capital Accumulation, Classes and the Relative Autonomy of the State. *Science & Society*, 51(3), 287-313.
- Gürel, B. (2015). Türkiye’de Kırdı Sınıf Mücadelelerinin Tarihsel Gelişimi. In Savran, S.; Tanyılmaz, K. and Tonak, E. A. (Eds.) *Marksizm ve Sınıflar*. (pp.303 -385) İstanbul: Yordam.
- Hall, S. (1997). Culture and Power: Interview with Peter Osbourne and Lynn Segal (London, June 1997). *Radical Philosophy*, 86, 24-41.
- Heper, M. (2006). Devlet Geleneği. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Jessop, B. (1983). Accumulation Strategies, State Forms, and Hegemonic Projects. *Kapitalistate*, 10-11, 89-111.
- Karpat, K. H. (2013). *Türk Siyasi Tarihi*. İstanbul: Timaş.
- Kiely, R. (2012). Spatial Hierarchy and/or Contemporary Geopolitics: What can and can't Uneven and Combined Development Explain? *Cambridge Review of International Affairs*, 25(2), 231-248.
- Kongar, E. (2012). *21. Yüzyılda Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Mardin, Ş. (1973). Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics? *Daedalus*, 102: 1, 169-190.
- Oğuz, Ş. (2008). *Globalization and the Contradictions of State Restructuring in Turkey*. PhD thesis, York University, Canada.
- Ollman, B. (1993). *Dialectical Investigations*. New York: Routledge.
- Ozan, E. D. (2015). İki Darbe Arasında Kriz Sarmalı. In: Atılın G, Saraçoğlu C and Uslu A (eds) *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat*. İstanbul: Yordam, pp.657-746.
- Özdemir, H. (1990). Siyasal Tarih (1960-1980). In Akşın, S. et al. (Eds.) *Çağdaş Türkiye 1908-1980*. (Vol. 4) (pp.191-263) İstanbul: Cem Yayınevi.
- Öztürk, Ö. (2011a). *Türkiye'de Büyük Sermaye Grupları: Finans Kapitalin Oluşumu ve Gelişimi*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- Öztürk, Ö. (2011b). Türkiye Finans Kapitalinin Dışa Açılması. *Devrimci Marksizm*, 13-14, 106-132.
- Saraçoğlu, C. (2012). Sosyal demokrasi. In Atılın G, and Aytakin, E. A. (Eds.) *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*. (pp. 363-378) İstanbul: Yordam.
- Savran, S. (2004). 20. Yüzyılın Politik Mirası. In Balkan, N. and Savran, S. (Eds.) *Sürekli Kriz Politikaları*. (pp.13-43) İstanbul: Metis.
- Savran, S. (2015). Sınıfları Haritalamak : Sınıflar Birbirinden Nasıl Ayrılır?. In Savran, S.; Tanyılmaz, K. and Tonak, E. A. (Eds.) *Marksizm ve Sınıflar*. (pp.25-67) İstanbul: Yordam.

- Tanör, B. (1994). *İki Anayasa: 1961-1982*. Istanbul: Beta.
- Therborn, G. (1977). The Rule of Capital and the Rise of Democracy. *New Left Review*, 103: 3-41.
- Timur, T. (2003). *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*. Ankara: İmge.
- Timur, T. (2004). *Türkiye Nasıl Küreselleşti?* Ankara: İmge.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası [Constitution of the Turkish Republic]. Resmi Gazete, 10859, 20 July 1961.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. Resmi Gazete, 17863 Mükerrer, 9 November 1982.
- Uzgel, İ. (2003). Between Praetorianism and Democracy: The Role of the Military in Turkish Foreign Policy. *Turkish Yearbook of International Relations*, 34: 177-212.
- Van der Linden, M. (2007). The ‘Law’ of Uneven and Combined Development: Some Underdeveloped Thoughts. *Historical Materialism*, 15(1), 145-165.
- Wood, E. M. (1995). *Democracy Against Capitalism: Renewing Historical Materialism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Yalman, G. L. (2002). Tarihsel bir Perspektiften Türkiye’de Devlet ve Burjuvazi: Rölativist bir Paradigma mı Hegemonya Stratejisi mi?. *Praksis*, 5, 7-23.
- Yalman, G. L. and Bedirhanoğlu, P. (2010). State, Class and the Discourse: Reflections on the Neoliberal Transformation in Turkey. In Saad-Filho, A. and Yalman, G. L. (Eds.) *Economic Transitions to Neoliberalism in Middle-income Countries*. (pp.107-127) Oxon: Routledge.
- Yerasimos, S. (1989). *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye*. (Translated by B. Kuzucu). Istanbul: Belge.
- Zurcher, E. J. (2007). *Turkey: A Modern History*. London: I. B. Tauris.

KÜRESELLEME SÜRECİ VE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

Geliş Tarihi: 13.03.2018

Bilim Uzm. Mahmut Umut Ferman AKBULUT¹

Kabul Tarihi: 11.06.2018

Makale Türü: Derleme Çalışması

Özet

Küreselleme süreciyle beraber pek çok alanda değişim ve dönüşümler meydana gelmiş, küresel rekabette üstünlük elde etmenin ön plana çıktığı yenisünya düzeninde bölgelerarası gelişimsel farklılıkların giderilmede devletin müdahalesine dayanan politikalarda bir azalma görülürken bölge kavramında ve bölgesel politikalarda ise yaşanan bu değişim ve dönüşümler neticesinde gittikçe artan ve ön plana çıkan bir gelişim süreci yaşanmış ve bu yeni süreçte bölgesel/kurumsal yapılanmalar olan Bölgesel Kalkınma Ajansları küresel rekabetin önemli bir aktörü pozisyonuna gelmiştir. Bu çalışmada küresel rekabetin küresel ve bölgesel aktörleri olması açısından kalkınma ajanslarında meydana gelen değişimlerin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleme, Bölge, Bölgesel Kalkınma Ajansları.

Jel Kodları: H83, R11, R50, R58.

GLOBALIZATION AND REGIONAL DEVELOPMENT AGENCIES

Abstract

Along with the globalization process, many changes and transformations have taken place, regional development in the new world order, which is the foreground of achieving global competitiveness while there is a decrease in the policies based on the intervention of the state in the concept of the region and in the regional politics, these changes and transformations are becoming increasingly and there was a process of development that came to the forefront and in this new process regional / institutional structures such as Regional Development Agencies has become an important player in global competition. In this study, it is aimed to examine changes in development agencies in terms of global and regional actors of global competition.

Keywords: Globalization, Region, Regional Development Agency.

Jel Codes: H83, R11, R50, R58.

¹ Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Bilim Uzmanı, umutferman6106@gmail.com.

1. G R

Köklerinin 18. yüzyılda A. Smith'e kadar uzandı ı kabul edilen ve 1970 sonrasında yaygınla an neo-liberal politikaların etkisiyle hızlanan küreselle me süreci tüm dünya ekonomilerinin yanı sıra, ülkeler içindeki bölgeleri de derinden etkilemesi ile birlikte, ülkeler, küreselle me ve artan ekonomik rekabet ortamında hızlı ekonomik de i imin ortaya çıkardığı baskı ve tehditlerle ba edebilmek ve bu süreçte ortaya çıkan fırsatlardan yararlanabilmek üzere bölgesel geli me politikalarında yapısal dönü ümler gerçekle tirmeye ba lamı lardır (Yüksel, 2015: 26). Bu ihtiyaç, bölgesel kalkınma politikalarının belirlenmesi ve uygulanması süreçlerinden, kullanılan araçlardaki de i im ve farklıla maya kadar birçok de i ikli i beraberinde getirmi tir. Küreselle me süreciyle birlikte devletin müdahalesine dayanan yani merkeziyetçi bölgesel kalkınma anlayı ı yerini; yerel, bölgesel, ulusal ve hatta uluslararası aktörlerin katılımıyla gerçekle ebilecek bir bölgesel kalkınma anlayı na bırakmı tır. Yeni kalkınma anlayı nda kararlar ve güç mümkün oldu unca bölgeye ait olma, dı arıdan veya üstten bir zorlama ve baskı olmadı ı bir yapıya bürünmü tür. Bu yeni yakla ımın en önemli aktörü olan Bölgesel Kalkınma Ajanslarının dünya çapında yayılmasını hızlandırmı tır.

Bu çalı mada, ilk olarak küreselle me kavramı ve küreselle me süreci ele alınacaktır. Daha sonra bölge kavramı ve bölge türleri ile bölgesel kalkınma ve bölgesel kalkınma ajansları hakkında bilgiler aktarılacaktır. Son olarak ise küreselle me sürecinin bölgesel kalkınma politikalarında ve bölgesel kalkınma ajanslarında meydana getirdi i de i imler incelenmi tir.

2. KÜRESELLE ME

Küreselle me kavramının tanımındaki mutabakatsızlı a kar ın sıkça kullanılan iki tanıma dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi Global Village (küresel köy); ileti im ve ula ım materyallerinin süratle yaygınla ması sonucunda dünyanın her yerine rahatça ula ılabilen, tüm olan bitenin rahatça takip edilebildi i ve herkese bir noktada tesir eden bir köy kadar küçülmesi anlamında kullanılmaktadır. kincisi, küreselle me muhaliflerinin tanımladığı olan Global Pillage (küresel ya ma) küresel ya ma tespitini, küresel köyün aslında bir ya ma sistemine verilen ad oldu una dayandırmaktadır. Bu sistemi olu turan ve savunan Batılı kapitalist zümrelerin ve onlarla beraber hareket edenlerin söz konusu sistemi her artta kendilerinin çıkarlarına yardımcı bulunacak bir sistem olarak çalı tırdıklarını belirtir (Akbulut, 2016, s. 3).

2.1. Küreselle me Süreci

Genel olarak küreselle me süreci, So uk Sava 'ın sona ermesi ve Sosyalist Blok'un çökmesiyle birlikte büyük bir hız kazanmı tır. Sovyet Birli i da ılmadan önce bir tarafta sava öncesine oranla askeri ve ekonomik gücünü kaybeden Avrupa devletleri, di er tarafta ise dünyanın süper güçleri niteli inde ABD ve Sovyetler Birli i'nin yer aldı ı iki kutuplu bir denge söz konusudur. Batı'da ABD ekonomisine ba lı olarak yeniden yapılanan liberal demokrasileri Do u'da ise komünist ideolojiye sahip bir ekonomik-siyasi güvenlik sahası olu turan Sovyetler Birli i'nin varlı ı söz konusu olmaktadır (Kürkçü, 2013, s. 3). Küreselle me sürecinin tekrar hız kazanması ve yaygınla ması açısından en önemli siyasal olgu Berlin Duvarının yıkılması ile SSCB ve Do u Blokunun çökö ü olarak kabul edilmektedir. Do u Blokunun yıkılmasıyla dünya, merkezde ABD'nin yer aldı ı tek süper güçlü bir konum kazanmı tır. 1960-1970 yılları arasında küresel ekonomi büyük geli me ya amı , 1973-1974 yılları arasında ya anan petrol krizi ile yeniden duraklama evresine girmi tir (Saruhan, 2010, 267-268). 1980 sonrası dönemde sadece reel sektör açısından de il mali sektör açısından da önemli de i imler ya anmı tır. Teknolojik altyapının ve ileti imin güçlenmesi ve ucuzlaması, hizmet sektörünün dünya genelinde öne çıkmaya ba lamasına ve

ekonomik hasılanın önemli bir bile ni haline gelmesine, mali piyasalarda sermaye hareketlili i ile bankacılık ve finans piyasalarının derinleşmesine, gelişmesine katkı sağlamıştır (Akbulut, 2016, s. 5). Son dönem küreselleşme akımında teknolojik ilerlemenin payı büyük olup özellikle iletişim, ulaştırma, elektronik, bilgisayarlar, internet ve mobil haberleşme imkânlarının artması ve gelişmesi bilginin yayılımında miktar, kalite ve kolaylık bakımından artış sağlamıştır, bu da ülkeler ve firmalar arasında ekonomik ve ticari ilişkileri kolaylaştırmıştır (Öztürk, 2015, s. 5).

3. BÖLGE KAVRAMI

Bölge kavramına değişik açılardan bakılarak farklı tanımlamalara ulaşılabilmektedir. Bir bölge ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan homojen bir mekân parçası olarak görülebileceği gibi, iktisadi açıdan bütünlük gösteren birimler de bölge olarak adlandırılabilir (Sevinç, 2011, s. 9). Küresel anlayışta ise bölge, ilikilerle belirlenen, mekânsal süreklilik koşullu olmayan yerellerin oluşturduğu, uluslararası ilişkilerden doğrudan açılan, sınırları de iken bir birimdir. İlişkilerin niteliği ve ilişkilerin yoğunluğu yerelin, dolayısıyla bölgenin gelişmesini belirler. Bu durumda, yerel dinamikler ekonomik kalkınmanın ve bölgesel gelişmenin itici gücüdür. Yerel, küresel ekonomide bir aktör olarak, kırsal bir sanayi bölgesi olabileceği gibi, geniş bir nüfus-hizmet-üretim yığılmasına sahip bir metropoliten de olabilir (Tunca, 2011, s. 10-11).

3.1. Bölge Türleri

Bölgeler, ekonomik gelişme seviyelerine göre ve planlama bölgeleri ayırımına göre ikiye ayrılır (Yılmaz, 2011, s. 41).

3.1.1. Planlama Bölgeleri Ayırımı

Bir ülkede ekonomik gelişmenin bölgelere dengeli dağılımını sağlamak amacıyla gerçekleştirilen planlama bölgelere ayırmada üç bölge kavramı ile karşılaşmaktadır. Mevcut durumun saptanması yönünden homojen bölge, fonksiyonel ilişkiler yönünden polarize bölge bölgesel kalkınma politikalarının yürütülmesi yönünden plan bölgedir. Homojen bölge ve polarize bölge, plan bölgenin saptanabilmesi için yapılan analizler sonucu elde edilen etüt bölgeleridir (Dinler,2005, s. 75).

3.1.2. Ekonomik Gelişme Seviyelerine Göre Bölgeler

Ekonomik gelişme seviyelerine göre bölgeler, potansiyel gelişme bölgesi, az gelişmiş ve gelişmiş bölgeler olarak üçe ayrılmaktadır (Kaya, 2009, s. 6). Az gelişmiş bölge, belli bir süre içinde çeşitli sosyal ve ekonomik faktörler açısından başka bölgelere, ülkenin bütünü ile karşılaştırıldığında iktisadi avantajları olmayan bölge olarak ifade edilmektedir (Gündüz, 2006, s. 1-12). Gelişmiş bölgeler, gelir seviyesi ve gelir artışı itibarıyla ülke ortalamasının üstünde olan bölgedir. Bölgede gelir dağılımı düzenli ve dışarıdan göç almaktadır ve gelişmiş bölgelerin kalkınma hızları yalnızca geri kalmış bölgelerin değil aynı zamanda ülke kalkınma hızından da yüksektir (Yılmaz, 2011, s. 44). Potansiyel gelişme bölgeleri, ekonomik gelişme seviyeleri açısından gelişmiş bölge veya az gelişmiş bölge arasında bir yer bulmaktadır ve her iki bölgeye ait de erlere sahiptir. Gelişme hızı, gelir artışı hızı, sermaye birikimindeki artışlar dikkate alındığında bu bölgeler gelişme potansiyeline sahip bölgelerdir (Görkemli,2011, s. 22-23).

3.2. Bölgesel Kalkınma

Bölgesel kalkınma kavramı bölgesel dengesizlik sorunuyla ortaya çıkmı , bu yüzden de geri kalmı bölgelerin çe itli biçimlerde geli tirilmesini ifade etmektedir. Bölgelerarası geli me farklarının temel nedeni, geli me sürecine yön veren iktisadi ve sosyal faktörlerin ülke üzerine farklı yo unluklardaki da ılımıdır. Bir di er neden ise küreselle meyle birlikte ulusal politikaların etkisiz hale gelmesiyle, uluslararası gündemde iki hedefin ön plana çıkmı olmasıdır. Bunlar ya am kalitesini iyile tirilmesi ve yoksullu un azaltılmasıdır. Bunlara, nüfus artı ı, iç göç, tarihsel ve co rafi nedenler de ek olarak gösterilebilir (Uzay, 2005, s. 15-16). Bölgesel kalkınma ile amaç, bölgeler arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel dengesizlikleri ortadan kaldırmak, bölge içerisinde bulunan illerin kalkınmı lık farklarını azaltmak ve iller arasında dengeli bir kalkınma politikasını hakim kılmaktır (Öztürk ve Çolako lu, 2015, s. 29).

3.3. Bölgesel Kalkınma Politikaları

Küreselle meyle beraber bölgeler ön plana çıkmı , bölgelerin yükselen de eri ve küresel rekabette farklıla manın ve üstünlü ün giderek zorunlu hale gelmesiyle birlikte, ülkelerde bölgesel ekonomik farklılıkların olu masına yol açmı olup, bu durum bölgeler arasında e itsizli in giderilmesine yönelik politikaların uygulanmasında kullanılan araçlarda önemli de i imleri beraberinde getirmi tir (Dede, 2009, s. 2). Bu geli meler kar ısında ülkelerin bölgesel kalkınma politikalarını, Geleneksel Bölgesel Kalkınma Politikası ve Yeni Bölgesel Kalkınma Politikası olarak iki ayrı örgütlenme modelleri almı tır (Budak ve Ero lu, 2013, s. 67).

Tablo 1: Geleneksel ve Yeni Bölgesel Politikaların Özellikleri

Özellikler	Geleneksel (Merkeziyetçi) Bölgesel Politikalar	Yeni (Ademi Merkeziyetçi) Bölgesel Politikalar
Amaçlar	Bölgesel e itlik, Ulusal ekonomik büyüme, Yatırımlar az gelişmiş bölgelere yönlendirilmesi, Altyapının geli tirilmesi	Bölgesel rekabet gücünün geli tirilmesi, Bölgesel ekonomilerin kapasitelerinin artırılması, çsel büyüme dinamiklerinin desteklenmesi,
Karar verme-uygulama sürecinin yapısı	Ulusal ölçekte genel politikalar ve bazı özel bölgelerin seçimi, Merkezi hükümetlerin takdir yetkisine ba lı secim, Kademeli yapı,	Bölgesel ve yerel hükümetlerin birlikte karar verme süreci, Bölgesel yerel karar yetkisi, Yönetim a ırlıklı karar süreci, Kademeli olmayan örgütlenme biçimleri,
Politika araçları	Kamu finansal deste i, A ırlıklı olarak kamu kaynaklarına ba ımlılık Tanımlanmı bölgesel birimler için ba layıcı kararlar, Bürokratik düzenlemeler,	Kamu finansal deste i, Ko ullara ba ımlı örgütlenme, Gönlüllü ve koşullu bilgilendirme, Kamunun sa ladı ı danı ma hizmetleri,
Siyasal ortam	Ulusal politikaların öne çıkt ı bir siyasal ortam,	Ulusal politikalar ile bölgesel ve yerel politikaların a ırlık kazanması,
Siyasi sorumluluk	Karar verme sorumlulu u olan merkezi hükümet, Ta ra te kilatına verilen uygulama sorumlulu u,	Ulusal hükümet ve bölgesel ve yerel örgütler (hükümetlerin) do rudan politika uygulamalarına yönelimi,
Uygulamacı kurumlar	Merkezi hükümet, Merkezi hükümetin ta ra te kilatları,	Bölgesel birimler, Yarı özerk birimler, Bürokrasi yerine, i letme yönetimi

Kaynak: (Aki , 2011, s. 243)

3.4. Bölgesel Kalkınma Ajansları

Küreselle me ile birlikte bölgelerin ön plana çıkması ve zamanla bölgelerin gittikçe artan önemi ile beraber küresel rekabette farklıla manın zorunluluk haline gelmesinden ötürü, bilgi teknolojileri ve bilgi üretim merkezli yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Ülkelerin bölgesel kalkınma stratejileri de bu çizgide belirlenmiştir, bölgelerin giderek önem kazanmasının sonucu, bölgelerde i birli i ve e güdümü sa lama gibi faaliyetleri üstlenen Bölgesel Kalkınma Ajansları ortaya çıkmıştır (Dede, 2009, s. 2). BKA, merkezi hükümetten ba ımsız bir idari yapıda sınırları çizilmiş bir bölgenin giri imcilik potansiyelini geli tirip canlandırmak ve böylece ekonomik kalkınmaya katkı sa lamak amacıyla kurulmu ve faaliyetlerini kamunun veya özel sektörün finanse etti i kurulu lardır (İldırar, 2004, s. 118). İngilizce kısaltması EURADA (The European Association of Development Agencies) olan Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birli i (ABKAB) tanımlamasına göre ise, BKA sektörel ve genel kalkınma problemlerini belirleyen, bunların çözümüne yönelik imkanlar ile çözümleri belirleyen ve bu çözümleri geli tiren projeleri destekleyen kurumlardır (Ero lu ve Kum, 2010, s. 177).

3.5. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Tarihçesi

Bölgesel kalkınma ajansları, merkezi hükümetin dı ında ba ımsız bir idari otorite tarafından sınırları belirli olan bir bölgenin sosyo-ekonomik geli mesini sa lamak maksadıyla 1930'lu yıllardan itibaren kurulmu lardır. Bölgesel kalkınma ajanslarının dünyadaki ilk örne i 1933 yılında ABD'de kurulan "Tennessee Valley Authority (TVA)"dir (Berber ve Çelepçi, 2005, s. 150). 1950'li yıllarda Kuzey Amerika ülkeleri, Avusturya, Fransa, rlanda ile Belçika'da; 1960'lı ve 1970'li yıllarda ise Almanya, ngiltere, talya ve Hollanda'da bölgesel kalkınma ajansları kurulmu tur. Avrupa Birli i'nin artı gösterdi i politik etkinli i ile rekabet edebilirli i arttırmaya yönelik bölgesel kalkınma fonlarını kullanıma sunmasından dolayı Avrupa ülkelerinde bölgesel kalkınma ajanslarının sayısı ve etkinlikleri hızla artmaya ba lamıştır. 1980'li yıllarda Yunanistan, spanya, Danimarka ile Finlandiya 1990'lı yıllarda ise Bulgaristan, Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Letonya, Polonya ile Portekiz'de bölgesel kalkınma ajansları kurulmu tur (Akbulut, 2016, s. 36). Bu geli melerle birlikte çok sayıdaki kalkınma ajansını bir araya getirmek üzere 1991 yılında Brüksel'de, "Avrupa Kalkınma Ajansları Birli i (EURADA – European Association of Development Agencies)" kurulmu tur (Tamer, 2008, s. 8-9). EURADA (Avrupa Kalkınma Ajansları Birli i)'nin amacı bölgesel kalkınma ajansları arasında i birli inin geli tirilmek ve yeni kurulan BKA'larına teknik ve mali desteklerin sa lanmak, BKA'larına AB finansal destek programları hakkında bilgilendirme ve danışmanlık hizmetlerini sunmak ve en önemlisi bölgelerarasındaki dengesizlikleri azaltmak için faaliyetlerde bulunmaktadır. Özellikle Avrupa ülkelerinde bulunan Bölge Kalkınma Ajansları dâhil olmak üzere yaklaşık 150 üyesinin bulunduğu EURADA, BKA'larının bir üst yapılanması ekinde ifade edilebilir (Kılıç, 2014, s. 107).

3.6. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Amaçları

Bölgesel kalkınma ajanslarının amacı, bölgelerin sorunlarını ve dinamiklerini ele alarak geli tirdikleri politikayla bölgelerin iç dinamiklerini harekete geçirmek ve tüm bölgelerin ulusal ekonomiye katkısını maksimum düzeye çıkartmaktır (Aydın; 2012, s. 35). Bu do rultuda; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kurulu ları arasındaki i birli ini geli tirmesi, temin edilen kaynakları etkin ve yerinde kullanarak yerel potansiyelin harekete geçirilmesi, ayrıca bölgenin yatırım imkanlarının iç ve dı yatırımcılara tanıtılması suretiyle bölgede yapılacak yatırımlar ile ulusal kalkınma planı ve programlarında öngörülen ilke ve

politikalarla uyumlu olarak bölgenin sosyo-ekonomik koşullarının geliştirilmesi, rekabet gücünü yükseltilmesi ve sürekli kılınması temel amaçlar arasında sayılabilir (Kudaka, 2017, s. 21). Dolayısıyla, Bölgesel Kalkınma Ajanslarının ana amacı; hizmetler vererek bölgedeki ekonomiyi canlandırmak, bölgenin girişimci potansiyelini geliştirmek, bölge halkının kalkınmaya katılımını ve kalkınmadan yararlanmasını sağlamak olmaktadır (Arslan, 2010, s. 90-91).

3.7. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının İdari Yapısı

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının içsel örgütlenmesinin ikili bir yapısı olmakla birlikte bu ikili yapının ilki Genel Kurul, Denetim Kurulu, Denetleme Komitesi ve Genel Müdür gibi temel ögelerden oluşan yasal bir yapıdır. İkinci yapı ise belli bir konuyu ele alan çalışmaları ya da teknik konuları inceleyen komitelerdir. Bununla birlikte ajansların politikalarını oluşturmak ve yürütmekle görevli birde Yönetim Kurulu bulunmaktadır. Bu kurul, genel itibarıyla hükümet tarafından atanan ve ajansın kurulmasına katkıda bulunan kurulların temsilcileri ve hissedarlarından oluşmaktadır. Yönetim kurulunda çoğunlukla özel kesim temsilcileri bulunmaktadır. Yönetim kurulunun en önemli görevlerinden biri ise genel müdürü seçmek olup genel müdürün de önemli bir görevi teknik ekibi yetiştirmektir (Kaya, 2007, s.109). Faaliyetleri sırasında bölgesel ya da mahalli idarelerle temas kurmaları gerekli olan Bölgesel Kalkınma Ajanslarının idari yapısında, genel olarak Genel Kurul, Başkan ve Başkan Yardımcısı, Yönetim Kurulu, Yürütme Komitesi, Teftiş Komitesi ve Genel Müdür yer almaktadır. Bunlardan Genel Kurul, Yönetim Kurulu, Yürütme Komitesi ve Başkan Yardımcısı ajansların karar alıcılarını ve politikalarını belirlerken, Yürütme Komitesi bu politikaları yürütmekle görevli teknik bölümü oluşturur (Karaarslan, 2008, s. 79).

Türkiye’de kurulan kalkınma ajanslarının idari yapısı ise dört unsurdan oluşmaktadır. Bunlar Kalkınma Kurulu, Yönetim Kurulu, Genel Sekreterlik ve Yatırım Destek Ofisleridir. Ajansın, danışman ve yönlendirme organı olarak Kalkınma Kurulu, karar alma organı olarak Yönetim Kurulu ve icra organı olarak da Genel Sekreterlik belirlenmiştir. Ayrıca, bölge illerinde yapılacak yatırımlar bakımından girişimciye kolaylık sağlamak ve izin ve ruhsat gibi işlemlerin daha kısa sürede sonuçlanmasını sağlamak üzere Yatırım Destek Ofisleri oluşturulmuştur (Aydın, 2008, s. 71-72).

3.8. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansman Kaynakları

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının bütçeleri bölgelere ve büyüklüklere göre farklılık göstermekle birlikte genel bütçeden ve özel fonlardan büyük çoğunlukla finanse edilmektedir. Başlangıçta devlet nakdi ve emlak eklinde olmak üzere aynı sermaye tahsisinde bulunmaktadır. Avrupa Birliği (AB) ile Dünya Bankası tarafından da Bölgesel Kalkınma ajanslarına fon sağlanmaktadır. Finansman konusunda özellikle “Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu” (ABKF) ve “Ön Katılım için Yapısal Araç Fonu” (ÖKYAF) devreye girmektedir. AB’nin yapısal fonlarından biri olan ABKF altyapıları geliştirmek, yerel kalkınmayı öncelikli görmek ve küresel rekabete adapte olma amacıyla yapısal güçlük içindeki ülkelere verilirken ÖKYAF ise, AB’ye katılıma aday olan ülkelerin altyapı projeleri için verilmektedir. Bunlara ek olarak kendi oluşturdukları kaynaklar ve sundukları hizmetlerden elde edilen gelirler ile bazı ülkelerde bölgeden elde edilen vergi gelirlerinden de pay alınması Bölgesel Kalkınma Ajanslarına ait diğer finansal kaynaklardır (Turan, 2005, s. 189-190; Hasanolu ve Aliyev, 2006, s. 93-94).

4. KÜRESELLEME SÜRECİ VE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

Küreselleme; ülkeler arasında mal, hizmet, uluslararası sermaye akımları ve teknolojik gelişimin hızlı bir şekilde artmasını ve serbestleşmesini ve bunların sonucu ortaya

çıkan ekonomilerin entegrasyonu yönünde ilerleyen bir süreçtir. Küreselle me yerel/bölgesel ekonomilerin yanında bölgesel geli me anlayı nda da de i ikliklere yol açmı tır (Çakmak, 2006, s. 11). Küreselle me kavramı ile birlikte bölgelerarası dengesizlikleri gidermede devletin rolünün azalması ve yeni anlayı ta küresel rekabette üstünlük kazanmanın ön plana çıkması bölge kavramına verilen önemi artırmı tır. Bu durum bölgesel politikalarda yeni bir paradigmanın olu masına katkı sa lamanın yanı sıra bölgelerin rekabet gücünü artırmaya yönelik yeni bir kalkınma politikasının da olu masına katkı sa lamı tır (Akbulut, 2016, s. 80). Bu kalkınma politikasıyla yoksullukla mücadele ve üretim faktörlerinin daha etkin ekilde kullanılması ile maddi refahın artırılması olarak tanımlanan ulusal kalkınma anlayı ndan uzakla lmaya ba lanmı ; bunun yerine bölge sorunlarını tespit edip, bu sorunları bölge potansiyelini kullanarak çözmeye çalı an bölgesel kalkınma anlayı ı kabul görmeye ba lamı tır. Bu yeni süreçte bölgeler giderek öne çıkan aktörler olmu ve bölgesel/kurumsal yapılanmalar olan Bölgesel Kalkınma Ajansları küresel rekabetin bir aktörü konumuna gelmi tir. Ba ta Avrupa Birli i ülkeleri olmak üzere birçok ülkede uygulama örnekleri bulunan, kalkınmada sürükleyici bir örgütlenme olan Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın ana amacı; bölgedeki ekonomiyi canlandırmak, bölgesel yatırımları arttırmak ve bölge halkının kalkınmaya katılımını sa lamaktır (Gitmez, 2013, s. 2).

Günümüze kadar olan uygulamalar göstermektedir ki, klâsik bölgesel kalkınma yakla ımları geçmi te oldu u gibi günümüzde de bölgelerarasındaki farklılıkların giderilmesinde tek ba ına etkili olamamaktadır(Kargı, 2009, s. 27). Küreselle me sürecinde de i en ko ullara uyum, rekabet, insan kaynaklarının geli tirilmesi, küresel piyasanın dinamik olarak izlenmesi, örgüt yapılarında esneklik ve maliyet kontrolü gibi önemli olgular, geleneksel bölge anlayı ını de i tirerek yeni bir bölge yakla ımını zorunlu kılmı tır (Akarçay, 2009, s. 7). Bölgelerin kendi iç dinamiklerine odaklanan, sosyal aktörlere kalkınma politikaları kapsamında daha fazla yer veren ve ça da dünyanın gereksinimleri do rultusunda uluslararası nitelikler ta ıyan yeni yakla ımlar, bölgesel kalkınma politikalarını ekillendirmektedir (Kargı, 2009, s. 27). Yenidünya düzeninde, yerel dinamiklerin ekonomik kalkınma ve bölgesel geli me sürecindeki önemi artmı tır. Bölgesel politikaların kurumla masında bölgesel birimlerin a ırlık kazanması ve merkeze ba lı bürokratik örgütlenmeler yerine yarı-özerk birimlerin gündeme gelmesi ve bölgesel geli meden olu turulması da yeni dönemde benimsenen politikaların uygulama yönünde getirdi i farklılıkları göstermektedir (Aki , 2011 , s. 237-245). Küreselle menin de etkisiyle günümüzde bilgiyi üretme, bilgiye ula ma, bölgelerinin tanıtımını yapma, geni katılım ve i birli i ortamının oda ı olma yönünde bir de i im sürecine giren BKA"lar, kuruldu u bölgenin avantajlı ve dezavantajlı oldu u alanları belirleyerek sahip olunan potansiyelin harekete geçirilmesi yoluyla kalkınmayı sa lamada önemli bir itici güç olmu tur. (Pehlivan,2013:412-413).

5. SONUÇ

Yirminci yüzyılın sonlarına do ru hızla geli en bilgi ve ileti im teknolojilerinin bir sonucu olarak büyük bir ivme kazanan küreselle me süreci; ulus devletlerinin ülke içindeki politikalarının belirlenmesinde sahip oldukları gücü önemli ölçüde zayıflatarak, devletin sahip oldu u politika belirleme yetkisini, uluslararası kurulu larla, bölgesel birlikler ve yerel yönetim kurulu larıyla birlikte te his eden, yorumlayabilen ve bunlara uygun politikalar geli tirebilen kurumların varlı ını gerekli hale getirmi tir. Bu nedenle, hem bölgesel kalkınmanın kurumsalla tırılması hem de küresel ekonomik düzene uyum sa layabilmek için bölgenin sosyo-ekonomik ko ullarını geli tirmek amacıyla idari yapısı merkezden ba ımsız olan Bölgesel Kalkınma Ajansları kurulmu tur. Bölgesel Kalkınma Ajansları, bölgelerin geli mi lik seviyelerinin birbirine yakla tırılması, küresel rekabete dayalı sürdürülebilir bir

kalkınmanın gerçekte tirilmesini ve özellikle bu süreçte yerel aktörler dahil di er bölgesel aktörlerinde katılımıyla beraber sürdürülebilir kalkınmayı sa lamak ve yerel potansiyelleri etkin ve verimli bir ekilde harekete geçirmeyi ana amam edinmi lerdir. Ajanslar, bu ba lamda, bir taraftan küresel düzeyde ya anan geli meleri yerel düzeye aktarıırken, di er taraftan da yerel potansiyeli, varlıkları, üstünlükleri ve özgünlükleri küresel pazarlara ta ıyacaktır.

Sonuç olarak küreselle me süreciyle beraber gerçekte en de i im ve dönü ümler içerisinde Bölgesel Kalkınma Ajansları, AB ülkeleri dahil bütün ülkelerde önem kazanmı ve ülkelerin uyguladıkları politikalarda önemli aktör konumuna gelmi tir. Ayrıca küreselle me ile birlikte BKA'ların idari yapılarında da de i im ya anmı tır. Küreselle me sürecinin getirdi i yeni düzen içerisinde merkezi yönetim birimleri kar ısında yerel ve bölgesel birimlerim idari anlamda güçlendirilmesi için kurulan BKA'lar, yerel yapının yeniden ekillenmesinde, yerel istek ve ihtiyaçların giderilmesinde, yerel yönetim birimleriyle birlikte i birli i ve ileti imi geli tiren birimler olarak daha dinamik yapıya kavu turulmu tur. Di er bir ifadeyle, BKA'lar, küreselle menin etkisiyle yukardan a a ıya olan merkeziyetçi yapıdan a a ıdan yukarıya olan ademi-i merkeziyetçi yapıya dönü mü ve bölgesel politikalarda önemli yerel aktör konumuna gelmi tir.

KAYNAKÇA

- Akarçay, P. (2009). Cumhuriyet'ten Günümüze Trakya'da Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Bölge Kalkınma Ajansı(Yayınlanmamı Yüksek Lisans Tezi). T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Edirne.
- Akbulut. U. (2016). Küreselle me ve Yerelle me Ba lamında Bölgesel Kalkınma Ajansları(Yayınlanmamı Yüksek Lisans Tezi). T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Konya.
- Aki , E. (2011). Küreselle me Sürecinde Bölgesel Kalkınma Yakla ımındaki Geli meler ve Bölgesel Kalkınma Ajansları, Sosyoloji Konferansları Dergisi, (44), 238-256. Eri im Adresi:<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusoskon/article/view/1023011380/102301060>
- Arslan, E. (2010). Kalkınma Ajansları ve Kalkınma Ajanslarının Türkiye Ekonomisine Beklenen Katkıları, Kamu- Sendikası Dergisi, 11(3), 85-108. Eri im Adresi: <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1134.pdf>
- Aydın, H. (2012). Bölgelerarası Farklılıkların Giderilmesinde Kalkınma Ajanslarının Rolü(Yayınlanmamı Yüksek Lisans Tezi), T.C. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ktisat ABD / ktisadi Geli me ve Uluslararası ktisat Bilim Dalı, Sivas.
- Berber M. ve Çelepçi, E. (2005, 13-14 Ekim). Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayı lar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye'de Uygulanabilirli i. Do u Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu, Trabzon, Türkiye, Eri im Adresi: <http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/kajans.pdf>
- Budak, T. ve Ero lu, O. (2013). Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Denetiminde Sayı tay'ın Rolünün De erlendirilmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi ktisadi ve dari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18(2), 65-84. Eri im Adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/194309>
- Çakmak, E. (2006). Yerel Ekonomi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. Basım Yeri: Ankara, maj Yayınevi.

- Dede, A. (2009). AB Uyum Sürecinde Kalkınma Ajansları ve Mevlana Kalkınma Ajansı. Erişim Adresi: <http://www.kto.org.tr/dosya/rapor/mevka.pdf>
- Dinler, Z. (2005). Bölgesel Kısas, 7.Basım Yeri: Bursa, Ekin Kitabevi.
- Ero lu, M. ve Kum, M. (2010). Bölgesel Kalkınma Ajanslarının İdari Teşkilatındaki Yeri, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (35), 175-198. Erişim Adresi: http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi35%20/eroglu_kum.pdf
- Gitmez, E. (2013). Yeni Bir Ekonomik Kalkınma Modeli Olarak Kalkınma Ajansları: Karacada Kalkınma Ajansı Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Mali Hukuk Bilim Dalı, Diyarbakır.
- Gündüz, A. (2006). Bölgesel Kalkınma Politikası, Basım Yeri: Bursa, Ekin Kitabevi.
- Görkemli, H. (2011). Bölgesel Kalkınmada Teknoparklar, Basım Yeri: Konya, Çizgi Kitabevi.
- Hasano lu, M. ve Aliyev, Z. (2006), Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları, Sayı tay Dergisi, (60) 81-103. Erişim Adresi: <https://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/icerik/der60m5.pdf>
- Karaarslan, G. (2008). Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölgesel Politikalar ve Kalkınma Ajansları(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler (Ekonomi-Maliye) Anabilim Dalı, Ankara.
- Kargı, Nihal (2009). Bölgesel Kalkınma Yaklaşımlarındaki Gelişmeler ve Ab Perspektifi Altında Türkiye’nin Bölgesel Politika Analizi, Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi, 1(3), 19-40. Erişim Adresi: http://www.uiid.net/documents/sayi32NIHAL_KARGI.pdf,
- Kaya, K. (2007). Bölgesel Kalkınmada Yeni Bir Model; Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyasal Bilimler Ana Bilim Dalı Başkanlığı, Ankara.
- Kaya, A. (2009). Türkiye’de Bölgesel Net Mali Yansıma (Yayın No. 395). Ankara: Türkiye Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Kılıç, Benazir (2014). Bölgesel Kalkınmada Aracı Kurumlar Olan Kalkınma Ajanslarının Türk İdari Teşkilatı Çerisindeki Konumu(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Erzurum.
- Kudaka. (2017). Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA), Kurumsal Stratejik Plan (2017-2021). Erişim Adresi: <https://kudaka.org.tr/apb/kurumsalplan.pdf>
- Kürkçü, D. (2013). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar, The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 3(2), 2-11. Erişim Adresi: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tojdac/article/viewFile/5000047131/5000044424>
- İldırar, M. (2004). Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri, Basım Yeri: Ankara, Nobel yayınları.

- Öztürk, B. ve Çolako lu, E. (2015). Bölgesel Kalkınma Yönünden Kalkınma Ajanslarının Türk dari Te kilatı'ndaki Konumu, Atatürk Üniversitesi ktisadi ve dari Bilimler Dergisi, 29(2), 323-348. Eri im Adresi: <http://e-dergi.atauni.edu.tr/atauniiibd/article/view/5000076790/5000104863>
- Öztürk, M. (2015). Türkiye'de Dizi Sektörünün Ekonomi Politi i(Yayınlanmamı Yüksek Lisans Tezi), T.C. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo ve Televizyon Anabilim Dalı, Erzurum.
- Pehlivan, P. (2013). Türkiye'de Kalkınma Ajanslarının Yerel Ekonomi Üzerine Etkileri: Zafer Kalkınma Ajansı Örne i, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 11(3), 412-413. Eri im Adresi: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/cbayarsos/article/view/5000056601/5000053812>
- Saruhan, H. (2010). Küreselle me Sürecinin Geli mekte Olan Ülkelerin Dı Ticaret Yapısı Üzerine Etkileri(Yayınlanmamı Yüksek Lisans Tezi), T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ktisat Anabilim Dalı, zmir.
- Sevinç, H. (2011). Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye'de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları, Giri imcilik ve Kalkınma Dergisi, 6(2), 35-54. Eri im Adresi: http://gkd.comu.edu.tr/images/form/dosya/dosya_526897.pdf
- ahin, D. (2008). Yönetimin Bölgesel Kalkınma Sorunlarına Uyumunun Sa lanması Ba lamında Kalkınma Ajanslarının Rolü(Yayınlanmamı Yüksek Lisans Tez Projesi), T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Tamer, A. (2008). Kalkınma Ajanslarının Türk Hukuk Sistemindeki Yeri, (Yayın NO.2757). Ankara: DPT Uzmanlık Tezi.
- Tunca, G. (2011). Kalkınma Ajanslarının Kurumsal Kapasitesinin İncelenmesi: Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkeleri Arasında Kar ıla tırma(Yayınlanmamı Yüksek Lisans Tezi), T.C. stanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, ehir ve Bölge Anabilim Dalı, stanbul.
- Turan, M. (2005). Bölge Kalkınma Ajansları: Nedir, Ne De ildir?. Basım Yeri: Ankara, Paragraf Yayınevi.
- Uzay, N. (2005). Bölgesel Geli mi lik Farklarının Giderilmesi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları, Basım Yeri: Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, B. (2011). Kalkınma Politikalarında De i im: Bölgesel Kalkınma Ajansları(Yayınlanmamı Doktora Tezi), T.C. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Sakarya.
- Yüksel, H. G. (2015). Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Uygulanabilirli i ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri (Yayınlanmamı Yüksek Lisans Tezi), T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ktisat Anabilim Dalı ktisat Politikası Bilim Dalı, stanbul.

KURUMSAL YÖNETİM İLKELERİNİN BENİMSENMESİNİN ÖRGÜTSEL ÇEKİCİLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ¹

Gelişim Tarihi: 28.03.2018

Alper Emrah ÇOKUN²

Kabul Tarihi: 08.06.2018

Dr. Öğretim Üyesi Abdullah Fatih AKCAN³

Makale Türü: Alan Araştırması

Özet

Kurumsal yönetim ilkeleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde ayrı ayrı olarak yatırımcı ve hissedarlar açısından önem arz etse de menfaat sahipleri (çalışanlar) için de önemli bir ilkeler bütünü olarak görülmelidir. Üretim faktörleri göz önüne alındığında insan kaynağı faktörü kurumların geleceği ve sürdürülebilirliği açısından en kritik girdi olarak görülmektedir. Bu nedenle çalışanlar kurumsal yönetim ilkelerinin kurumun çekiciliğine ne kadar katkıda bulunduğunu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yarı otomatik çağda sahip olduğu bilgi güncelliğini hızla yitirmektedir. Bu sebeple bilginin asıl kullanıcısı insan faktörü kurumları önemli ölçüde etkilemektedir. Örgütsel çekicilik ise kurumun potansiyel çalışanlar tarafından çalışmaya uygun bir yer olup olmadığı ile ilgili algılarını yansıtmaktadırlar. Bu sebeplerden dolayı bu çalışmada anket tekniği ile veri toplayıp kurumsal yönetim ilkeleri içerisindeki “çalışanlar” alt başlığının örgütsel çekiciliğe ne denli etki edebildiği üzerinde odaklanılmıştır. Bu kapsamda yapılan araştırmada, kurumsal yönetim ilkelerinin çalışanlar alt başlığının benimsenmesinin kurumlar arasında örgütsel çekicilik konusunda farklılıklar yaratabildiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Yönetim, Örgütsel Çekicilik, Çalışanlar.

Jel Kodları: G34.

THE IMPACT OF CORPORATE GOVERNANCE ON ORGANIZATIONAL ATTRACTIVENESS

Abstract

Corporate governance principles are important for stakeholders (employees). Considering the main production factors, human resource factor is seen as the most critical input for the future and sustainability of institutions. For this reason, it has been tried to show how the corporate governance principles affect the employees of the institutions and how much they contribute to the attractiveness of the institution. The main user of information is the human factor, which significantly affects institutions. Organizational attractiveness reflects the perception of the institution as to whether it is a place suitable for work by potential employees. For this reason, this study focuses on collecting data by questionnaire and how much the "employees" sub-heading in corporate governance principles can affect organizational attractiveness. In this research, it has been observed that the adoption of the employees' sub-heading of corporate governance principles can lead to differences in organizational attractiveness among institutions.

Keywords: Corporate Governance, Organizational Attractiveness, Employees.

Jel Codes: G34.

¹ Bu makale, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2017 yılında kabul edilen “Kurumsal Yönetim İlkelerinin Benimsenmesinin Örgütsel Çekiciliğe ve Tatminine Etkisi” başlıklı yüksek lisans tezinden oluştu.

² Sorumlu Yazar, Mega Varlık Yönetim A.Ş., Varlık ve Alacak Yönetimi Bölüm Müdürü, alperemrah82@gmail.com

³ Niğanta Üniversitesi, Havacılık Yönetimi Bölümü, fatih.akcan@nisantasi.edu.tr

1. G R

Kurumsal yönetimi, yakın dönemde önemini arttıran konular arasında bulunmaktadır. Kurumlardaki üst yönetiminin idaresi/yönetilmesi ekinde de ifade edilebilen kurumsal yönetimi, işletmenin dış çevresinde rekabet gücünü etkilemekte ve oluşan sorunlara daha hızlı çözüm sağlayacak bakı açıısı yakalayabilmekte faydalı olmaktadır. Kurumların hedeflerine ulaşabilmesi için ihtiyaç duydukları çalışanların kuruma kazandırılabilmesi ve çalışanların beklenen performans ile kurum içinde çalışmaya devam etmeleri giderek daha büyük bir soruna dönüşmektedir. Neredeyse tamamen bilgiye odaklı küresel pazarın ve endüstrinin sürekli yüksek katma değerli hizmet ve ürün üretebilmek için nitelikli çalışanlara ihtiyaç duyması, kurumlardaki insan kaynakları fonksiyonunun de işlevini dayatmaktadır. Örgütsel çekicilik konuları ile ilgili tam bu noktada üzerinde hayli zaman harcanması ve yatırım yapılması gereken bir alan olarak görülmektedir.

Bu çalışmada son dönemin ilgi çekici konusu olan kurumsal yönetim ilkelerinin kurumlar tarafından benimsenmesinin örgütsel çekicilik konusuna ne denli etki edebildiği incelenmeye çalışılmıştır. Bu iki nokta arasındaki ilişkiyi belirleyebilmek adına 185 adet örneklem üzerinden anket tekniği ile veri toplanmış ve bu veriler istatistikî analiz yöntemleri ile (faktör analizi, güvenilirlik analizi, korelasyon analizi ve regresyon analizi) yorumlanmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde kurumsal yönetim ilkeleri, ikinci bölümünde örgütsel çekicilik konularına ilişkin literatür taramalarının sonuçları yer almaktadır. Bu bilgilerin ardından anket uygulamasının ve kullanılan yöntemlerin detayları aktarılmış olup son bölümde çalışmada sonrasında elde edilen bulgular ve öneriler paylaşılmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Kurumlardaki üst yönetiminin yönetilmesi olarak tanımlanabilen kurumsal yönetimi, kurumların yönetildiği ve kontrol edildiği alan veya sistematik yapı olarak tanımlanmaktadır. Kurumsal yönetimi, yönetim, hissedarlar ve diğer paydaşlar gibi kurumdaki hak sahipleri arasındaki hak ve ödevlerin ne olması gerektiği konusunda ıık tutar ve iç işlemlerle ilgili karar alma süreçleriyle uygulamaları belirler (Ülgen ve Mirze, 2004, s. 423). Kurumsal yönetimin asıl amacı işletme bünyesinde baskın paydaş grubunu ve bu paydaş grubunun menfaatinin diğer grupların önüne geçmesini engellemektir.

Kurumsal yönetim alanında uluslararası birçok çalışmaya/araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalar genel anlamda genel-geçer tek bir kurumsal yönetim metodolojisinin olmayacağını vurgulamaktadır. Çalışmanın yapılacağı ülke dinamikleri (siyasal, ekonomik, sosyolojik gibi) dikkate alınarak çalışmalar yapılmalıdır. Genel kabul gören 4 temel ilke (etiklik, şeffaflık, sorumluluk, hesap verilebilirlik) tüm kurumsal yönetim çalışmalarında olmazsa olmaz kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. (SPK Kurumsal Yönetim Tebliği. Resmi Gazete, 28871; 3 Ocak 2014)

2.1 Kurumsal Yönetim İlkeleri

a. Şeffaflık, firmaya ait içsel bilgilerin firmada yer alan yatırımcılar ve diğer tüm paydaşlar tarafından erişilebilirliği olarak tanımlanmıştır (Bushman, 2004, s. 44). Şeffaflık ilkesi işletmenin yatırımcılar gözünde değer kazanmasına sebep olan etmenlerden biridir. Nitekim Derecelendirme kurulu u Standard & Poor's Kurumsal Yönetim Servisi ve Sabancı Üniversitesi Kurumsal Yönetim Forumu'nun işbirliği ile gerçekleştirilen ve ilk defa yapılan çalışmanın 2003 yılı sonuçlarına göre Türk şirketlerinin şeffaflığı 10 üzerinden 5 olmuştur. Bu çalışmaya göre şirketlerin şeffaflıktaki performansı ve kurumsal yönetimi ile bu konuya ilişkin mevcut düzenleme ve yasalar, bir ülkeye yabancı sermayenin ilgisini artırmak açısından

tamamlayıcıdır. (S&P: 2005. <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/320428.asp#BODY> [04.01.2017])

b. Adillik ilkesine göre göre şirket tüm paydaşlarına (pay sahipleri, çalışanlar, yönetim kurulu, tedarikçiler, müşteriler, çevre sakinleri, doğa, devlet gibi) karşı e it mesafede olmalı ve hepsine e it davranmalıdır. Yabancı ortaklar ve azınlık paya sahip hissedarlar da dahil olmak üzere tüm hissedarların haklarının sözleşme ile korunması da bu tanım altında yer almaktadır.

c. Hesap verebilirlik; şirket içerisinde objektif karar alma mekanizmasının olduğu ve bunun yönetim kurulları tarafından izlendiği, yönetim fonksiyonunun ve sorumlulukların net şekilde açıklandığı ve hissedarların taleplerinin sıraya konulmasının güvence altına alındığı durumu ifade eder (Millstein, 2000, s. 93). Millstein'e göre ise hesap verilebilirlik başlı başlamında mevcut yönetim sisteminin sıkı şekilde denetime tabi olması, yöneticilerin görev tanımlarının ve yönetsel sorumluluklarının net şekilde belirlenmesi, paydaş ilişkilerinin önceden belirlenmiş yönetmelik veya kararlara bağlanması gerekmektedir (1998).

d. Sorumluluk ilkesi; Millstein'na göre sorumluluk ilkesinin temel hedefi; işletmenin faaliyetlerinin toplumsal kültüre, geleneklere, kanunlara ve ulusal değerleri yansıtan çerçevelere uygunluğunu sağlamaktır (2000). Faaliyetlerin belirtilen çerçevede olabilmesi için görevli mekanizma olan ve aynı zamanda şirketi temsil etmekle yükümlü olan yönetim kurulları işletmenin tedarikçilerine, çalışanlarına, müşterilerine ve toplumdaki diğer paydaşlara karşı da sorumluluk sahibidir (TÜS AD, 2002, s. 20).

2.2 Kurumsal Yönetim İlkelerinin Önem Kazanma Süreci

Dünya genelinde yankı uyandıran NTL, Tyco, Enron ve Worldcom gibi şirket skandallarının kurumsal yönetimin konusunun dünya gündemine gelmesinde çok büyük etkisi olmuştur. Tablo 6.1' de görülen örnekler başlamında, yönetim mekanizmasının kendi çıkarlarını en üst seviyede sağlamak adına şirketleri iflasa sürüklemesi ve yatırımcıların, diğer paydaşların bu olaylardan büyük ölçüde zarar görmesi dikkatleri kurumsal yönetimin önemine çekmiştir.

Tablo 1: A.B.D.'de 2001 – 2003 yılları arasında görülen şirket iflasları

Şirket	Yıl	Tutar (Mia \$)
Pacific Gas	2001	21
Enron	2001	63
Kmart	2002	17
Tyco	2002	80
Global Crossing	2002	26
NTL	2002	17
Adelphia	2002	24
Worldcom	2002	107

Kaynak: Süer, 2004. s. 45

Bu örneklerden en bilineni ve kurumsal yönetim kavramları üzerinde odaklanılmasını sağlayan Enron skandalıdır. Enron (dönemin en büyük enerji şirketi) 2001 yılında, 1997-2000 tarihleri arasında açıkladığı resmi net kar rakamlarını ilgili dönemde yapılan muhasebe hataları nedeniyle gerçeğe uygun olarak düzelttiğini açıklayarak skandalı bastırmıştır (Süer, 2004. s. 46). Birleşik Devletler'in ekonomik geçmişinin en büyük iflas skandalının akabinde, Enron'un hisse senetlerine yatırım yapmış kişilerin kaybının 80 milyar \$ olabileceği tahmin edilmiştir. Bergen'e göre; 2001 ve 2002 yıllarındaki odak noktalarında denetim firması Arthur and Andersen (AA) olan Enron, WorldCom gibi şirketlerdeki skandallar sonrası hükümet, toplumun tüm kesimlerinden gelen ve gelecekte benzer olayların önlenmesi adına talep edilen reformları 2002 yılında -kurumsal yönetim mekanizmasını çerçeveleyen ve şirketlerin ürettiği finansal bilgilerin doğruluğunu güvence altına alan SOX (The Sarbanes-Oxley Act) isimli yasayı hayata geçirmiştir (2005). Enron ve WorldCom skandallarındaki kurumsal yönetim zafiyetlerine ilişkin bulgular Tablo 2.2 de belirtilmiştir.

Tablo 2: Şirket skandallarında kurumsal yönetim zafiyetlerinin varlığına ilişkin bulgular

Kurumsal Yönetim Zafiyeti	Enron	Worldcom
Çok güçlü CEO ve idari fonksiyonları yöneten yöneticilerin yönetim kurulunda görev alması	x	x
Zayıf iç kontrol mekanizması	x	x
Öncelikli hedefin kar maksimizasyonu olması	x	x
Mesleki etik ve şirkete ait değerlerin zayıf olması	x	x
Yatırım planlarının net olmaması	x	x
CEO'ların eleştiriden hoşlanmaması	x	x
Insider trading eklemindeki hisse satışları	x	x
Kurumsal Yönetim Zafiyeti	Enron	Worldcom
Üst kademelerde yönetici değişim hızı	x	
Bağımsız dış denetçi sorunu	x	x
Finansal ilişki içerisinde bulunan yatırım bankalarının bağımsızlık sorunu	x	x
Zafiyet Sayısı ve Yüzdesi	10, %100	9, %90

Kaynak: Grove ve Basilico (2011)

2.3 Örgütsel Çekicilik Kavramı ve Örgütsel Çekiciliği Etkileyen Faktörler

Üretim faktörleri içerisinde günümüz şartlarında en değerli kaynak "insan kaynağı"dır. Bu kaynağın değerli olması, şirket başarısına olan etkisinden kaynaklanmaktadır. Nitelikli insan kaynağına sahip olan firmalar, pazarda müşteri veya paydaşların taleplerini yeterli seviyede karşılayabilmekte ve bu özelliğiyle rakiplerinden ayrılmakta ve pazarda farklı konumlanabilmektedir. İnsan kaynağının, endüstriyel anlamda yaşanan hızlı değişimler

sonrasında benzer teknolojileri ve üretim/yönetim tekniklerini kullanan işletmelerin piyasadaki başarıları arasında fark yaratan unsur olduğu görülmüştür (Geylan, 2004. s. 3).

Morita (1989, ss. 147–148) *Made in Japan: Bir Japon Mucizesi* Sony isimli kitabında ifade ettiği gibi:

“En iyi Japon şirketlerinin başarılarının arkasında gizli bir formül ya da örneği yoktur. Hiçbir teori, plan ya da devlet politikası bir başarıya götürmez; bunu ancak insanlar gerçekle tirebilir. Bir Japon yöneticinin en önemli görevi elemanlarıyla başarılı işleri geliştirmek, şirkette aile benzeri bir yapı kurmak, yönetici ile astlarının aynı kaderi paylaşmasını hissettirmektir. Japonya’da başarılı olan şirketler, Amerikalıların işi, yönetim ve hisse sahipleri dedikleri bütün elemanlar arasında bir kader birliği kurabilmiş olanlardır. Bu basit yönetim sisteminin dünyanın hiçbir yerinde uygulanmışını görmedim, ama sistemin yürüdüğüünü biz Japonlar yeterince kanıtladık. Geleneklere atıfta bulunulmuş ya da ürkek oldukları için başarıları aynı sistemi uygulayamazlar. İnsanlara verilen önem gerçek ve bazen de çok açık olmalıdır ve bu da hayli riskli bir işittir. Ama uzun vadede (ve bu noktayı önemle vurgulamak isterim) ne kadar iyi, başarılı, zeki ya da usta olursanız olun, işinizin geleceği çalıntı insanların elindedir. Belki kulağa dramatik gelecek ama işinizin kaderi işe aldığınız en genç elemana bağlıdır.”

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere bir örgütün başarısında en büyük pay o örgüt içerisindeki insan kaynağının niteliğindedir (Harold ve Ployhart, 2008. s. 191). İşletmeler sürdürülebilir başarı için daha fazla nitelikli iş gücüne ihtiyaç duyduğunda, mevcut iş gücü içerisinde en iyi çalışanları işletmelerine çekme konusundaki artan rekabetin ve yapılması gerekenlerin farkına varmaktadırlar (Greening ve Turban, 2000. s. 276). Cable ve Turban’a göre mevcut iş gücü pazarındaki nitelikli çalışan sıkıntısı, en iyi çalışanı istihdam etmek için güçlü bir rekabete neden olmuştur (2001). Herhangi bir işletme için potansiyel bir personel, o işletme hakkında elindeki iletişim kanalları vasıtasıyla elde ettiği bilgi ve tecrübelerle dayalı olarak edindiği kurumsal imajını, o işletmenin değerleri olarak kabul edecektir. Bu yorumlara başarılı olarak aday işletme hakkında olumlu veya olumsuz fikirlere sahip olacaktır (Aiman vd., 2001. s. 233). Yukarıda açıklanan ve iş veren markasının başarılı olumlu katkıların örgütsel çekiciliği sağlamak arttırmak konusunda ne kadar etkili olduğunu anlayabilmek için ki işlerin neden seçim yapma ihtiyacı hissettiğini anlamaya çalışmak yerinde olacaktır. Mevcut ya da potansiyel çalışan ki işlerin, çalıştıkları örgütlerden karlı olmak istedikleri beklentileri olduğundan, potansiyel örgütler arasında beklentileri karşılama oranlarına göre kıyaslama yapma istenmektedir.

Araştırmada değerlendirilen kurumsal yönetim ilkelerinin kurumlar tarafından benimsenmesi ile örgütsel çekicilik arasındaki ilişkiyi farklı noktalardan ele alan benzer araştırmalarda da mevcut çalışanımıza paralel sonuçlar elde edilmiştir. Güler ve Basım’a göre potansiyel çalışanlar tarafından işletmelere duyulan ilginin kurumların itibarlarıyla ilişkilili olduğu, kurumların itibarının adayın kuruma katılması için olumlu etkide bulunduğu görülmüştür. Potansiyel çalışanların bir işletmede çalışmaya karar vermesi için o işletmenin kendisi için ne kadar cazip bir yer olduğu noktasında değerlendirilmelerini yoğunlaştırdığı görülmüştür. (Güler ve Basım, 2015. ss 115-126) Mevcut çalışanlarımızda da örgütsel çekicilik hususunun yoğun bir şekilde o işletmenin kurumsal yönetim ilkelerine bağlılığı ile ilgili olduğu görülmüştür.

Yılmaz'a göre işletmedeki bilginin yönetilmesi, işletmenin elde ettiği bilgiyi eldeki insan sermayesi ile fayda sağlayacak hale dönüştürülmesi ve bu işletmeler sonucunda meydana gelecek işletmeye ait entelektüel sermayenin ve işletmelerin piyasada kıymetli bir varlık haline getirilmesi sürecini ifade etmektedir. Yılmaz çalışmada işletme içi yönetim süreçlerini etkileyen hareketsiz hiyerarşik kurgunun ve katı kurallarının yok olmaya yüz tuttuğunu, işletmenin mevcut ve potansiyel çalışanlarının entelektüel kapasitelerine yatırım yapmaları gerektiğini belirtmiştir. (Yılmaz, 2010, ss 1-12)

3. ARA TIRMA

Bu bölümde ara tırmanın kapsamı ve amacı, ara tırmada kullanılan yöntemlerin detayları ile regresyon ve korelasyon analizlerinin sonuçları yer almakta ve elde edilen bulguların istatistiksel çözümlenmeleri bulunmaktadır.

3.1 Ara tırmanın Kapsamı

Çalışmanın amacı işletmelerin kurumsal yönetim ilkelerini benimsemesinin işletmelerin örgütsel çekicilik düzeyine olan etkisini incelemektir. Bu ara tırmaya finans sektöründe faaliyet gösteren (bankacılık) şirketlerin beyaz yakalı çalışanları katılmıştır. Toplam 207 adet kişi bu ara tırmaya dâhil olmuştur.

3.2 Ara tırmanın Yöntemi ve Kullanılan Ölçekler

Çalışma kapsamında veri toplamak için anket tekniği kullanılmıştır. Anketin başlangıcında çalışmanın amacı ve içeriği izah edilmiştir. Katılımcıya, adının kayıt altına alınmayacağı belirtilmiş olup bu sayede katılımcılardan daha sağlıklı cevap alınabileceği düşünülmüştür. Anketteki sorulara verilecek cevaplar için beş dereceli likert ölçeği kullanılmıştır. Cevaplar şu şekilde sıralanmaktadır; 1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Kararsızım, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum. Katılımcılardan her bir soru için kendisine göre en uygun olanını işaretlemesi istenmiştir.

Anket 2 boyut ve 14 sorudan oluşmaktadır. Demografik bilgilerin talep edildiği ilk bölümden sonra ilk boyut (9 soru), SPK'nın kurumsal yönetim ilkeleri altında yer alan menfaat sahipleri (çalışanlar) başlı başına altındaki kurum çalışanlarını etkileyen maddeleridir. İkinci boyut (5 soru) olarak örgütsel çekicilik konusuyla ilgili sorular (Turban ve Keon, 1993) Toplam 207 adet kişi bu ara tırmaya dâhil olmuş ancak 22 adet eksik cevaplı anket kapsam dışı bırakılmış ve 185 adet örneklem ile kurumsal yönetim ilkeleri ve örgütsel çekicilik boyutları sırasıyla IBM SPSS 24 programı ile istatistiksel analizler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplara göre demografik bilgiler analiz edilmiş olup akabinde faktör analizi, güvenilirlik analizleri, korelasyon ve regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Analizlere başlıklar halinde aşağıda yer verilmiştir.

3.2.1 Demografik Analizler

Ankete katılan 185 kişinin %4,86'sı 18-24, %64,86'sı 25-34, %27,57'si 35-44, %2,70'i 45-54 yaş aralığında bulunmaktadır.

Tablo 3: Katılımcıların ya aralıkları

Ya Aralı ı	Frekans	%
18-24 ya aralı ı	9	4,86%
25-34 ya aralı ı	120	64,86%
35-44 ya aralı ı	51	27,57%
45-54 ya aralı ı	5	2,70%
Toplam	185	100,00%

Ankete katılan 185 ki inin %57,30'u kadın, %42,70'i erkektir.

Tablo 4: Katılımcıların cinsiyet durumları

Cinsiyet	Frekans	%
Kadın	106	57,30%
Erkek	79	42,70%
Toplam	185	100,00%

Ankete katılan 185 ki inin %7,57'si Lise, %21,62'si Yüksekokul (2 yıllık), %54,05'i Üniversite (4 yıllık), %14,59'u Yüksek Lisans, %2,16'sı doktora mezunudur.

Tablo 5: Katılımcıların e itim durumları

E itim Seviyesi	Frekans	%
Lise	14	7,57%
Yüksek Okul (2 Yıllık)	40	21,62%
Üniversite (4 Yıllık)	100	54,05%
Yüksek Lisans	27	14,59%
Doktora	4	2,16%
Toplam	185	100,00%

Ankete katılan 185 ki inin %8,11'i, 3 yıldan az, %17,84'ü 3-5 yıl, %38,38'i 6-10 yıl, %21,62'si 10-15 yıl, %14,05'i 15 yıldan daha fazla i tecrübesine sahiptir.

Tablo 6: Katılımcıların i tecrübeleri (yıl)

Tecrübesi	Frekans	%
3 yıldan az	15	8,11%
3-5 yıl	33	17,84%
6-10 yıl	71	38,38%
10-15 yıl	40	21,62%
15 yıldan fazla	26	14,05%
Toplam	185	100,00%

3.2.2 Faktör ve Güvenirlik Analizleri

De i kenler arasındaki ba ntının anla ılabilmesi için kurumsal yönetim ilkelerine ili kin de i kenler ve örgütsel çekicili e ili kin de i kenler ayrı ayrı faktör analizine tabi

tutulmu tur. Her iki boyuttaki de i kenlerin ortalamaları alınarak de i kenlerin sayısal de erleri hesaplanmı tur.

Kurumsal Yönetim lkelerinin de i kenlerinin KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) de eri 0,80 den yukarıda (0,914) ve Bartlett's test p de eri 0,000 oldu u için de i kenlerimizin faktör analizine uygunlu u iyi seviyede oldu u belirlenmi tir. Örgütsel Çekicilik de i kenlerinin KMO de eri 0,80 den yukarıda (0,856) ve Bartlett's test p de eri 0,000 oldu u için de i kenlerimizin faktör analizine uygunlu u iyi seviyede oldu u belirlenmi tir. Kurumsal yönetim ilkelerine ve örgütsel çekicili e ili kin analizlerde de i kenler tek faktör altında toplanmı tur. Kurumsal yönetim ilkeleri ve örgütsel çekicilik için faktörlerinin toplam varyansın %59,101 ve %72,693 olarak belirlenmi tir.

Tablo 7: Güvenirlik analizleri

Faktörler	Alfa Katsayısı ()
Kurumsal Yönetim lkeleri De i kenleri	0,913
Örgütsel Çekicilik De i kenleri	0,903

Bir testin veya ölçe in ölçmek istedi i eyi tutarlı ve istikrarlı bir biçimde ölçme derecesi' güvenilirli i ifade eder. Bir ölçe in iç tutarlı nın ölçümünde en yaygın kullanılan teknik ise Cronbach Alfa olarak ifade edilen alfa katsayısıdır. Alfa de eri 0 ile 1 arası de erler almakta olup, bu de erin en az 0.6 olması genelde kabul edilendir. Fakat, bazı ara tırmacılarca inceleme türü çalı malarda 0.5'e kadar kabul görebilece i öngörülmektedir (Altunı ık vd., 2007, s. 114-116). Bu ara tırmada kullanılan boyutlarla ilgili hesaplanan Cronbach Alfa kat sayılarının ço unlu u 0,6'nin üzerinde çıkmı tur. Bu durum, ölçeklerin güvenilirli inin yüksek oldu unu kanıtlamaktadır.

3.2.3 Korelasyon Analizi

Korelasyon katsayılarına bakıldı nda de i kenler arasında %1 hata payıyla güçlü birebir ili kiler oldu unu görülmektedir. Kurumsal Yönetim lkeleri ile Örgütsel Çekicilik arasında güçlü ve pozitif ($r=,609^{**}$) ili ki görülmektedir.

Tablo 8: Korelasyon analizi

	Kurumsal Yönetim lkeleri	Örgütsel Çekicilik
Kurumsal Yönetim lkeleri	1	,609**
Örgütsel Çekicilik		1

** Korelasyon, $<,01$ seviyesinde anlamlı

3.2.4 Regresyon Analizi

Kurumsal yönetim ilkelerine uyum ile örgütsel çekicilik arasındaki ili ki yi belirlemek üzere yapılan regresyon analizi istatistiksel olarak anlamlı bulunmu tur ($F=108,055$ ve $p=0,000<0.01$). Örgütsel çekicilik düzeyinin belirleyicisi olarak kurumsal yönetim ilkelerinin benimsenmesinin açıklayıcı gücünün oldu u görülmü tür ($R^2=0,371$). Kurumsal yönetim ilkelerinin benimsenmesinin örgütsel çekicilik üzerinde $\beta=0,583$ oranında etkisi oldu u görülmektedir. katsayılarının pozitif çıkması ba ımsız de i kenlerle ba ımlı de i ken arasında pozitif do rusal bir ili kinin oldu unu ifade etmektedir. Bu bulgular ı ı nda H_1 hipotezinin desteklendi i söylenebilir.

Tablo 9: Kurumsal yönetim ilkelerinin örgütsel çekiciliğe etkisi

R2	F	Sig.
0,371	108,055	,000
Örgütsel Çekicilik		
Bağımsız Değişken		B
Kurumsal Yönetim İlkeleri		0,583***

***p<.001 seviyesinde anlamlı

4. SONUÇ

Kurumsal yönetim ilkeleri, işletmelerin rekabet avantajı elde etmesinde ve işletmelerinde karlı olan sorunların çözümünde önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Bu ilkeler, temel çerçeveyi belirlemekle birlikte işletmelere, karlı olan sorunlara karşı çevik çözümler üretebilme ve edinilen bu kıymetli tecrübelerini, varlıklarını ve kurumsal değerlerini sonraki dönemlere başarılı bir şekilde aktarabilme fırsatını vermektedir. Yayılan finansal krizler, teknolojik gelişmeler ve küreselleşen yarıdünya yapısı kurumsal yönetim mekanizmasına olan ihtiyacı gözler önüne sermiştir. Kurumsal yönetim ile ilgili dünyada genel kabul gören ilkeler OECD (2004) tarafından yayınlanmış ve ülkemizde de SPK'nın yayınladığı ilkeler ile Türk Ticaret Kanununun konuya ilişkin hükümlerinin büyük oranda OECD'nin ilkeleri ile uyumlu olduğu görülmüştür. Hızlı büyüme ve gelişme dönemleri işletmeleri mevcut iş yapılarından sıyrılmaya zorlamaktadır. Bu dönemlerde yöneticilerin değerlerini etkin ve verimli şekilde yapmaları zorlamaktadır. Profesyonel yöneticilere ihtiyaç duyulması işletme sermayedarları ile işletme yönetimini ayırmaya başlamıştır. Sistemdeki tüm işletmeleri tek bir potada eritmiş zaman her bir yöneticinin aslında kısıtlı kaynakların kullanımını üzerinde, işletmelerinde verdikleri kararlarla ne kadar etkili oldukları görülebilir. Yöneticiler verdikleri kararlar ile hem sermayedar grubunun çıkarlarını hem de işletmenin sürekliliğini gözetmek zorundadır.

Yöneticilere tüm paydaşların dengeli bir şekilde yönetilmesini sağlamak konusunda sık tutabilen önemli destek noktalarından birisi kurumsal yönetim anlayışı olup kurumsal yönetim hakkında yapılan tüm tanımlamalara bakılınca oda içinde paydaş hakları, işletme çevresi hakları ve topluma yönelik sorumlulukların yer aldığı görülmektedir. İşletmelerde kar elde etme, değer yaratma gibi temel hedeflere ulaşabilmek için hissedar ve tüm paydaşların (çalışanlar, tedarikçiler, fonlama sağlayan yapılar, müşteriler, kamuoyu) haklarının korunması ve bu paydaşlar arasındaki ilişkinin düzenlenmesi kurumsal yönetimin üzerinde durduğu önemli konular olarak ortaya çıkmaktadır.

Ülkemizde konu ile ilgili yapılan araştırmalar henüz kurumsal yönetim anlayışının tam olarak işletmelerde uygulanmadığını göstermektedir. Özellikle aile işletmesi tanımına giren işletmelerin zamanla hacmen büyüyerek karlı karlıya kaldığı yönetsel sorunlar nedeniyle bu işletmelerde sahipler, hissedarlar ile yöneticiler arasında bir ayrımın gitmenin faydalı olacağı görülmüştür. Kurumsal yönetim ilkelerinin en önemli dayanaklarından biri yönetici kavramı olup yönetici rolü bu ilkelerin hayat bulmasını sağlamaktadır. İşletme yönetimlerinde ayrılmış olarak aile bireylerinin ayrılmış bulunması, imtiyazlı pay sahiplerinin ayrılmış, yönetim kurullarındaki bağımsız üye sayısının azlığı gibi konular kurumsal yönetim anlayışının yerleşmesindeki temel aksaklıklara örnek olarak belirtilebilir. SPK'nın yayınladığı kurumsal yönetim ilkelerine uyum sağlanması teşvik edilmelidir. Ancak bu teşviklerle hayata geçecek kurumsal yönetim uygulamaları ile hem ulusal hem de uluslararası rekabette avantaj sağlanabileceği görülmektedir. Sorumluluk, adillik, şeffaflık, hesap verilebilirlik ve risk odaklı yönetim mekanizması ile kurumsal yönetim sürdürülebilir başarıyı beraberinde getirmektedir.

İletmelerde belirlenen hedeflere do ru ilerlerken tüm payda ların da hakları korunmalıdır. Sürecin özünde vekâlet problemleri sebebi ile ortaya çıkan ve geli en kurumsal yöneti im, a ırlıklı olarak yönetim kurulunun yetkileri, olu umu, temel ve tali görevleri, sosyal ve mali hakları ve ba arılı çizgisini ölçmeye yönelik uygulamaları ile ön plana çıkmı tır. Ancak güncel durumda öne çıkan bu maddelere ek olarak kurumların, özellikle çalı anların hakları ve bu hakların korunması konularındaki eksiklikleri tamamlama gayreti göze çarpmaktadır. Günümüz i dünyasında kurumların hedefledi i noktalara ula abilmesinde, kurumların çekicili inin önemi ortadadır. Bu anlamda etkin ve profesyonel yönetim anlayı ının etkileri olumlu yönde seyrettikçe kurumlar buna paralel olarak i süreçlerinde güncelleme yapmaya ba lamı tır. SPK'nın kurumsal yönetim ilkelerinden biri olan menfaat sahipleri (çalı anlar) ba lı ına gereken önemin ve hassasiyetin gösterilmesi de ebetteki fayda sa layacaktır.

Bu çalı manın sonuçlarından da anla ılaca ı üzere kıymetli bir kaynak olan insan kayna ı gücü ile i letmelerin ça a ayak uydurma ve rekabet yarı ında bir adım öne geçme ansı bulunmaktadır. Örgütsel çekicilik temel olarak; potansiyel bir çalı anının bir i letmeye duydu u ilgi olarak özetlenebilir. Kurumsal yönetim ilkelerinin benimsenmesi ile i tatmin arasında pozitif bir ili ki görülmü olmakla birlikte i letmelerin, amaçlarına ula abilmeleri için yukarıda önemi sürekli vurgulanan insan kayna ı için de cazip bir i veren konumunu sa lamaları beklenmektedir. Zira sürdürülebilir ba arının artan önemi ile birlikte büyüyen ve geli en organizasyonlardaki nitelikli insan kayna ı ihtiyacı da artmaktadır. İletmelerin ihtiyaç duydukları nitelikteki adaylar için cazip bir yer olarak görülmeleri gerekmektedir. Bunu sa lamak adına atılması gereken temel adımlardan biri de günümüzdeki önemi yadsınamaz olan kurumsal yönetim ilkelerine ba lılık konusunda ba arılı olmaktır. Zira i letmeler onlara rekabet avantajı sa layabilecek kurum kültürünü ancak ve ancak bu kültür ile uyumlu insan kayna ı sayesinde gerçekle tirebilecektir. Bu sebeple kurumlar kendilerine uygun oldu unu dü üdü ü adayları kendilerine çekebilmek için yo un emek harcamaktadırlar. Tercih sebebi olabilen bir kurumun adaylar nezdinde uyumlu ve yeterli görülmesi esastır. Potansiyel bir çalı an adayının ilgisini çekebilmek ve yeterli notunu alabilmek için bir takım de erlere sahip olan i letmelerin bu de erleri yaratma ve kullanma konusunda büyük destekçisi kurumsal yöneti im ilkeleri olmaktadır.

Kurumsal yönetim ilkelerinin benimsenmesi, kurumsal itibar, insan kayna ı ve örgütsel çekicilik konusu arasındaki ilginin önemine ili kin daha önceki paralel çalı malar mevcut ara tırma sonuçları ile desteklenmi tir. (Güler ve Basım, 2015. ss 115-126 ve Yılmaz, 2010, ss 1-12) Benzer bakı açılılarıyla gerçekle tirilmi olan çalı malarda entelektüel sermayenin olu umunda kritik öneme sahip çalı anlara ve kurum itibarının ve piyasadaki algısına direk etki eden kurumsal yöneti im ilkelerinin ne denli önemli oldu u anla ılmı tır. Mevcut çalı mamızda da kurumsal yöneti im ilkelerinin benimsenmesinin örgütsel çekicili e dolayısıyla de erli insan kayna ının teminine pozitif anlamda etki etti i ve bu insan kayna ına ula mayı kolayla tırdı ı görülmü ve di er çalı malardaki bulguları destekler nitelikte bir sonuca ula ılabilmis tir. Dönemler içerisinde olu turulan entelektüel sermayenin temelinde yer alan bilginin ve bilginin temel kullanıcısı insan kayna ını göz önüne alındı ında aslında kurumsal yönetim uygulamalarına olan yatkınlı ın ve bu ilkelerin sahiplenilmesindeki iste in örgütsel çekicilik ba ta olmak üzere birden fazla konu ba lı ında kurumların ba arılı olabilmesi için art oldu u görülmektedir. Geli en piyasa ko ulları, teknoloji ve artan küreselle me çabaları ile birlikte kurumsal yönetim uygulamalarının hem maddi hem de maddi olmayan sermayeye etki edebilece i ön görülebilir.

KAYNAKÇA

- Aiman-Smith, L., Bauer, T. N. ve Cable, D. M. ,(2001). Are you attracted? Do you intend to pursue? A recruiting policy - capturing study. *Journal of Business and Psychology*, 16(2), ss.219-237.
- Aktan, C. (2006). *Kurumsal yönetim, kurumsal irket yönetimi*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları.
- Altunık, R., Coşkun, R. Bayraktarolu, S. ve Yıldırım, E. (2007). *Sosyal bilimlerde ara tırma yöntemleri: SPSS uygulamalı*. 5. Baskı, Sakarya. : Sakarya yayıncılık.
- Baraz, B. (2004). *Yönetim kurullarının kurumsal yönetimi açısından kritik önemi: Eski ehir’de bir ara tırma*, 3.Ulusal Bilgi, Yönetim ve Ekonomi Kongresi Bildirileri, 27 Ekim 2004. Osmangazi Üniversitesi. Eski ehir. ss. 763-771.
- Backhaus, K. ve Tikoo, S. (2004). Conceptualizing and researching employer branding. *Career Development International*, 9 (5) , ss. 501-517.
- Black, Bernard. (2001). The Corporate Governance Behavior and Market Value of Russian Firms,*Emerging Markets Review*, 2, ss. 89-108.
- Burke, R.J. ve Cooper,C.L. (2006). The new world of work and organizations:Implications for human resource management. *Human Resource Management Review*, 16 (2). ss. 83-85.
- Bushman, R. M., Piotroski, J D. ve Smith, A.J. (2004). What determines corporate transparency? *Journal of Accounting Research*, 42, (207252).
- Cable, D. M. ve Turban, D. B. (2001). Establishing the dimensions, sources, and value of job seekers’ employer knowledge during recruitment. *Research in Personnel and Human Resources Management*. 20, Bingley: Emerald Group Publishing, ss. 115-163.
- Darman, M. (2008). *effaflık ve hesap verebilirlik*. Yayın No.394. Ankara: TURMOB Yayınları.
- Demirba , M. ve Uyar S. (2006). *Kurumsal yönetim ilkeleri ve denetim kurulu*. stanbul: Güncel Yayıncılık.
- Geylan, R., Bilgin, L., Taçı, D., Benligiray, S. ve T., Z. (2004). *nsan kaynakları yönetimi*. No:820. Eski ehir: Anadolu Üniversitesi Açıkö retim Fakültesi Yayını .
- Greening, D. W. ve Turban, D. B. (2000). Corporate social performance as a competitive advantage in attracting a quality workforce. *Business & Society*, 39(3), ss. 254–280.

- Greve, H. ve Basilico, E. (2011). "Major Financial Reporting Frauds of the 21.st Century: Corporate Governance and Risk Lessons Learned", *Journal Of Forensic and Investigative Accounting*, 3 (2) Special issue: 191-226 .
- Güler, M. ve Basım, H.M. (2015). Adayların kuruma katılma niyetlerinde örgütsel çekicilik ve kurumsal itibarın etkisi. *ve İnsan Dergisi*, 2 (2), 115-126.
- Harold, C. M., ve Ployhart, R. E. (2008). *What do applicants want? Examining changes in attribute judgments over time*. 2. UK: The British Psychological Society-Journal of Occupational and Organizational Psychology.
- Highhouse, S., Lievens, F. ve Sinar, E. F. (2003). Measuring Attraction to Organizations. *Educational and Psychological Measurement*, 63(6), ss. 986-1001.
- Judge, T. ve Cable, D. (1997). Applicant Personality, Organizational Culture and Organizational Attraction. *Personal Psychology*, ss.359-394.
- Morita, A. (1989). *Made in Japan: bir Japon mucizesi SONY*. Y, Güneri (Çev), stanbul: İgi Yayıncılık (orijinal basım tarihi 1987).
- Mente , A. (2009). *Kurumsal yönetimi ve Türkiye analizi*, stanbul: Derin Yayınları.
- Millstein, I. (2000). *Corporate governance: The role of the market forces*, OECD Working Paper.
- Millstein, I. (1998). *Corporate governance-improving competitiveness and access to capital in global markets*. OECD Publications.
- Süer, A.Z. (2004). *Muhasebe mesleğinde Enron Vak'ası ve getirdikleri*, stanbul: SMMMO Yayınları.
- ehirli, K. (1999). *Kurumsal yönetim*, Sermaye Piyasası Denetleme Dairesi, Yeterlilik Etüdü
- Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği (2005). "OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri", *TKYD Dergi* , stanbul.
- TÜS AD, *Kurumsal yönetim en iyi uygulama kodu: yönetim kurulunun yapısı ve işleyişi*, stanbul (2002), Yayın No:336,
- Ülgen H. ve Mirze S. K., (2004). *İletmelerde stratejik yönetim*. stanbul: Literatür Yayınları.
- Yılmaz, F. (2014). Bankalarda kurumsal yönetim-entelektüel sermaye ilişkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 14 (1-2), 1-12.

ANALİTİK İNCELEME PROSEDÜRLERİNİN BAĞIMSIZ DENETİM SÜRECİNE ETKİSİ

Gelişim Tarihi: 10.04.2018

Doç. Dr. Jale SAĞLAM¹

Kabul Tarihi: 26.06.2018

Gökmen AKÇALI²

Makale Türü: Derleme Çalışması

Özet

Hata ve hilelerin ortaya çıkarılmasını kendine görev edinen denetim alanı, gerek şirket yöneticileri gerek bilgi kullanıcıları tarafından muhasebe mesleği ile bütünlük halinde görülmektedir. Teknolojinin ilerlemesi, ekonomik yapıların büyümesi ve hatta iş dünyasının sınır tanımaz bir hale gelmesi ile daha da önemli duruma gelen bilgilerin güvenilirliğini artırma ihtiyacı denetim faaliyetlerinin önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Makul bir güvence oluşturmak amacıyla yapılan denetim faaliyetleri fiziki inceleme, gözlem, yeniden hesaplama, soruşturma, analitik inceleme gibi teknikler kullanılarak yapılabilmektedir. Analitik inceleme prosedürleri denetim sürecinin planlamadan raporlamaya kadar denetimin her aşamasında kullanılan etkili tekniklerden biridir. Bu doğrultuda çalışmanın temel amacı, bağımsız denetim sürecinin planlama, yürütme ve tamamlamadan önceki son raporlama aşaması da olmak üzere denetimin üç farklı yerinde karımıza çıkan analitik inceleme prosedürlerinin denetim sürecine etkisini belirlemektir.

Anahtar Kelimeler: Bağımsız Denetim, Analitik İnceleme, Analitik İnceleme Prosedürleri.

Jel Kodları: M42.

EFFECT OF ANALYTICAL REVIEW PROCEDURES ON AUDITING PROCESS

Abstract

The audit field which takes on the task of revealing error and fraud is seen to be integrated with the accounting profession by both company managers and information users. Thanks to the development of technology, the growth of economic structures and even the business world becoming boundless, the necessity to increase the reliability of information that has become even more important once again emphasized the importance of audit activities. These reliabilities can be made by using techniques such as inspection, observation, inquiry, confirmation, recalculation, re-performance and analytical review procedures. One of the most important auditing techniques is the analytical review procedures. The main purpose of study in this direction is to determine the impact of the analytical review procedures that are confronted in three different areas of audit, including the planning, execution and final reporting stage before the completion of the independent audit process.

Keywords: Auditing, Analytical Review, Analytical Review Procedures.

Jel Codes: M42.

¹ Çukurova Üniversitesi, İİBF, İktisadi İstatistik Bölümü, jsaglar@mail.cu.edu.tr

² Çukurova Üniversitesi, Muhasebe Tezli Yüksek Lisans, goksenakali01@gmail.com

1. G R

Geli en dünya ekonomisinde ve buna ba lı olarak de i en ve büyüyen finansal ekonomik yapılanmalarda denetim faaliyetleri, hem irketler hem de karar alıcılar açısından muhasebe mesle inin ayrılmaz bir parçası haline gelmi tir. Denetim alanı muhasebe mesle inde kritik bir nokta olarak de erlendirilmektedir (Kritzinger, 2015, s. 1). Ba ımsız bir uzman tarafından yapılan kanıt toplama ve de erlendirme süreci olan denetim, birbiriyle ili kili birçok alt dallardan olu maktadır. Bu dalların olu umundaki asıl neden önceden belirlenmi ölçütlere göre, eldeki verilerin uygunlu unun de erlendirilmesi konusunda ba ımsız denetçinin kar ıla ca ı riski en aza indirmektir ve bunu yaparken de birtakım tekniklerin kullanılması gerekmektedir (Çözeli, 2008: 24). Bu teknikler, fiziki inceleme, gözlem, do rulamalar, yeniden hesaplama, soru turma, belgelerin incelenmesi, kayıt sisteminin yeniden incelenmesi gibi tekniklerdir. Analitik inceleme prosedürleri de bu teknikler arasında sayılmaktadır (T/Dialogue, 2009, s. 2).

Bu çalı ma içerisinde denetim açısından önemli bir yere sahip olan analitik inceleme tekniklerinin denetim sürecine ve denetim görü üne etkisi tartı ılmaktadır.

2. ANAL T K NCELEME TEKN KLER N N L TERATÜRDEK YER

Analitik nceleme Teknikleri ile ilgili farklı ekillerde ancak aynı temelde pek çok tanım yapıldı ı tespit edilmi tir.

Florea (2011)' ya göre, analitik prosedürler; hem mali hem de mali olmayan finansal verileri makul bir güvence olu turacak ekillerde de erlendirmektir (Florea, 2011, s. 354). Bir ba ka tanımda ise analitik prosedürler, geleneksel olarak bir oran kullanılarak gerçekleştirilen, mü teri i letmenin finansal verilerini denetçinin beklentilerine, sektördeki rakamlara veya i letmenin önceki yıl performanslarına göre de erlendirerek önemli sapmaları vurgulamak için hesap bakiyelerinin kar ıla tırılması ekinde ifade edilmektedir (Feroz, Kim ve Raab, 2005, s. 18).

Bednarek (2016) analitik prosedürler de denilen analitik denetim prosedürlerini hem mali hem de mali olmayan verilerin beklenmeyen sapmalarını tespit etmek için denetçi tarafından uygulanan yöntemlerdir ekinde tanımlarken (Bednarek, 2016, s. 10); Nigrini ve Mittermaier (1997) ise analitik prosedürleri; a ır ı gelir beyanları, hayali satı lar ve alacaklar, a ır ı de erli envanterler ve dü ük seviyedeki borçlar, kaydedilmemi satın alma yükümlülükleri, gerçek olmayan masraf tutanakları gibi yanlış beyanları önceki dönem verileri ile kar ıla tırarak dönemler ve mali unsurlar arasındaki ili kiyi gösteren teknikler ekinde tanımlamı lardır (Nigrini, Mittermaier, 1997, s. 53).

D nescu1ve Sp t cea (2009) analitik prosedürleri, elde mevcut bulunan mali ve mali olmayan verilerin, tutarlı olmayan dalgalanmalara ve beklenen de erden önemli ölçüde farklılık gösterip göstermedi ine bakmak için kullanılan yöntemler olarak açıklamı lardır (D nescu1, Sp t cea, 2009, s. 24).

Selimo lu ve Uzay (2008)'a göre analitik inceleme, ba ımsız denetçinin finansal tabloları etkileyebilecek önemli yanlış lık riskini kabul edilebilir dü ük seviyelere indirmek için uyguladı ı, genellikle tahmin edilebilecek yüksek hacimli i lerde kullanılabilen teknikler iken, Çalı (2011) A P'leri, i letme içinden ve dı ından elde edilen finansal ve finansal olmayan bilgiler arasında var olan mantıklı ili kileri inceleyerek, mali tablolardaki yanlış lıkları saptamaya yönelik çalı malardır ekinde tanımlamı tır.

Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Kurumu (AICPA-American Institut of Certified Public Accountant) tarafından 1988 yılında yayınlanan Statement on Auditing Standard No:56 (SAS No:56)' ya göre Analitik Prosedürler : “Çe itli finansal ve finansal olmayan veriler ile i letmenin kayıtları arasındaki anlamlı ili kilerin incelemesiyle elde edilen bilgilerin, denetçi tarafından geli tirilen beklentilere uyup uymadı na bakılması i lemlerine analitik inceleme prosedürleri adı verilmektedir.” ekinde tanımlanmı tır (Dönmez, Ersoy, 2009, s. 37).

Ba ımsız Denetim Standardı (BDS) 520'de ise Analitik Prosedürler, “Finansal ve finansal olmayan veriler arasındaki anlamlı ili kilerin analiz edilmesi yoluyla, finansal bilgilerin de erlendirilmesini ifade eder. Analitik prosedürler ilaveten, beklenen de erlerden ciddi ölçüde farklılık gösteren veya di er ilgili bilgilerle tutarsızlık gösteren belirlenmi dalgalanmaların veya ili kilerin gerekti inde ara tırılmasını da kapsar” ekinde tanımlanmı tır (KGK, BDS 520, 2014, s. 6).

3. ANAL T K NCELEME PROSEDÜRLER N N AMACI, YARARLARI VE KULLANIM YERLER

Analitik inceleme prosedürleri, i letme içinden ve dı ından alınan verilerle i letmenin iddiası olan finansal tablolardaki verilerin kar ıla tırılması ve varsa sapmaların bulunmasına yönelik bir denetim tekni i oldu undan, ba ımsız denetçinin yapmı oldu u denetim çalı malarına yön vermektedir (Bozkurt, 2010, s. 151-152). Ayrıca analitik inceleme prosedürleri hataları belirlemede ve denetim faaliyetlerine rehberlik etmede hatırı sayılır bir güç olması dolayısıyla, denetimin etkinli ini artırma potansiyeline sahiptir (Çalı , 2011, s. 32).

Analitik inceleme prosedürlerinin denetimde uygulanmasının iki nedeni vardır. Birincisi i letmelerde yetersiz incelemenin ve denetimin yürütülmesindeki yapısal yakla ımın bir bütün halinde karma ık hale gelmesidir. kincisi ise çok karma ık olan bu prosedürlerin uygulan ımın bilgisayar yardımıyla denetçinin kullanımına imkân vermesidir (Karimi, 2014, s. 15). Bununla birlikte analitik inceleme prosedürlerinin denetim çalı malarında kullanılmasının ana amaçları: mü terinin i inin anla ılabilmesini sa lama, i letmenin faaliyetlerinin süreklili ini sa lama kabiliyetinin belirlenmesi, mali tablolardaki olası hataların varlı ımın tespiti, denetim testlerinin detayının azaltılması ekinde sayılabilir (Dönmez, Ersoy, 2009, s. 39).

Ba ımsız Denetim Standardı' na göre analitik inceleme tekniklerinin denetçiye faydaları, analitik maddi do rulama prosedürleri kullanıldı ında ihtiyaca uygun ve güvenilir denetim kanıtları elde etmek ve finansal tabloların denetçinin i letmeye ili kin anlayı ı ile tutarlı olup olmadı na dair genel bir sonuç olu tururken kendisine yardımcı olan analitik prosedürleri denetimin sonuna do ru tasarlamak ve uygulamaktır (KGK, BDS 520, s. 6).

Analitik nceleme Prosedürleri, denetim sürecindeki üç a amadan herhangi birinde kullanılabilir. Bu a amalar: planlama, yürütme ve tamamlanma a amasıdır (T/Dialogue, 2009, s.3). Analitik inceleme prosedürlerinin denetimin hangi a amasında kullanılaca ı tamamen denetçinin amacına ba lı olarak de i mektedir (Toroslu M, 2012, s. 304). Denetçinin amacı i letmeyi ve içinde bulundu u sektörü tanımak veya i letme faaliyetlerinin ne oldu unu anlamak ise analitik tekniklere denetimin planlanması a amasında ba vurulur (Toroslu M, 2012, s.304). Benzer olarak i letmenin önemlilik düzeyini belirlemek ve riskini tespit etmek amacıyla ya da hata ve hile olasılı ımın fazla olabilece i alanları belirleyerek bu yerlere daha fazla zaman ayıracak ekinde bir program olu turmak için ve kullanılacak denetim tekniklerine

ve ihtiyaç duyulacak i gücüne karar verilirken analitik inceleme prosedürlerinden planlama a amasında yararlanır. Di er bir ifadeyle, denetimin planlama a amasında yapılan analitik incelemeler, denetçinin mü teri i letmeyi ve i letme çevresini tanımasını sa lamaktadır. Bununla birlikte analitik inceleme sürecinin sonuçları, denetçinin i letme ile ilgili de erlendirmesi gereken risk alanlarını belirlemesine de yardımcı olmaktadır (Karaatlı, Senal, Öztürk, 2014, s. 639).

Analitik inceleme prosedürlerinin kullanımı daha etkili ve verimli denetimlere yardımcı olması nedeniyle bu prosedürlerin temel faydası "dikkat yönlendirici" bir araç görevi üstlenmesidir (Kritzinger, 2015, s. 102). Burada dikkat yönlendiriciden kastedilen, denetçinin dikkatini sapmaların oldu u yüksek riskli alanlara yönlendirmektir. Riskin bu derece önemli olmasının nedeni gelecekteki muhtemel problem, tehdit ve tehlikeye i aret etmesi ve kurum hedeflerini engelleyebilme potansiyelinin olmasıdır (Kır, 2010, s.53). Ba ımsız Denetim Standardı 315'e göre risk de erlendirme prosedürleri ise u ekinde tanımlanmıştır: "Finansal tablo ve yönetim beyanı düzeylerinde, hata veya hile kaynaklı "önemli yanlış lık" risklerini belirlemek ve de erlendirmek amacıyla i letmenin iç kontrolü dâhil i letme ve çevresini tanımak için uygulanan denetim prosedürleridir". Ba ımsız Denetim Standartları'nın kabulü ile 9.4.2014 tarihinde yürürlükten kaldırılıncaya kadar Türkiye' de denetim alanında yapılmı en geni yasal düzenleme olan Sermaye Piyasasında Ba ımsız Denetim Standartları Hakkında Tebli (Seri X No: 22) 'de risk "finansal tabloların önemli yanlış lıkları içermeye riski ile ba ımsız denetçinin bu yanlış lı ı ortaya çıkarmama riskinin bir fonksiyonudur" ekinde tanımlanmıştır. Analitik inceleme tekni i bu riskin varlı ının tespitinde kullanılan en önemli tekniklerden birisidir.

Denetim programlarının yürütülmesi a amasında analitik prosedürlerin kullanılması, hesap bakiyelerinin do rulanması ve uygun denetim kanıtının toplanması içindir. Bu testler genellikle di er prosedürlerle birlikte kullanılabilirler. Olası hataları tespit etmeye ve detaylı test miktarını azaltmaya yardımcı olurlar (T/Dialogue, 2009, s. 3). Analitik inceleme prosedürlerinin denetimin yürütülmesi a amasında kullanılması durumunda iki farklı sonuç ortaya çıkmaktadır. Birincisi, herhangi bir analitik inceleme tekni inin bir hesap bakiyesine uygulanması sonucunda, denetçi beklentilerine göre ola an dı ı bir durumla önemli bir farklılık veya dalgalanma ile kar ıla mazsa, di er denetim prosedürlerinin kapsamını daraltmakta veya hiç uygulanmadan bakiyeyi kabul etmektir. kincisi ise analitik inceleme prosedürleri aracılı ıyla yapılan incelemelerde beklentilerin dı ında bir durum ile kar ıla ılırsa, bu sonuç önemli hata ya da hile olasılı ı uyarısı kabul edilerek; ayrıntılı incelemeye ba lanmaktadır (Çalı , 2011, s. 35).

Analitik nceleme Prosedürleri (A P) son olarak denetimin tamamlanması a amasında kullanılır. Analitik inceleme prosedürleri ile genel bir de erlendirme yapılır ve e er herhangi bir sorun tespit edilirse detaylı bir incelemeye geçilmesi için kullanılır. Bu i lem objektif olarak denetlenmi mali tablolar hakkında toparlayıcı bir görüntü verir. Aksaklıklar ve i letmenin içinde bulundu u durum hakkında son olarak denetçinin bir fikir sahibi olmasına olanak sa lar (Bozkurt, 2010, s. 155). A P'lerin denetimin tamamlama a amasında kullanımının denetçiler tarafından zorunlu oldu u Ba ımsız Denetim Standartları(BDS) 520'nin 6. Paragrafında " Denetçi finansal tabloların, denetçinin i letme hakkındaki anlayı ı (i letmeyi tanıması) ile tutarlı olup olmadı ına dair genel bir sonuç olu tururken, denetimin sonuna do ru, kendisine yardımcı olan analitik prosedürleri tasarlar ve uygular." ekinde ifade edilmiştir.

Tablo 1’de Analitik inceleme prosedürlerinin denetimin hangi a amasında hangi temel denetim amacı için yapıldığı, Tablo 2’de hangi a amada, hangi denetim amacı için ne tür analitik inceleme prosedürlerinin uygulanacağı belirtilmektedir.

Tablo 1: Denetimin Amacına Göre Analitik İnceleme Prosedürlerinin Kullanımı

Denetimin Amacı	Planlama	Yürütme	Tamamlama
Mü teri i letmeyi ve i letmenin içinde bulundu u endüstriyi anlamak	X		
letmenin süreklili ini de erlendirmek	X		X
Mümkün olabilecek hataları tespit etmek	X	X	X
Yapılacak detaylı test miktarını azaltmak	X	X	

Kaynak: (Karaatlı, Senal, Öztürk, 2014, s. 639)

Tablo 2: Analitik İnceleme Prosedürlerinin Niteli İ Kullanım Amaçları

Denetim Amaçları	Amaç	Kullanılan Prosedürün Niteli İ
Denetim Planlaması Amaçları	<ul style="list-style-type: none"> Mü teri i letmeyi tanıma, Mü teri i letmenin daha önceden denetlenmemi finansal tablolarına Olabilecek hataların de erlemesini yapmak, Önemlilik limitini belirlemek, Yüksek riskli denetim alanlarını belirlemek, Denetim prosedürlerinin niteli ini, kapsamını ve zamanlamasını yapmak. 	<ul style="list-style-type: none"> Mü teri i letmenin denetlenmemi cari dönemdeki verileri, geçmi yıllardaki verilerle, i letmenin içinde yer aldı ı sektör rakamları ile karşılaştırılır. Odak noktası mü teri i letmenin finansal pozisyonuna ba lı olarak performans durumunu tespit etmektir.
Denetimin Yürütülmesi (Kanit Toplama) Amaçları	<ul style="list-style-type: none"> Hesap bakiyelerini onaylamak veya reddetmek için kanıt elde etmek 	<ul style="list-style-type: none"> Birbiri ile ili kili hesaplar arasında oran analizleri yapılarak hesap bakiyelerinin birbiri ile uyumu test edilir.
Denetimin Toplanması ve Raporlanması Amaçları	<ul style="list-style-type: none"> Ula ılan sonuçları onaylamak için; Gelir Tablosu, Bilanço, Nakit Akım Tablosu Dipnotlar Kısmını son bir de erlemeye tabi tutarak, tutarsızlık olup olmadığını ara tırmak. 	<ul style="list-style-type: none"> Mü teri i letmenin finansal durumuna, performansına, nakit akı larına ve dipnotlarına bir bütünlük içerisinde odaklanmak.

Kaynak: (Usul, H: 2013, s.61)

4. ANALİTİK İNCELEME PROSEDÜRLERİNİN BAŞLIMLI DENETİM SÜRECİNDEKİ YERİ

Analitik inceleme prosedürlerine denetim sürecinin de i ik safhalarında başvurulabilmektedir.

Denetimin planlaması safhasında mı, denetimin yürütülmesi safhasında mı ya da denetim raporunun tamamlanmasından hemen önce mi uygulanacağı denetçinin amacına bağlıdır (Güredin, 2014, s.188). Analitik İnceleme Prosedürleri SAS 56 (AU 329) da temel olarak bilanço hesaplarının beklenen gelişimi, beklenenle elde edilen arasındaki fark, şirket bilançosuyla beklenen bilançoların karşılaştırılması, bilanço hesaplarında beklenen anlamlı sapmalar içinde dört adımda olur (Çalı , 2011, s. 34).

Analitik inceleme prosedürlerinin denetim çalışmalarına uygulanmasında denetçi hangi amaçta bu prosedürlerden yararlanırsa yararlıdır bunları belli bir sıra ile takip edip yerine getirmesi gerekir (Karimi, 2014, s. 19). Bazı kaynaklarda dört amaçlı bir uygulama görülse de genel olarak, “Yedi Adım Yaklaşımı” olarak isimlendirilen yöntem uygulanmaktadır (Bozkurt, 2010, s. 160-164):

- Bu amaçlar, A P'nin uygulanacağı hesaplar ve bunların kayıtlarda görünen tutarının belirlendiği ve A P'nin uygulanmasıyla elde edilmesi gereken kanıtların ne olacaktırına karar veren **hedefin oluşturulması** ile başlar.

- İlk amaçta belirlenen hedeften sonra bu hedefe ulaşacak en uygun analitik inceleme tekniğinin ne olacaktırını **analitik prosedürün belirlenmesi** amacıyla yapılır. Burada amaç belirlenen hedefin niteliğine uygun bir prosedür belirlemektir.

- A P'lerin denetçinin kararı üzerinde etkili olabilmesi için verilerin denetim amacı ile ilgili olması; elde edilen bu verilerden güvenilir ve anlamlı sonuçlar elde edilebilmesi için de yeterli miktarda veriye ulaşılması; yeterli miktarda verinin elde edilmesi için de geçmiş yıldaki verilerin incelenmesi olması gerekir. Bu nitelikteki veriler **uygun veri kullanımı** amacıyla belirlenir.

- Beklenen sonuç ile fiili sonuç arasındaki farkların büyüklüğüne göre tutar ya da yüzde eklinde önemlilik düzeyi belirlenir. İşte bütün bunlar **karar verme kuralının belirlenmesi** amacıyla yapılır.

- Bu amaçlardan sonra inceleme sırasında karşılaşılabilecek olan olmayan hata ve hile olasılığını uyarıcı durumlar ve incelenen hesabın bakiyesinin denetçi tarafından tahmin edilmesi sonucu ortaya çıkan tutarlar gibi iki farklı durumla karşılaşılan, önceden belirlenmiş A P'lerin uygulandığı **hesaplamanın yapılması** amacıyla yapılır.

- Bulunan sonuçlar **sonuçların analiz edilmesi** amacıyla değerlendirilir. Bu değerlendirme, işletme yönetimiyle yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bilgiler, denetçinin işletme ile ilgili sahip olduğu bilgiler, diğer denetim prosedürlerinden gelen destekleyici bilgiler ve işletmenin sahip olduğu diğer risk düzeyi unsurları dikkate alınarak yapılır.

- Son amaç olan ve denetçinin A P'leri uyguladıktan sonra ortaya çıkan sonuçlara göre vereceği kararın belirlendiği **kararın verilmesi** amacıyla bazı seçenekler dikkate alınır. Bunlar, önemli olmayan farklar varsa başka çalışmaya yapılmaz ama farklar sonuç kısmında belirtilir, farklar önemli düzeyde fakat yönetim bu sonuçlara açıklama yapabiliyorsa dar kapsamlı ek çalışmaya yapılır ve farklar önemli düzeyde ise ve yönetimden destek gelmiyorsa gerekli denetim prosedürleri ayrıntılı olarak uygulanır.

İşletmenin finansal bilgileri; önceki döneme ait karşılaştırılabilir bilgiler, bütçe ve tahminler gibi işletme tarafından beklenen sonuçlar ya da amortisman tahmini gibi denetçinin beklentileri, benzeri sektör bilgileri ya da işletmenin satışlarının ticari alacaklara olan oranının sektör ortalamalarıyla veya aynı sektördeki karşılaştırılabilir ölçekteki diğer işletmelerle karşılaştırılması biçiminde bir çalışmaya yapılabilmektedir (Çözeli, 2008, s. 29). Analitik inceleme prosedürlerinin denetim planlama, test etme ve nihai gözden geçirme amaçlarında kullanılmasında en önemli amaçlardan biri en uygun denetim prosedürünün seçilmesidir (Dönmez, Ersoy, 2009, s. 39).

Denetçilerin kullanabileceği birçok analitik inceleme prosedürleri bulunmaktadır (Bozkurt, 2010, s. 155):

İşletme verileri ile sektör verilerinin karşılaştırılması: Burada amaç, işletmenin kayıtlarından elde edilen veya hesaplamalar sonucu elde edilen bilgiler ile işletmenin faaliyet

gösterdi i sektörün verilerini kar ıla tırarak de erlendirmeler yapabilmektir. Yapılan bu tür kar ıla tırmalar i letmenin sektördeki ba arısını göstermede oldukça yararlıdır. Bu kar ıla tırmada özellikle i letmenin stok devir hızı oranı ve kar marjı oranlarının sektör oranları ile kar ıla tırılması i letmenin sektör kar ısındaki durumuna ili kin yararlı bilgiler vermektedir (Dönmez, Ersoy, 2009, s. 40).

letme verileri ile önceki yıllara ait benzer verilerin kar ıla tırılması: Bu tür kar ıla tırmalarda i letmenin geçmi yıllara ait verileri ile denetlenen dönemdeki benzer verileri kar ıla tırılır. Bu tür kar ıla tırmalardan etkili bir sonuç alınabilmesi için kar ıla tırılan verilerin birbirleriyle ili kili olması ön ko uldur (Dönmez, Ersoy, 2009, s. 40). Örne in i letmenin satı ları ile ticari alacakları arasında anlamlı bir ili ki vardır. Ancak ticari alacaklar ile maddi duran varlıklar arasında bir ili ki kurabilmek zordur. Kar ıla tırma i lemi yapılırken farklı yollar kullanılabilir. Örne in; herhangi bir hesabın geçmi yıllardaki bakiyeleri ile ilgili yıldaki bakiyesi kar ıla tırılabilir ya da belli hesap grupları içinde yer alan bakiyelerin önceki dönem bakiyeleri ile kar ıla tırılması yapılabilir, çe itli oran analizleri kullanılarak ilgili yılda bulunan de erler ile önceki yıl de erleri kar ıla tırılabilir (Bozkurt, 2010, s. 155).

letme verileri ile i letme tarafından beklenen sonuçların kar ıla tırılması: Birçok i letme faaliyetleri ve mali sonuçları ile ilgili olarak çe itli bütçeler hazırlamaktadır. Bütçeler i letme yönetimindeki beklentileri yansıtmaktadır. Bu nedenle bütçedeki tutarlar ile gerçekte en tutarların kar ıla tırılması sonucu bulunabilecek önemli farklılıklar denetçi için önemli yanlı lıkların önceden fark edilmesini sa layabilir. Fakat fiili durum ile bütçe kıyaslanırken denetçi açısından dikkate alınması gereken iki sakınca vardır. Birisi; bütçe hazırlanırken gerçekçi davranılmama olması iken ikincisi; fiili tutarlar, bütçeye uygunluk kaygısıyla uygulayıcılar tarafından de i tirilmi olmasıdır. Denetçi bu sakıncaları azaltmak için bütçeyi hazırlayanlarla görü me yapmak, geçmi bütçe tutarlarını incelemek, i letmenin kontrol riskini dikkate almak gibi önlemler alabilir (Bozkurt, 2010, s. 155).

letme verilerinin denetçi tarafından belirlenmi beklenen sonuçlarla kar ıla tırılması: Kritzing (2015)' e göre analitik inceleme prosdürleri içinden en önemli olanı denetçilerin beklentileri ile yönetimin iddialarının kar ıla tırılmasıdır. Çünkü beklenmedik bir fark denetimin durdurulmasına ve kararın yönünün de i tirilmesine kadar gidebilir (Kritzing, 2015, s. 73). Denetçi bu prosedürü uygularken, bir hesabın bakiyesini tahmin etmek için di er ilgili hesaplardan yararlanabilir veya geçmi yıllardaki bakiyelerin trendini kullanabilir. Di er taraftan denetlenen i letmenin geçmi yıl bakiyelerine regresyon analizi tekni ini uygulayarak da ilgili yılda olması gereken tutarı tahmin edip i letmenin fiili verileri ile kar ıla tırabilir (Dönmez, Ersoy, 2009, s. 40).

letme verilerinin finansal olmayan verilerin ortaya koydu u beklenen sonuçlarla kar ıla tırılması: Bu tür kar ıla tırma i letmenin finansal olmayan verilerinden finansal verilerin olması gereken tutarların tahmin edilmesidir. Örne in i letmenin üretimdeki kullandı ı enerji miktarı ve makinelerin çalı tı ı saatleri üretim miktarının tahmin edilmesinde yararlı olur veya çalı an i çi sayısı ve üretim miktarı maliyetlerin tahmin edilmesinde kullanılabilir. Bu kar ıla tırmada finansal olmayan verilerin güvenilir olması arttır. Ayrıca bu kar ıla tırma ço unlukla gelir tablosu kalemlerinin tespitine yöneliktir.

5. ANALİTİK İNCELEME PROSEDÜRLERİNDE KULLANILAN TEKNİKLERİN BAĞIMSIZ DENETİM SÜRECİNE ETKİSİ

Analitik inceleme prosedürlerini kullanmak için birtakım farklı yöntemlerden yararlanır. Bu yöntemler basit kar ıla tırmalardan, ileri istatistikî analizlere kadar çe itlilik gösterir (KGK, BDS 520, 2014: A3). A P'lerde kar ıla tırmalı tablolar analizi, dikey analiz, trend analizi, oran analizi, regresyon analizi, ussallık testleri, zaman serisi analizleri, yapay sinir a ları ve Benford Kanunu gibi teknikler kullanılır. Bu tekniklerden yaygın olarak kullanılan kar ıla tırmalı tablolar analizi, dikey analiz, trend analizi, oran analizi a a ıda açıklanacaktır.

• Kar ıla tırmalı Tablolar Analizi (Yatay Analiz)

Bir işletmenin iki veya daha fazla dönemlerine ait finansal tabloları, birbirini izleyen dönemlerde kar ıla tırmalı olarak analiz edilmek istendi inde bu analiz tekni inden yararlanır (Çalda , 2007, s. 287). Di er bir ifadeyle, bir işletmenin birbirini izleyen aynı uzunluktaki dönemlere ait mali tablo hesaplarının gösterdikleri de i melerin incelenerek yorumlanmasıdır. Denetim açısından bu tekni in uygulanmasındaki amaç, bir hesabın dönemler itibariyle de i imini inceleyerek denetlenen dönemdeki durumu hakkında fikir sahibi olabilmektir (Bozkurt, 2010, s. 169). Bu yöntemle yapılan analizde beklenen yararın sağlanabilmesi için tablolardaki verilerin enflasyondan arındırılması olması gerekir. Aksi durumda kar ıla tırmalar anlamsız olur (www.baskent.edu.tr). Kar ıla tırmalı tablolar analizi tekni inin sonuçları iki ekilde yorumlanabilir. Basit bir ekilde farklar ve yüzdelerle bakılarak hesapların dönemler itibariyle ola andı ı dalgalanmalar gösterip göstermedi ine bakılarak ola andı ı dalgalanmaların oldu u dönemlere yo unlanır. Di er bir yorum biçimi ise, de i imlerin neden-sonuç ili kisine dayandırılmasıdır. Yani bir hesaptaki artı veya azalı ın nedeninin di er bir hesaptaki de i im nedeni ile olabilece i kabul edilmektedir (Dönmez, 2008, s. 148).

• Yüzde Yöntemiyle Analiz (Dikey Analiz)

Bu analiz yönteminde, finansal tablolarda yer alan her kalem aynı tabloda yer alan belirli bir kaleme ya da belirli bir toplama oranlanmakta ve bulunan yüzdelerle göre yorum yapılmaktadır (Çalda , 2007, s. 290). Dikey yüzdeler bilançoda yer alan aktif ve pasif kalemlerin nasıl da ıldı ına ili kin olarak ve gelir tablosundaki kalemlerin net satışlar kar ısındaki da ılımının incelenmesi açısından yapılan bir analiz tekni idir. Bu analiz işletmenin varlıklarının ve kaynaklarının da ılımını göstermesi açısından önemlidir. Bu analiz tekni i, tek bir döneme ait finansal tabloların analizinde kullanılmaktadır ve bu nedenle de statik bir analiz türüdür. Ancak istendi i takdirde yüzde yöntemine göre hazırlanmış birden fazla döneme ili kin finansal tabloların kar ıla tırılmasının yapılarak bu analiz tekni ine dinamik bir nitelik kazandırılabilir (Karimi, 2014, s. 51). Denetçi dikey analiz yolu ile bilanço kalemlerini incelerken işletmenin hem varlık ve kaynak da ılımlarını hem de bunların arasındaki ili kileri rahatlıkla görebilir. İşletmenin varlık da ılımının incelenmesinde dönen ve duran varlıkların payı önemlidir. Dönen varlıklar içinde de nakit varlıklar ile alacak ve stok da ılımları önemlidir. Dikey analizin gelir tablosuna uygulanması ile ise tablodaki her bir kalemin net satışlarla olan ili kisi incelenerek kar veya zararın nasıl olu tu u izlenebilir (Ahmaro lu, 2016, s. 99). Dikey analiz, işletmenin varlık yapısını, kaynak yapısını ve gelir tablosunda karın veya zararın nasıl olu tu unu ortaya koydu u için, bir taraftan işletmeyi kendi içerisinde analiz ederken; di er taraftan da ba ka işletmelerle kar ıla tırma olana ı sağlamaktadır (Çözeli, 2008, s. 32).

• E ilim Yüzdeleri (Trend) Analizi

Trendler, zaman boyunca oluşan gidiat veya sistematik değişimler anlamına gelmektedir. Trend analizi de geçmiş veriler yardımı ile geleceğe ilişkin tahminler yapmada bu sistematik değişimlerin tanımlanmasıyla ilgilenmektedir (Dönmez, 2008, s. 139). E ilim yüzdeleri analizi, birbirini izleyen çok sayıda yıla ait bilanço ve gelir tablolarında yer alan kalemlerin zaman içerisinde gösterdikleri değişimleri ayrıntılı ve dinamik olarak incelenmesini sağlar (Karimi, 2014, s. 46). Trend analizi, bilanço ve gelir tablosunda yer alan kalemlerin zaman içerisinde göstermiş oldukları değişimlerin belirlenmesi ve incelenmesini ifade eder. Böyle bir analiz karlı tırmalı tablolar analizi ve dikey analize göre daha fazla yılı kapsayarak uzun süreli bir analize imkân verir (Çözeli, 2008, s. 30). Trend analizinin uygulanabilmesi için inceleme döneminin yeterince uzun olması gereklidir. Denetçiler, uzun dönemde finansal tablolarda yer alan kalemlerin göstermiş oldukları değişimleri karlı tırarak, incelenen dönemin olumlu ya da olumsuz gelişmeleri hakkında bilgi elde edebilmektedirler (Dönmez, 2008, s. 139). Bir işletmenin birbirini izleyen birkaç döneme ait finansal tablo kalemlerinin baz olarak alınan bir yıldaki değere oranlanarak değişiminin izlenmesine olanak sağlar için dinamik analiz yöntemidir. Bu yöntemle analizin amacı birbirleri ile ilişkili olan kalemlerdeki değişimlerin uzun dönemdeki etkilerini incelemektir. Böylece firmanın kendi içinde dinamik bir analizi yapılarak, finansal durumun ve faaliyet sonuçlarının bütünü hakkında bilgi sahibi olmak mümkün olur (Çaldı, 2007, s. 292). Trend analizleri, denetimin yürütülmesi amacıyla genellikle incelenen hesabın denetçi tarafından beklenen tutarının belirlenmesinde kullanılmaktadır. Denetimin planlanması amacıyla ise çalışanların kapsamı belirlenirken, olmayan dalgalanmaların veya beklenmeyen durumların belirlenmesi amacıyla kullanılabilir (Bozkurt, 2010, s. 166).

• Oran Analizleri

Bir işletmenin denetlenen yıldaki hesapları arasında matematiksel ilişkiler kurularak bulunan oranlarla yapılan incelemeye oran analizi denilir. Bu analiz yardımıyla işletmenin borç ödeme gücünü, verimliliğini, kaynakların kullanım durumunu ve karlılığını ölçmek ve bulunan oranlarla önceki yıllardaki oranları, sektör ortalama oranlarını ve deneyler sonucu bulunan genel kabul görmüş oranları karlı tırmak mümkündür (Bozkurt, 2010, s. 173). Bu analiz tekniğinde, finansal tablolardaki kalemler arasındaki anlamlı ilişkiler, birbirinin yüzdesi veya birkaç katı olarak belirlenmektedir. Bu yöntemde hesap veya hesap grupları arasında matematiksel ilişkiler kurulmak suretiyle, işletmenin; ekonomik ve finansal yapısı, karlılık, likidite, çalışan durumu hakkında bir yargıya ulaşmaya çalışılmaktadır (Çaldı, 2007, s. 294). Oran analizinden sağlanan temel fayda belirli bir normdaki veya planlanmış sonuçlarla değişkenler arasındaki ilişkiyi oluşturan unsurların karlı tırılabilmesidir (Karimi, 2014, s. 53). Denetim açısından özellikle gelir tablosu hesaplarının oran analizine tabi tutulması denetçiye daha fazla kanıt toplamaansı vermektedir. Çünkü gelir tablosunda yer alan hesapların bilançoda yer alan hesaplarla yakın ilişkisinde olması dolayısıyla oran analizlerinin gelir tablosu hesaplarına uygulanması ile bilanço hesaplarına ilişkin de kanıt toplama olur (Dönmez, 2008, s. 151).

Likidite Oranları:

Bu oranlar aracılığıyla işletmenin dönen varlıkları ile kısa vadeli yabancı kaynakları arasında ilişkiye bakılır. Likidite oranları işletmenin kısa vadeli borçlarını ödeyebilme güçlerini göstermeleri açısından önemlidir. Bu nedenle işletmeye borç verenlerin güvencede olup olmadığı belirlenirken net işletme sermayesi miktarı yanında varlıkların kalitesi ve likidite derecesine de bakmak gerekir. Likidite açısından sıkı sıkı olan işletmelerde denetim

yaparken denetçiler daha da dikkatli olmalıdır. Bu oranlar; cari oran, asit-test oranı, hazır de erler oranıdır (Bozkurt, 2010, s. 173).

Mali Oranlar:

letmenin mali yapısının ve uzun vadeli borç ödeme gücünün göstergesidir. Kaldıraç oranları olarak da adlandırılan bu oranlar varlıkların ne kadarlık kısmının yabancı kaynaklarla ne kadarlık kısmının öz kaynaklarla finanse edildi ini gösterir. letmenin finansmanında yabancı kaynaklardan ne derece yararlanıldı nı ortaya koyan oranlardır. Bu oranlar i letmenin öz kayna nın yeterli olup olmadı nı, kaynak yapısı içinde borç ve öz kayna nın dengesi ile öz kaynak olarak yaratılan fonların ne tür dönen varlık ya da duran varlıklarına edinilmesinde kullanıldı nın ölçerler (Dönmez, 2008, s. 157). Öz kaynaklar ile yabancı kaynaklar arasındaki ili kiyi ortaya koyarak i letmenin finansman durumuna ve kredi verenlerin emniyet payının yeterlili ine ili kin sorulara yanıtlar veren bu oran, varlıkların finansmanında kullanılan ve borç verenler için emniyet marjı kabul edilen öz kaynakların yeterli olup olmadı ı, i letmenin borçlanma yapısı, i letmenin gelecekte zarar etmesi, varlıklarının de er kaybetmesi veya nakit akı larının durması gibi durumlarda borçlarını ödeyip ödeyemeyece i hususunda önemli bilgiler sa lar (ahmaro lu, 2016, s. 111). Mali oranlar i letmenin ta ıdı ı riski ölçmede kullanılırlar ve borçların öz kaynaklara oranı, kısa vadeli yabancı kaynakların öz kaynaklara oranı, maddi duran varlıkların öz kaynaklara oranından olu urlar (Bozkurt, 2010, s. 175).

Faaliyet Oranları:

letme varlıklarının kullanılmalarındaki etkinlik derecesini ölçen bu oranlara verimlilik oranları adı da verilir. Bu oranlar yardımı ile i letme yönetiminin varlıkları etkin ve verimli kullanıp kullanmadı ı sektördeki di er i letmelerle, (rakiplerle veya benzer i letmelerle) kar ıla tırmak sureti ile ölçülebilir (ahmaro lu, 2016, s. 114). Faaliyet oranları i letme aktiflerinin verimli bir biçimde kullanılıp kullanılmadı nı ölçmeye yarar. Özellikle i letmenin satı ları ile stokları ve alacaklar arasında ili ki kurularak önemli bilgiler elde edilebilir. Stok devir hızı, alacak devir hızı, net çalı ma sermayesi devir hızı, dönen varlık devir hızı, duran varlık devir hızı, aktif devir hızı gibi oranları içerir (Bozkurt, 2010, s. 176).

Karlılık Oranları:

Bu oranlar i letmenin yeterli derecede kar elde edip edemedi ini ölçmeye yarar. Denetim açısından önemli sonuçları olan oranlardır. Özellikle gelir tablosunda yer alan de erlere dayanılarak hesaplama yapılır. Bu oranlar içinde, gayri safi rantabilite oranı olarak da isimlendirilen brüt satı ların net satı lara oranlanması, net satı lar içindeki faaliyet karının payı ekinde de bilinen i letme rantabilitesi oranları, ola an karın net satı lara bölünmesi ile bulunan oranlar, dönem karı ve dönem net karının net satı lara oranlanması ile ula ılan oranlar bulunmaktadır. Bu oranlar sayesinde i letmenin kazanç gücü ve faaliyetlerin etkinlik derecesi de erlendirilir. Bu oranlara en çok ilgi gösterenler i letme ortakları ve i letmeye ortak olma potansiyeli olan yatırımcılardır (Bozkurt, 2010, s. 176).

6. SONUÇ ve DE ERLEND RME

Bu çalı mada, denetimin üç a amasında da kar ımıza çıkan analitik inceleme prosedürleri ele alınmı tır. Analitik inceleme prosedürleri yönetimin iddiası olan finansal tabloların önceden belirlenmi ölçütlere göre kıyaslanması sonucu bulunan sapmalara göre denetime yön veren bir tekniktir. Planlama a amasında, mü teri i letmeyi ve i letmenin içinde bulundu u endüstri kolunu anlamak, i letmenin süreklili ini de erlendirmek, mümkün

olabilecek hataları tespit etmek ve yapılacak detaylı test miktarını azaltmak gibi genel konularda denetçiye yardımcı olurken; denetimin yürütme amaçlarında hata ve hileleri tespit etme ve detaylı test miktarını azaltma gibi daha özellikli konularda denetçiye yarar sağlar. Görülmesi halinde turmadan önceki son amaçta ise, işletmenin sürekli inceleme ve en genel şekilde tablolardaki hata ve hileler bulunmaya çalışılır ve bunun yanı sıra denetçinin denetim görüşüne karar vermeden önce son bir kez daha yüzeysel bir inceleme yapmasını sağlar. Analitik inceleme prosedürleri uygulanırken birçok teknikten yararlanmak mümkündür, denetçiler tarafından genel olarak karlı tırmalı tablolar, dikey, trend ve oran analizleri tercih edilmektedir.

Karlı tırmalı tablolar analizinde denetçi, işletmenin birbirini izleyen aynı uzunluktaki dönemlerine ait verilerinin değişimlerini incelemek suretiyle işletme hakkında yorum yapmaya ve varsa hata ve hileleri bulmaya çalışırken; dikey analizde, finansal tablolarda bulunan kalemleri hesap sınıflarına ve hesap gruplarına oranlayarak varlık dağılımını, kaynak dağılımını ve varlık- kaynak dağılımını belirlemeye çalışır. Trend analizinde ise bilanço ve gelir tablosu kalemlerinin zaman içerisinde göstermiş oldukları değişimlere bakılarak yönetimin iddiası ile tahmini bakiyeler arasında sapma olup olmadığı anlaşılmasına çalışılır. Oran analizleri ise bütün bir denetim boyunca yaygın olarak kullanılabilir. Çünkü hem işletmenin önceki dönemleri ile kıyaslanması sonucu genel durumu hakkında bilgi verir hem de sektör kıyaslaması yapılarak işletmenin içinde bulunduğu endüstride ne durumda olduğu hakkında denetçinin kanaat getirmesine yardımcı olur.

Sayısal verilerdeki yoğun artışı ve güvenilir bilgiye ulaşılabilirlik gereksinimi, teknolojinin gelişmesiyle de beraber bu prosedürlerin önemini bir kez daha gün yüzüne çıkarmıştır. Hile denetiminin önemini arttıran günümüzde Analitik inceleme Prosedürleri riskli alanları belirlemede kullanılan en etkin yöntem olup, bağımsız denetim, iç denetim ve vergi denetimi gibi denetimin pek çok alanında kullanılmaktadır. Bu prosedürler, denetim faaliyetlerini yerine getiren kişiler için vazgeçilmez bir tekniktir. Ayrıca son derece faydalı olan bu konunun denetim müfredatına dahil edilmesi mesleğin gelişmesi için çok önemli bir adımdır.

KAYNAKÇA

- AICPA, (1989). Statements on Auditing Standards. No:56 New York: Analytical Procedures. <https://www.aicpa.org/Research/Standards/AuditAttest/DownloadableDocuments/AU00329.pdf>
- Aydın, F. Mali Analiz Teknikleri, Analizin Başarı Koşulları, Analiz Sonuçlarını Değerlendirirken Dikkate Alınması Gereken Unsurlar. <http://www.baskent.edu.tr/~ferhan/MaliTablolar/Mali%20Analiz%20Teknikleri.pdf>
- KGK, (2013). İşletme Ve Çevresini Tanımak Suretiyle “Önemli Yanlılık” Risklerinin Belirlenmesi Ve Değerlendirilmesi. http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/BDS_315.pdf
- KGK, (2014). Türkiye Denetim Standardı Bağımsız Denetim Standardı 520, Analitik Prosedürler http://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/PDF%20linkleri/standartlar%20ve%20ilke%20kararlar%C4%B1/DENET%C4%B0M%20STANDARTLARI/BDS_520.pdf
- SPK, Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliği (Seri: X, No: 22). <http://spk.gov.tr/Sayfa/Dosya/590>

- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), 1 Kasım 2006, 26333 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan “Bankalarda Ba ımsız Denetim Gerçekle tirecek Kurulu ların Yetkilendirilmesi ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik.
- Bednarek, P. (2016). Evaluating The Usefulness Of Quantitative Methods As Analytical Auditing Procedures. Research Papers of the Wroclaw University of Economics/Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wroclawiu, (434).
- Bozkurt, N. (2010). *Muhasebe Denetimi*. 5.Baskı. stanbul: Alfa Yayıncılık.
- Chow, D. (2009). "Analytical Procedures – A Powerful Tool for Auditors." Learning Zone – T/Dialogue. <http://www.hkiaat.org/images/uploads/articles/Analytical.pdf>
- Çalda , Y. (2007) *Denetim ve Raporlama, Finansal Tablolar ve Analiz Teknikleri*.5. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Çalı , Y. (2011). Ba ımsız Denetim Sürecinde Analitik nceleme Prosedürleri. *Denetim*, (8), 31-40.
- Çözeli, G. (2008). Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları: Analitik Prosedürler. *Mali Ufuklar Dergisi*, (43), 23-35.
- Danescu, T., & Spatacean, O. (2009). Analytical Procedures Used In Financial Audit For The Valuation of Portfolio Performances-case of Financial nvestment Companies. *Annales Universitatis Apulensis: Series Oeconomica*, 11(1), 24.
- Dönmez, A., & Ersoy, A. (2009). Ba ımsız Denetim Sürecinde Kullanılan Analitik nceleme Prosedürlerinin Denetim Standartları Açısından De erlendirilmesi. *World of Accounting Science*. 2009, Vol. 11 Issue 2, p35-64. 30p. 1 Chart.
- Dönmez, A. (2008). *Ba ımsız Denetim Sürecinde Kullanılan Analitik nceleme Prosedürlerinin Denetim Standartları Açısından De erlendirilmesi Ve Türkiye’de Spk’dan Yetki Alın Denetim Firmaları Üzerine Bir Ara turma*. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Feroz, E. H., Kim, S., & Raab, R. L. (2005). Analytical procedures: A data envelopment analysis approach. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 2(1), 17-31.
- Florea, R., & Florea, R. (2011). Audit techniques and audit evidence. *Economy Transdisciplinarity Cognition*, 14(1), 350.
- Güredin, E. (2014). *Denetim Ve Güvence Hizmetleri-SMMM ve YMM’lere Yönelik lkeler ve Teknikler*. 14.Baskı. stanbul: Türkmen Kitabevi
- Karaatlı, M., Senal, S., & Öztürk, M. S. (2014). Denetim Planlaması A amasında Analitik nceleme Tekni i Olarak Yapay Sinir A ları Kullanımı: Bir Firma Uygulaması. *Ege Academic Review*, 14(4), 637-648.
- Karimi, K. (2014). *Muhasebe Denetiminde Analitik nceleme Prosedürleri Ve Bir Uygulama*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kır, H. (2010). Stratejik Denetim Ve Denetimde Risk Odaklılık. *Denetim* (4), 47- 61.
- Kritzinger, J. A. (2015). *The Application Of Analytical Procedures In The Audit Process*. University Of Pretoria Faculty Of Economic And Management Sciences.
- Nigrini, M. J., & Mittermaier, L. J. (1997). The use of Benford's law as an aid in analytical procedures. *Auditing*, 16(2), 52.

- Selimo lu, Karde , S.- Uzay, . (2008). *Muhasebe Denetimi*. 1.Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi.
- ahmaro lu, Tüzün, S. (2016). *Ba ımsız Denetimde Analitik Prosedürleri Ve Uygulaması*.
istanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, istanbul.
- Toroslu, M. V. (2012). *Yeni Türk Ticaret Kanunu Kapsamında Finansal Tablolar Denetimi*.
istanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Usul, H. (2013). *Türkiye Finansal Raporlama Standartları Uygulamalı Ba ımsız Denetim*.
1.Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.

OTHERIZATION IN LANGUAGE; DESCRIPTIONS OF DISABILITY IN TURKISH PROVERBS AND IDIOMS

Geliş Tarihi: 19.04.2018

Dr. Öğr. Üyesi Aysun YARALI AKKAYA¹

Kabul Tarihi: 28.05.2018

Makale Türü: Teorik Çalışma

Abstract

In modern times, we face otherization as the opposite of what is normal in terms of social and cultural dimensions. Disabled people are otherized in many cases because of their differentness from normal and able-bodied people who are accepted as normal in the modern world. This situation causes othering, isolation and as a result otherization of disabled people. In this study, language, which is one of the cultural fields in which being disabled is otherized, will be examined in terms of proverbs and idioms. Language is one of the most efficient factors in transmitting culture from one generation to another. Proverbs and idioms are important mechanisms in transmission function of language. In this sense, socio-cultural transition which proverbs and idioms create is an efficient field in highlighting the perception of being disabled in society. The aim of this study is to explain that disability has a social basis by using proverbs and idioms as the means of cultural transfer.

Keywords: Disability, Othering, Turkish Proverbs, Turkish Idioms.

Jel Codes: Z00, Z19, Z13.

DİLDE ÖTEKİLEME; TÜRK ATASÖZÜ VE DEYİMLERDE ENGELLİLERİN TANIMLANMASI

Özet

Ötekileme tirme sosyal ve kültürel boyutu ile modern dönemlerde normal olanın karıtı olarak karımıza çıkmaktadır. Engellilerde, modern dünya içerisinde normal kabul edilen, tam, bütün insandan farklılık gösterdiği için pek çok durumda ötekile tirilenler olmuştur. Bu durum engellilerin toplumdaki uzaklaşmasına, yalnızlaşmalarına ve bunun sonucu olarak ötekile tirilmelerine neden olmaktadır. Çalışmada engellilerin ötekile tirildiği kültürel alanlardan olan dildeki yansımalar atasözleri ve deyimler üzerinden ele alınacaktır. Özellikle dil bir kültürün yansıması ve kuşaklar arasında aktarılmasındaki en etkin faktördür. Dilin aktarımını yerine getiren en önemli mekanizmalarından biri ise atasözleri ve deyimlerdir. Bu anlamda kültürel boyutta özellikle atasözleri ve deyimlerin yarattığı sosyo-kültürel dönüşüm engellilerin toplumsal alandaki algısını ön plana çıkarmada etkili bir araçtır. Çalışmanın amacı özellikle engellilerin toplumsal temelden beslenmesini, kültürün taşıyıcıları olarak atasözleri ve deyimler üzerinden açıklamaktır.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, Ötekileme tirme, Türk Atasözleri, Türk Deyimleri.

Jel Kodları: Z00, Z19, Z13.

¹ Department of Public Administration, Faculty of Economics and Administrative Sciences, aysun_yarali@yahoo.com, Assistant Professor.

1. INTRODUCTION

The objective of this study is to demonstrate the importance of the language regarding the exclusion and othering of disabled people from the society. For that purpose, it is aimed to specify different approaches towards disability and their reflections on the social sphere. Disability is not a situation that solely depends on the person every time. Social perceptions and social conditions have transformed disability from an individual phenomenon to phenomenon with a social dimension. Even though acknowledging the social dimension of the disability is a new situation, transformation of social perception takes time for this perspective to settle. The transformation of the language is an important phase for this process. Proverbs and idioms are the phenomena that shape the ongoing, long-established and commonly accepted judgments.

The conceptual background of the study seeks to answer what disability is, how we can define it, and how many approaches there are about disability. Besides these, overall features of the proverbs and idioms are defined. In the next section, examples of the phenomenon of othering are given and how it takes place in the fields other than the disability is discussed. In this section, examples of othering taking place through the proverbs and idioms are addressed. Some of them are examples of othering related to gender discrimination against women and others are related to ethnicity-based discrimination. In the next section, othering in proverbs and idioms are categorized and discussed over. Resulting the conclusion, the importance of awareness is emphasized by focusing on the significance of language in the transformation of social conditions.

2. CONCEPTUAL BACKGROUND

One of the first and most prominent concepts used in this article is disability. The place and area of use of the concept have been controversial. Therefore, it is important to make the definitions more accurately. The method of the study is critical discourse analysis. The analyses have been conducted with a critical perspective.

2.1. The Definition of Disability and Discussions over the Definitions

States of disability are defined differently on a conceptual basis. It is possible to encounter these differences in Turkish and in other languages. In Turkish, there are concepts such as crippled, disabled, handicapped, disadvantaged, impaired, and defective. The word 'disabled' has a sociological meaning unlike the other concepts.

What's more, there are some accepted definitions. In Turkish literature, a disabled, at birth or acquired later due to an illness or an accident, is a person who has lost some physical, mental, emotional and social skills, and has become unable to adapt to the requirements of normal life.² In the international literature, it is defined as the person who is unable to do the works that he/she needs to do by his/her own in his/her personal or social life due to a deficiency (physical or subsequent).³ Considering in conceptual terms, we can encounter the words disability, handicapped, defective, and impairment in the English literature.

As you can see above, there is a close relationship between how disability has been defined and how it is accepted. According to Graumann, the use of concepts can directly specify the studies and incentives on the disability and is able to provide different perspectives for the pursuit of happiness of the disabled individuals who receive support (Grauman, 2011, p. 41-55, ref. nce, 2014, p. 20). For that reason, the discussions over the language about the disability are important for specification of the differences in the perspectives towards a multi-

²See: www.iletisimciyiz.com, 20.09.2015

³See: www.ozida.gov.tr, 12.05.2014

dimensional phenomenon like disability. In other words, it is possible to say that conceptual approaches with regard to the disability can vary with the definitions of being disabled. In fact, language is the indicator that expresses the way social perspectives are shaped. Anthony Giddens emphasizes that in the field of sociology, perspectives towards social problems take shape and change, even if slightly, according to the words used. (Giddens, 2008, p. 325).

One of the examples that may stand out with regard to the discussions about language and the meaning of the concept is the word “cripple”. The word cripples means to deprive of fulfilling the function or being unable to do the required work. The use of the word “impairment” in English is more structural and refers to a dysfunction in contrast to its meaning in Turkish. However, the meaning of impairment in English language has not had the same codes with that of “sakat” in Turkish. For this reason also in Turkish, the word “sakat” bears certain features which are cultural and acquires this meaning by going through a transformation.

In fact, the concept “sakat” has a negative meaning together with the unjust suffering. The expressions such as sakat(impaired), kör(blind), topal(lame), saır (deaf), dilsiz (mute) have negative meanings all the time as you can see in the proverbs and idioms that exhibit the perception of language better. According to Doğan, the examinations of the languages other than Turkish show similar perceptions and language perceptions (Doğan, 2008, p. 31). In this framework, it is necessary to consider the cultural environment where the words make sense.

2.2. Social Dimensions and Perceptions of Disability

The start of disability studies as a sociological and cultural field dates back to a recent period. Acknowledging disability as a sociological phenomenon has become possible with the development of the “body sociology” within the field of sociology.⁴ Body sociology not only researches transformation of the body with physical factors in the body but also how it is reshaped by social factors. The following are the basic factors that we use in disability studies in sociology: “1. Producing a social theory about disability 2. Social construction of the disability categories. 3. Occupational ideologies and practices. 4. Creating a policy explaining the life experiences of disabled persons. 5. Developing enabling methodologies and means of research and implementation 6. Examining disability movement as a social movement oriented towards change” (Bilton et al., 2009, p. 88).

Social disability has emerged as a critique against the individual disability model. According to Paul Hunt, disability is not a unidimensional issue. It cannot be limited with the effect of the disability on the individual. What matters here is that it has effects on the relationship that the disabled person establishes with able-bodied people (Giddens, 2008, p.325). In this perspective, the concept of disability is shaped with adaptation of the requirements and requests of the citizens with disability rather than with the disability of the individual regarding meeting the needs of the society and is grounded more on the failure of the social environment (Bilton et al., 2009, p. 9). According to this social model, disability is defined as the reflection of the insufficiency of the individual on the social sphere (Arıkan, 2002, p. 65).

World Disability Report, published in 2011, has been the most recent disability approach comprising the changing conditions. According to this report, disability cannot be emphasized as a feature of the individual and cannot be addressed by disregarding the relationship between the individual and its social environment. In this sense, disability is not a phenomenon

⁴⁴⁴See: Wendell, Susan, 1996. *The Rejected Body: Feminist Philosophical Reflections on Disability*, new York: Routledge and Davis, Lennard, J., 1995. *Enforcing normalcy : disability, deafness, and the body*, London; New York: Verso.

experienced by the individual himself/herself alone. The disability changes with the environmental experiences. In this sense, this perspective is referred as “psycho biosocial” perspective (Yentürk and Yılmaz, 2012, p. 51).

2.3. The Importance of Proverbs and Idioms in Turkish

Humanity has always been in communication since its existence and language is mostly the means of communication. The ability to socialize, which makes humans different from other living creatures, is the result of the basic need of humans to communicate with others. Language is the oldest form of communication. Language has changed and transformed with the development of humanity. In this sense, culture developed by humankind has been advanced and shaped by language. Verbal culture has been enriched with language and other products based on language. We see two-dimensional development line in the basic progress of the language. First of all, as it has been addressed above, it has a verbal culture and history and secondly it has a written dimension of culture changed with the invention of writing (Çevik, 2006, p. 1).

Therefore, proverbs and idioms are important for shaping the verbal history that has transformed language. By definition, proverbs are the common creations and products of the people, the that form the nation. They are the statements which were brought forward with common experiences of people and which reflect them in all aspects. The proverbs are reflections and creations of both social and natural events. We can discover many social events with proverbs and idioms. We can observe the interpretations of morals, traditions, natural events, and beliefs.⁵What's more, proverbs and idioms sometimes reflect the depth of a nation's intelligence, dreams, emotions and notions. Proverbs pass on the experiences, observations and experimentations of previous generations- hence the name *atasözü* in Turkish.⁶ These proverbs about past experiences are mostly informative and guiding for next generations (Çevik, 2006, p. 24).

The idioms have the same functions as proverbs and they are a form of fixed expression used figuratively to provide ease of expression and attract attention other than the meaning of the words themselves. The most important difference between proverbs and idioms is that idioms cannot be used by changing their words. For example, you cannot use “Hold the bold from his fringe” instead of “From his fringe hold the bold” (Çevik, 2006, p.48).

It is possible to say that proverbs and idioms, which can be regarded as significant elements of folk literature for Turkish, gain wide use and continue to exist mostly in nomadic societies. For that reason, Turkish tribes and clans have a rich folk literature knowledge as they lived a nomadic life for a long time (Öztopçu, 1992, p. 34). Especially, oral literature was enriched thanks to the transmission of the proverbs throughout the years and interactions with different cultures at the same time.

3. OTHERIZATION IN PROVERBS AND IDIOMS

The othering of the disabled persons is a phenomenon that we encounter at many points of the social sphere. Furthermore, it is useful to discuss the concept of othering before explaining how othering takes place. First of all, the other and othering, us and them dichotomy has a conceptual dimension which is recently discussed? We can come across with the others in every society and in different conditions. While the identity, which has been defined as

⁵See: www.tdk.gov.tr, 15.10.2015

⁶*Atasözü* literally means the word of ancestor in Turkish.

dominant and superior in some societies, can be defined as I, the persons that are not with the same identity can be others. In some societies, we can observe that there are persons that are otherized due to the other features even if they have the same identity. For example, it is expressed that the persons living in the slums are fictionalized as the others in the study of Erman on the slums. According to Erman, even if it changes in time, the people living in the slums are addressed as the others in differing names (Erman, 2004, p. 9).

Öteki (other) in Turkish, is derived from the root “*öte*” (beyond) meaning what is beyond, what remains beyond and distant. The word other, together with the words “*öbürü*” and “*di eri*” (both have the same meaning), contains the meanings as the one which is distant in importance and location between two similar things. Besides, other can be defined as the person excluded from the current cultural structure.⁷ Another important point emphasized by Nahya in her study is the anthropological that is etymological origin of the word other. In this sense, "other" is derived from Latin word “*alius*” and means “other” in English. In this sense, the word other, different from Turkish, bears a stark difference and a more contrasting meaning in a cultural sense (Nahya, 2011, p. 27-31). Therefore, it is possible to say that the concept has a sociological meaning and has an objective of differentiation.

In the process of othering in the social sphere, the existence of the persons who “we”, the persons that act together are and who are “they”, the otherised has become more visible with the modernization process. Normal citizens have been considered as normal humans and the normal society for the states, the borders of which were determined with modernity, and were considered as desirable citizens with their functionality while emphasizing citizenship consciousness and demarcating the rights of this citizen, modernization has placed some patterns on the superior position (Wallerstein, 2005). In particular, in the fields of politics and social sciences the concept of citizen who is considered as normal and desirable, has been started to be discussed as a problem recently. The issue of how differences can live in modern societies and which conditions should be created constitute the current problems of political theory.

At this point, policies of identity and difference and policies based on accommodating the other within the social order within a certain framework are started to be produced. In this sense, eliminating gender based discrimination, prevention of ethnic based discrimination and widening the area of freedom are the basic problems of both nation states and transnational organizations (such as European Union). The protection of rights of others with liberal democratic discourses by producing up to date policies is a must. Furthermore, it is very hard to eliminate the otherings imposed beyond the legal regulations or laws in the social structures. In this context, what comes to the fore is what determines the other being related to what “me” is. In other words, “*while the distance defines the other, what forms us is the "other" at the same time*” (Kundakçı, 2011, p. 68).

Thereby, the relation creating the dichotomy between me and the other which are connected to each other's existence is shaped by itself. Another emphasis standing out in this shaping-by-itself is the “language” element helping the process of the structuring of the social sphere according to Onur nce (nce, 2003, p. 265). Language and the constructs with it help to shape the basic categories defining which properties me and the other should have and the difference between them. At this very point, we encounter proverbs and idioms facilitating the othering. Especially, when we examine Turkish language we can say that othering in language are takes place easily through well-established proverbs and idioms. Infidels, Jews, Armenians, Kurds and Arabs have faced with language elements assigned discriminatory and negative

⁷ Güncel Türkçe Sözlük, www.tdk.gov.tr, accessed on 15.10.2015.

meanings as they were the others of this community. For instance, be French, infidel zmir, infidel's invention, infidel's torture, finding the priest, Jewish bargain, Albanian obstinacy, it's all Arabic to me, getting balled up as Arab's hair are the stereotyped expressions in which it is really easy to find expression and meanings of othering.

These examples are some continuously repeated phrases and we use them without any consideration. However, some terms ingrained in the proverbs reflect the same discriminatory perception as well. For instance; "yoruk of the mountain, knows neither plum nor grape", "Kurd eats and looks at his sandal", "You can't make a hide out of the bear", "I want neither the sugar of Damascus nor the penis of the Arab", "to swallow like Agop's goose", "to call the Armenian, uncle", "when the Jewish gets old he thinks of the old trades" are some of the many proverbs that are accepted to be said by ancestors and the meanings of them are accepted to be a characteristic of the mentioned ethnicities.

Together with the above expressions stressing ethnicity, even being minority with respect the others in a region is sufficient to be otherised and excluded. In that case, not which ethnicity you belong to but where you were born or where you are from is what matters as an othering element. For example, mostly jokes were created for the people from the Black Sea region. And funny situations were told via a figure from the Black Sea region in the joke. As is, it causes some features of the region to stand out and a different culture to be shaped here. Such approaches also can get into the language easily. As it has in these examples; *Laz'ın kafası 12'den sonra çalır* (The brain of Laz starts working after 12 pm), *Senin bu yaptığını Çorumlu bile yapmaz* (Even the one from Çorum wouldn't do what you did), *Afyon'un kayma ı, Konya'nın manya ı* (Cream of Afyon and mad of Konya).

Another meaning encountered in the proverbs and idioms is related to sexism. Such sexist approaches mostly exalt the status of men while the women, however, is constructed in a secondary position and degraded. Women's fertility and maternity is depicted in a humiliating way in many proverbs. For instance, "Man should know how to bring and women should know how to content with." (*Proverb*) "Women may have golden chandelier but the man puts the candle there." (*Proverb*). If we are to give an example of the interference with women's sexuality, it is possible to talk about the difference between woman and girl, symbolizing the virginity of women in society. For example, using the phrase "like a girl" to define something that is brand new is again a reflection of this discourse of othering and differentiation. In some proverbs, the women are subordinated, described as something, an object that can be taken or given; 'giving a girl (as wife) in marriage' and 'taking a girl (as wife) in marriage'.

Additionally, many other expressions are the subject of proverbs stating the physical or feminine personal properties attributed to women as a means of humiliation. For example, "If they would say there is a wedding in heaven, women would try to raise a ladder." (*Proverb*) "The will of women defeated men" (*proverb*) "Take the molasses from the jar and woman from her roots." (*Proverb*) "Field is better with rocks and woman is better with hair." (*Proverb*). Also woman are used to humiliate men. For example in the sentence 'man like a woman', we see that woman here is used as a means of humiliating men.

As a result, othering is the reflection of the attitudes dominating the general ideas of the society through language. Language that is in the position of the intermediary here constantly transforms the emphasis of othering through proverbs and idioms. Disability is also another condition in which this othering process takes place.

4. OTHERIZATION IN LANGUAGE; DISABILITY IN PROVERBS AND IDIOMS

As mentioned before, the disabled are most of the time excluded from the social sphere physically or they intentionally stay away from the community. Besides, ordinary people also neglect the disabled. Almost 1 billion people have impairment throughout the world in our at the present time. The rate is 12% in Turkey, equaling to 8.5 million people.⁸ Even though we talk about such a large section of the society, we cannot say that we encounter them frequently in public sphere.

There are many factors leading to the exclusion of the disabled people from the social sphere. The first one that comes to mind is the conditions not enabling a disabled person to move unescorted. Especially the conditions are seriously harsh for the orthopedically handicapped and mentally disabled. On the other hand, European Urban Charter and other binding provisions requires legal regulations especially on the level of local governments (nce et al., 2016, p. 87-89). Though juridical regulations are encouraging, it is a long process to break down social perceptions and to rebuild the magain in a way to help defending the rights of the disabled (nce et. al., 2016, p. 104). Here we encounter language and the proverbs and idioms as the elements of it to help to shape the perception we mentioned above. Within the proverbs and the idioms we observe many terms and words that exclude the disabled. We see that in many of them, othering takes place by highlighting the physical impairments of the disabled.

Another case addressed before the proverbs and idioms is that some words and phrases in use for the disabled are directly settled in the language. For instance, 'blind' for the visually impaired, 'deaf' for the hearing-impaired, 'mad, lunatic' for the mentally challenged and words like cripple, dummy are expressions which are already settled into the language and used constantly.

According to Burcu, it is possible to examine disability in proverbs and idioms under certain categories (Burcu, 2007, p. 203-207):The ones with a meaning of 'pity' come to the fore among the proverbs and idioms. In fact, it is possible suggest that actually this 'pity and mercy' based view is not an emotion the disabled encounter in only language but also most frequently in law and their daily life routines. Especially in the approach towards disability supported with social aid policies, the disabled are accepted to be deplorable and needy. However, the aim of public policies should be to help the disadvantageous groups, like the disabled, to be equal with others. And some of the proverbs below can be given as an example of the feelings of pity and mercy (Polat, 2009, p. 3):

When a bald man dies, they say he had golden hair.

Allah builds the nest of the blind bird.

You can't talk about colour to the blind.

When you come close to a blind, close an eye.

Don't cry for the dead but cry for the mad.

⁸ See: "Engelli ve Ya lı Bireylere li kin statistiki Bilgiler", *statistik Bülteni*, April 2017, <http://eyh.aile.gov.tr/data/>.

Night time is blind eye, night task is blind task.

According to Burcu (2007, p. 203-207) there are also proverbs and idioms that directly 'exclude' the disabled rather than feeling sorry for them. It is observed in these proverbs and idioms that disability is seen as a kind of deficiency in contrast to the understanding of the concept of a complete and whole human generally accepted by the society. Some of the examples of this include the following:

Lunatic loves lunatic, imam loves the dead,

When a mad sees another, hides his stick.

Run away when you see a lunatic.

What good of advice to the lunatic.

It is harder to restrain the mad than restraining the money.

The lunatic settles down only as much as how much the inside of a rock gets wet by the rain. (Meaning anybody)

Gathering the bald and the blind. (Supplementation and extraction may occur)

The third category includes the proverbs and the idioms classifying them as inferiors and humiliating them. It can again be observed that the physical deficiencies are made fun of in these expressions putting the disabled in a humiliating position. For example; the deaf can't hear but make it up; Single eye, blind eye; Rug seller and the blind pilgrim; The blind shouldn't get to bazaar but the bazaar shouldn't be without a blind; If you lie down with dogs (in Turkish it says blind instead of dog), you will rise up with fleas; One-eyed would be the king in the country of the blind; wormy vetch will have a blind buyer; A lunatic throws a rock in a well, forty wise cannot get it out; Every day is a feast to the lunatic; Iron doesn't get soaked, the lunatic doesn't get wise (Polat, 2009, p. 4).

5. CONCLUSION

According to the studies conducted on the subject of disability, structural changes are needed for the solution of the problems the disabled people face in social life. The enduring problems of the disabled people are shaped with the situations that limit their participation in and exclude them from the public life. In this sense, they feel as the other in society. They express being the other mostly as being excluded from the public sphere.⁹

When the general results of the study are evaluated, acquired findings will not be able to provide a direct solution advice. After all, change in expressions and verbal patterns are not something that can happen in a short time. However, it is of great importance to change the social perceptions towards the disabled and in other but more appropriate words, 'awareness' should be raised. Change in language is possible through changing the cultural codes of the society. No word or word phrase is formed by itself; each one has a reason behind it. Linguistic structures will also affect the cognitive structure of the society. Actually these two situations

⁹ In one of the studies conducted on this subject, these rates are mentioned with regard to the perceptions of the disabled about othering. See: nce, H. Babao lu, C. Akkaya Yaralı, A. (2016). "Belediye Hizmetleri ve Engelli Vatanda ların Beklentileri Üzerine Ampirik Bir Çalı ma", Nev ehir Hacı Bekta i Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,6 (2),86-109.

are like cycles continuously affecting each other. While new perceptions are shaping the language, language will support the perceptions.

In addition to the task of reflecting social perceptions, another function of language is being the accumulator of culture. Language has progressed for centuries with the accumulation of new cultural codes in it. Through this process, the language affects the way the society is shaped. If the community has progressed as a modernist one, the elements of the language which could not keep up with this process was abolished and became obsolete. Likewise, some linguistic structures have progressed by evolving along with the society. In this case; if sexual discrimination still exists in a society, the discourses considering women as second class individuals and othering them will continue to be in use.

To conclude, the proverbs and idioms are cultural transmissions and they transmit the old, namely what belongs to our ancestors, to the current day. Therefore the mentioned transmission means that a certain point of view in each case still continues to exist. As Nuray Alagözülü demonstrates us as the result of her study titled *Dil ve Cins: Türkçe Atasözlerinde ve Deyimlerde Kadın Üzerine Eritilemeler ve Toplum-Bilimsel Yapı* (Alagözülü, 2009) (Language and Sex: Metaphors on Women and Socio-cognitive Structure in Turkish Proverbs and Idioms), we can see that actually the same perception is created in new life conditions as well. One of the empirical results of this study is qualified as an example about the social status of women. The answers in the study given for the questions towards what men see the women as are shaped in a way that is significantly close to the old ancestors' discourses: Woman is horse/ mare, Women are evil, Women are home, Women are honour, Women are land, Women are flowers. All these sentences are the product of a point of view seeing women mostly only as an element of beauty, which is learnt and transmitted through generations. Therefore, the same problem is at stake for the disabled as well. Namely, the knowledge acquired with the proverbs in the social perspective is transferred to daily life through experiences.

*The proverbs and idioms above are translated into English literally since the meanings of othering are hidden in the Turkish words used. Therefore conserving the Turkish words while translating these proverbs and idioms into English is preferred to enable the reader to understand the aim of giving these particular examples.

REFERENCES

- Alagözülü, N. (2009), Language and Sex: Metaphors of Woman in Turkish Proverbs and Idioms and Sociocognitive Structure, *International Journal of Central Asian Studies*, Sayı: 13, 37-48.
- Arıkan, Ç. (2002), Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım. *Ufku Ötesi Bilim*, (2),1. 27-31.
- Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P. (2009), *Sosyoloji*. Kitabı içinden, B. Özçelik (Ed.), Ankara: Siyasal.
- Birle mi Milletler Engelli Hakları Bildirgesi*, (2009), URL: http://www.ozida.gov.tr/ulasilabilirlik/Belgeler/2_MEVZUATSTANDART/ULUSLARARASI_SOZLESME/BM_ENGELLIHAKLARISOZLESMESI.pdf, (Access: 12.05.2014)
- Burcu, E. (2007), Türkiye'de Özürlü Birey Olma: Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Çevik, M. (2006), *Basın Dilinde Atasözleri Ve Deyimler*, Basılmamı Yüksek Lisans Tezi, Department of Eski Türk Edebiyatı, Graduate School of Sosyal Bilimler, Ankara University, Turkey
- Davis, Lennard. J. (1995), *Enforcing Normalcy: Disability, Deafness, And The Body*,

- London; New York: Verso.
- Do an, Ç. (2008), Engelliler: Postmodern Kapitalizmin Sakatları. *Birikim*, (229), 31-44.
- Erman, T. (2004), The Studies of Squatter'Other' as Squatting by Editing, *European Journal of Turkish Studies*, URL: <http://www.ejts.org/document85.html>
- Güncel Türkçe Sözlük, URL: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.55f683968ebc80.31010702, Access: 15.09.2015
- Giddens, A. (2008), *Sosyoloji*, çev: Hüseyin Özel vd., İstanbul: Kırmızı.
- nce, H. O. (2003), Öteki Sorunsalının "Alterite" Kavramı Çerçevesinde Yeniden Okunması Üzerine Bir nceleme, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte Dergisi*, (21), 2. 255-277.
- nce, H. O. (2014), Engelli Hakları Ba lamında Belediyeler: Ankara 1 Merkezi Üzerine Bir De erlendirme, Ankara: Tubitak-Sobag.
- nce, H. O., Akkaya, A. Y. and Babao lu, C. (2015), Belediye Üst Yöneticilerinin Gözünde Engelli Haklarının De erlendirilmesi: Ankara 1 Merkezi Örne i, Ankara: TODA E.
- nce, H. Babao lu, C. Akkaya Yaralı, A. (2016). "Belediye Hizmetleri ve Engelli Vatanda ların Beklentileri Üzerine Ampirik Bir Çalı ma", *Nev ehir Hacı Bekta i Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (2), 86-109.
- Kundakçı, S. (2013), Heteroeseksizm ve Ötekile tirme Ele tirisi, *Liberal Dü ünçe Dergisi*, (18), 71. 65-79.
- Nahya, N. (2011), mgeler ve Ötekile tirme: Cadılar, Yerliler ve Avrupalılar, *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1), 27-38.
- Öztopçu, K. (1992), Uygur Atasözleri ve Deyimleri, *İstanbul Bilimler Dergisi*, (1), 1. 27-38.
- Polat, Ç. S. (2009), Engellili in Atasözü ve Deyimlere Yansımasının Sosyolojik Analizi https://engelliler.gen.tr/content/engelliligin-atasozu-ve-deyimlere-yansimasinin-sosyolojik-analizi-60/Eri_im_tarihi:21.03.2017
- T.C. Ba bakanlık Engellilik Bölümü, (2008), *Disability Society How To: Understand Research*. URL: www.iletisimciyiz.com/index_detay.asp?id=130&bolum=makale, (Access: 27.09.2015).
- Wallerstein, I. (2005), Dünya Sistemleri Analizi/Bir Giri . E. Abado lu and N. Ersoy (Trns.), İstanbul: Aram.
- Wendell, Susan, 1996. *The Rejected Body: Feminist Philosophical Reflections on Disability*, New York: Routledge
- Yentürk, N. and Yılmaz, V. (2012), *Sivil Toplum Örgütleri için Engelli Hakları zleme Rehberi*, İstanbul: Bilgi University.

KÜRESEL FİNANSAL KRİZİN SUKUK PİYASASINA ETKİSİ¹

Gelişim Tarihi: 25.04.2018

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY²

Kabul Tarihi: 27.06.2018

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ELA³

Makale Türü: Diğer

Özet

Küresel sukuk piyasası 2007'nin sonlarında etkisini göstermeye başlayan küresel finansal krize de in artan yatırımcı talebinin de katkısıyla oldukça hızlı büyüme tür. Ancak sukuk piyasası krizden son derece olumsuz etkilenmiş ve sukuk ihraçları 2008 yılında düşüş göstermiştir.

Bu çalışmanın amacı sukuk ihraçlarındaki düşüşün sadece küresel finansal krizin de il aynı zamanda Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI)'nin açıklamalarının da bir sonucu olduğunu vurgulamaktır. Bu açıdan ele alınan çalışma söylemsel bir dil kullanılmış ve elde edilen bulgular çeyitli tablo ve grafikler ile de desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sukuk, Kriz, AAOIFI, Şeri Tartışmalar, Etki.

Jel Kodları: G15, G23, F34.

EFFECT OF GLOBAL FINANCIAL CRISIS ON SUKUK MARKET

Abstract

By the help of high investor demand, global sukuk market grew very fast until global financial crisis which took effect in late 2007. However, sukuk market was affected negatively by global financial crisis and sukuk issuances showed a decrease in 2008.

The aim of this study is to emphasize that the fall in sukuk issuances is not only a result of the global financial crisis, but also a consequence of the disclosure of the Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI). In this study, a discourse language was used and the findings were supported by various tables and graphics.

Keywords: Sukuk, Crisis, AAOIFI, Sharia Debate, Effect.

Jel Codes: G15, G23, F34.

¹ Bu çalışma, 26-28 Ekim 2017'de Kahramanmaraş'ta düzenlenen 3. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu (Asos) sunulan "Global Finansal Krizin Sukuk Piyasasına Etkisi" adlı bildirinin gözden geçirilmiş ve geniletilmiş halidir.

² Beykent Üniversitesi, İktisat Bölümü, ahmetulusoy@beykent.edu.tr

³ Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisat Bölümü, mehmetela@osmaniye.edu.tr, Sorumlu Yazar.

1. G R

Sukuk piyasası gerek geleneksel yatırımcılar ve gerekse de İslami yatırımcılardan gelen artırı talep nedeni ile 2008 yılına değin hızlı bir büyüme gerçekte İirmi tir. Ancak 2007 yılının sonundan ba İlamak üzere etkisini gösteren küresel finansal kriz, yatırımcı güveninde dü İü e, borçlanma piyasasının kurumasına ve borçlanma maliyetlerinin artmasına neden olmu tur. Artan finansal belirsizlik ve borçlanma maliyetleri ile beraber birçok sukuk ihracı ya ertelenmi ya da artan borçlanma maliyetleri ile ihraç edilmek zorunda kalmı İtir. Bu açıdan sukuk ihraçları 2008 yılında önemli ölçüde dü İümü ve sukuk piyasası bu anlamda krizden olumsuz etkilenmi tir. Ancak birçok çalı İmanın sukuk ihraçlarındaki dü İü te sadece krizin etkilerine rol vermesine ra İmen özellikle 2007’de önde gelen İslam alimlerinden biri olan ve AAOIFI İeriat Kurulu Ba İkanı Sheikh Taqi Usmani’nin piyasadaki sukuklara yönelik ele İtirisi ve akabinde 2008’de gelen AAOIFI kurallarının da sukuk piyasasını kısa vadede olumsuz etkiledi İini kabul etmek gerekmektedir. Nitekim 2008 yılında İeri tartı İmalarda yer almayan İjara sukuk oldukça cüzi miktarda dü İü kaydederken ele İtirilere maruz kalan ve 2008 yılına değin en çok ihraç edilen sukuk türlerinden olan mudaraba ve mu İaraka sukuk %80’lere yakın dü İü kaydetmi tir.

Birçok çalı İma krizin sukuk piyasasına etkisine kısa vadeli yakla İımı ancak uzun vadeli etkisini göz İardı etmi tir. Çalı İmamızda belirtilmi İtir ki küresel finansal krizin sukuk piyasasına etkisi uzun vadede pozitif yönde olmu tur. Nitekim daralan kredi ko İulları ve borç verme kabiliyetlerinde azalma nedeniyle ihraççılar gerek ABD ve gerekse de Avrupa bölgesinden kredi bulmakta zorlanmı İtir. Krizden daha az etkilenen Körfez Ülkeleri ve Asya bölgesindeki likidite fazlasını fark eden ihraççılar sukuk ihracına yönelmi İve bu anlamda 2008 yılından sonra birçok İlke ilk defa sukuk ihraç ederken birçok finansal kurulu İda sukuk piyasasına yönelmi tir.

Sonuç olarak, çalı İmamız 3 temel vurgu yapmak üzere olu İturulmu tur. Birincisi, küresel finansal kriz sukuk piyasasını olumsuz etkilemi tir. İkincisi sukuk ihraçlarını etkileyen sadece finansal kriz de İil aynı zamanda Usmani ve AAOIFI’nin açıklamalarıdır. Üçüncüsü ise krizin sukuk piyasasına etkisi kısa vadede negatif İiken uzun vadede pozitif olmu tur. Bu açıdan ele İalınan çalı İma 3 bölümden olu İmaktadır. 1’inci bölümde küresel finansal krizin sukuk piyasasına etkisi genel olarak kısa dönemde ele İalınmı İtir. 2’nci bölümde Usmani ve AAOIFI’nin açıklamalarının sukuk piyasasına etkisi ara İtırılırken 3’üncü bölümde küresel finansal krizin sukuk piyasasına uzun dönem etkisi ara İtırılmı İtir.

2. KÜRESEL F NANSAL KR Z N SUKUK P YASASINA ETK S

2.1. Yatırımcı Güveninde Azalma

Yatırımcı güveni, yatırıma konu enstrüman ile ilgili riskleri açıklayan bir göstergedir. Bu anlamda, küresel finansal krizle birlikte artan ekonomik belirsizlik ve risk (GIFR, 2010, s.101), sukuk piyasasına da yansıımı İtir (Ahmad ve Rahim, 2014, s.276). Krizle birlikte yatırımcı güveni dalgalanma ve azalma göstermi İ, yatırımcılar İslami modeli de İçeren sabit getirili piyasadan (fixed income market) uzakla İımlardır (Ahmad ve Radzi, 2011, s.6). Krizle birlikte yüksek risk ta İıyan piyasalara yatırımcı ilgisi azalmı İtir. Örne İin, yatırımcılar ABD ve Avrupa’daki en riskli piyasalardan hızla kaçmaya ba İlamı İlardır (Ahmad ve Rahim, 2014, s.276). Ancak krizin etkisi sadece geleneksel piyasalarla sınırlı kalmamı İsukuk piyasasına olan yatırımcı güveni de önemli derecede dü İü göstermi İve bu anlamda yatırımcı talebi ve ihraçlarda azalma görülmü İtür (IIFM, 2009, s.21; Grewal, 2008, s.6; Reuters, 2008, s.7).

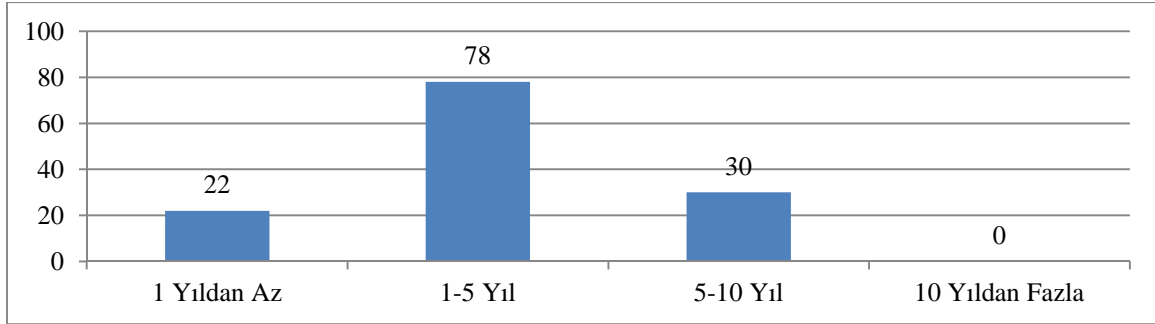
Di İer yandan krizin ilerleyen yıllarında, birkaç sukuk temerrüde dü İümü ve sukukun yeniden yapılandırılmasında yasal belirsizlikler olu İmu tur. Ancak temerrütlerin ardından yeniden yapılandırmalar yapılmı İ, yasal belirsizlik giderilmi İve piyasaya güven a İlanmı İtir.

(IIFM, 2013, s.9). Sukuk piyasasında yatırımcı güvenini arttıran bir di er husus ise devlet sukuklarında görülen artı r. Nitekim, krizin ardından artmaya ba layan ve özellikle 2013 ve 2014 yıllarında zirveye ula an devlet sukuku ihraçları ile birlikte yatırımcı güveninde de artı görülmü tür (Al-Amine, 2012, s.67).

2.2. Kısa Vadeli Sukuklara Artan İlgisi

Yatırımcılar kriz ile birlikte daha riskli olan uzun vadeli piyasalardan kaçmaya ba lamı ve kısa vadeli piyasalara yönelmi lerdir (Mazlan, 2014). Bu durumu örneklemek adına Reuters (2009, s.72) tarafından yapılan bir ara tırmaya göre yatırımcılara sukuk vade tercihleri sorulmu tur. Verilen cevaplar Grafik 1’de gösterilmi tir.

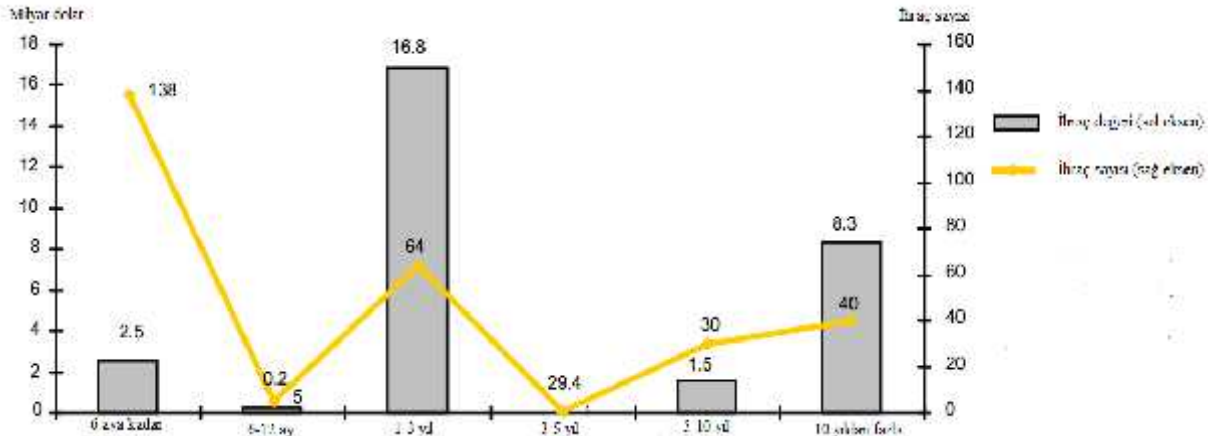
Grafik 1: Yatırımcıların sukuk vade tercihleri (2009, %)

Kaynak: Reuters (2009, s.72).

Grafik 1’de yer alan verilere göre yatırımcıların %22’si 1 yıldan az vadeli sukuklara yatırım yapmak istemektedir. Yatırımcıların %78’i ise 1-5 yıl arasında vadesi olan sukuklara yatırım yapmayı tercih etmektedir. 5-10 yıl arası vadeye sahip olan sukuklara yatırım yapmak isteyen yatırımcıların oranı %30’dur. 10 yıldan fazla vadeye sahip sukuklara ise kimse yatırım yapmak istememektedir. Bu durum göstermektedir ki, yatırımcıların e ilimi daha çok kısa ve orta vadeli sukuklardır. Yatırımcı talebinde görülen kısa vadeli sukuklara yönelik geli im özellikle sukuk ihraç eden devletlerce kar ılanmı tir. Nitekim devletler, kriz ertesinde daha çok kısa vadeli sukuk ihraçları gerçekte tirmi tir (Mazlan, 2014). Krizden sonra azalan uzun vadeli ihraca meyilli olan özel sektör sukukları da azalmı tir (Reuters, 2009, s.114). Sonuç olarak krizle birlikte yatırımcı ve ihraççıların e ilimi daha çok kısa vadeli sukuk türlerine olmu tur. Bu durum a a ıdaki grafikte kendini göstermektedir.

Grafik 2: Sukuk ihraçlarının vadeye göre dağılımı (2008- Haziran 2009)

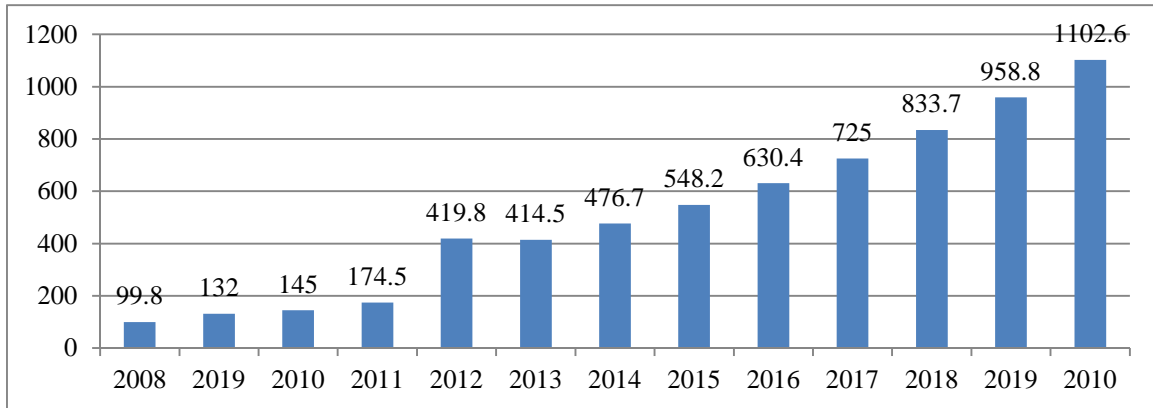
Kaynak: Reuters (2009, s.72).

Grafik 2'ye göre ihraçlar daha çok kısa ve orta vadeli sukuklara yönelmi tir. Nitekim 2008-Haziran 2009 döneminde 6 aya kadar olan sukuk ihraç sayısı 138 iken 1-3 yıl vadeye sahip sukuk ihraç sayısı 64'tür. İhraç sayıları 3 yıldan daha fazla olan sukuk ihraç sayısı ise vadesi 3 yıla kadar olan sukuk ihraç sayılarından oldukça fazladır. Diğer yandan ihraç tutarı açısından bakıldığında en çok ihraç tutarı 1-3 yıl vadeli sukuklardadır. Nitekim 12 aya kadar vadesi olan sukukların toplam ihraç değeri 3 milyar dolar civarında iken 1-3 yıl vadeli sukuk ihraç değeri 16.8 milyar dolardır. 5 yıl ve üzeri vadeye sahip sukuk ihraç değeri ise sadece 9.8 milyar dolardır. Sonuç olarak ihraçlara bakıldığında kriz yıllarında sukuklar daha çok kısa vadeye meyilli olmu tur. Ancak krizi izleyen yıllarda vadeler nispeten uzamaya başlamıştır. Nitekim 10 yıl ve üzeri vadeli sukuk ihracı 2009'da toplam vadelerin %9.5'ini oluştururken bu oran 2013'te %20'lere ulaşmıştır (Alvi, 2015, s.16).

2.3. Yatırımcı Talebinde Düşüş

Krizle birlikte sukuk talebinde de kısa vadede önemli bir düşüş gerçekleşmiştir (Grewal, 2008, s.6; Reuters, 2008, s.7; Shariah Finance Watch, 2010). Krizle birlikte artan belirsizlik sonucunda yatırımcılar bir yandan ödemelerde gecikme olup olmayacağını bilmemekte ve bu nedenle beklemekte iken bir yandan da mevcut yatırımlarından geri ödeme almak için çabalamakta ve bu anlamda yatırım yapmaktan kaçmakta idiler (IIFM, 2009, s.21; Oxford Business Group, 2008, s.80). Tüm bunların sonucunda ise sukuk piyasası için de kaynak sıkıntısı baş göstermiştir (Ahmad ve Rahim, 2014, s.276). Ancak belirtmek gerekir ki İslami bankaların krize karşı nispeten güçlü durumu ve sukuka sadece İslami değil geleneksel yatırımcıların da ilgi göstermesi sonucunda sukuk talebi krizden sert bir biçimde etkilenmemiştir, kriz talebi güçlü kalmıştır (Wigglesworth, 2009). Nitekim Grafik 3'ten kriz sonrasındaki toparlanma açıkça görülebilmektedir. Diğer yandan Citygroup'un tahminine göre Orta Doğu'da sukuk talebi 2010 yılının üçüncü çeyreğinde ancak kriz öncesi seviyesine yükselebilmmiştir (Shariah Finance Watch, 2010).

Grafik 3: Toplam küresel sukuk talebi (Milyar dolar)

Kaynak: Reuters (2015, s. 33).

Grafik 3'e göre sukuk talebi 2008 yılında 99,8 milyar dolarla oldukça düşük seviyededir. 2012 yılına değin sukuk talebi her yıl artışı göstermekle bu artışı nispeten yavaşdır. 2012 yılından sonra ise temerrütleri yasal çözüme kavuşturarak yasal belirsizliği gidermiş ve AAOIFI kurallarına uyum sağlamış bir sukuk piyasası görmek mümkündür. Diğer yandan riskli piyasalardan kaçan yatırımcılar, Körfez bölgeleri ve Malezya gibi iki önemli sukuk ihraççısı bölgelerde iyi seyreden büyüme oranları ve borç dinamikleri nedeniyle İslami sermaye piyasalarına akın etmiştir (Ahmad ve Rahim, 2014, s.276). Yeni ihraççıların ortaya çıkması (Birleşik Krallık, Hong Kong gibi) ve sukuka artan ilgi (krizin ardından ün kazanması) sukuk

taleplerini arttırmı tır. Sukuk talebindeki uzun dönem artı , krizin uzun dönem etkileri bölümünde ele alınacaktır.

2.4. hıraç Maliyetlerinde Artı

Küresel finansal krizin etkilerinden birisi de hiç üphesiz artan borçlanma maliyetleri olmu tur (Abbas, 2008; Grewal, 2008, s.6; Ahmad ve Radzi, 2011, s.6). Bu anlamda, yatırımcı güveninde ve talebinde azalma ve küresel finansal piyasaların oynaklı ı nedeniyle sukuk ihraçları daha yüksek borçlanma maliyetine katlanmak zorunda kalmı tır (Reuters, 2008, s.7; KFH, 2010, s.13; GIFR, 2010, s.101). Örne in, Saudi Basic Industry Corporation (SABIC) sukuk ihracına devam etmi ancak Sibor +30-40 baz puan fazla getiri ödemi tır. Benzer ekilde, Jebel Ali Free Zone (JAFZ) borçlanmasına kar ı en yüksek maliyeti ödemi tır; Eibor +130 baz puan (Al-Amine, 2012, s.81).

2.5. hıraçlarda Azalma

Küresel finansal kriz, bütün uluslararası ve yerel sermaye piyasalarını etkilemi tir (DIFC, 2009, s.89-90). Bu anlamda, uluslararası finansal sistemle ba içinde olan sukuk da krizden olumsuz anlamda etkilenmi tir (Franklin Templeto Investments, 2013, s.5; Smaoui ve Khawaja, 2016, s.20). Krizle birlikte ba layan likidite darlı ı, yatırımcı güveninde dü ü , ihraç maliyetlerinde artı ve finansal belirsizlikler sukuk piyasasını etkilemi tir. Bunun sonucunda birçok sukuk ihracı ya ertelenmi ya da daha yüksek düzeyden fiyatlanmı tır (Grewal, 2008, s.6; Al-Amine, 2012, s.82; Abbas, 2008). Örne in, Ithmaar Bank'ın 300 milyon dolarlık sukuk ihraç programı ve National Bank of Abu Dhabi'nin 1.7 milyar dolarlık sukuk ihraç programı küresel borç piyasasında artlar iyile inceye denk ertelenmi tir. Tamweel ile birle en Amlak, 260 milyon dolarlık ipote e dayalı sukuk ihracını 2007'nin sonunda ertelemi tir. Dubai Electricity and Water 2.5 milyar dolarlık sukuk ihraç planını ertelemi tir⁴ (Al-Amine, 2012, s.81). Di er yandan küresel kriz nedeniyle dü en petrol fiyatları da sukuk piyasasını önemli ölçüde etkilemi tir (Çizakça, 2011, s.167). Tüm bu geli meler sonucunda ise sukuk ihraçları özellikle 2008 ve 2009 yılında önemli bir dü ü göstermi tir (IFLS, 2010, s.4). Bu da sukukun krizlerin etkisinden ari olmadı ını tüm dünyaya göstermi tir (Ahmad ve Radzi, 2011, s.2; KFH, 2010, s.13; Al-Amine, 2014, s.33). Ancak hemen belirtmek gerekir ki, sukuk piyasası krizden geleneksel tahvil piyasasına göre daha az etkilenmi tir (Al-Amine, 2014, s.33). Nitekim 2008 yılında sukuk piyasası %50 civarında daralırken yapılandırılmı finans⁵ piyasası %80 daralmı tır (Jobst, 2009, s.357).

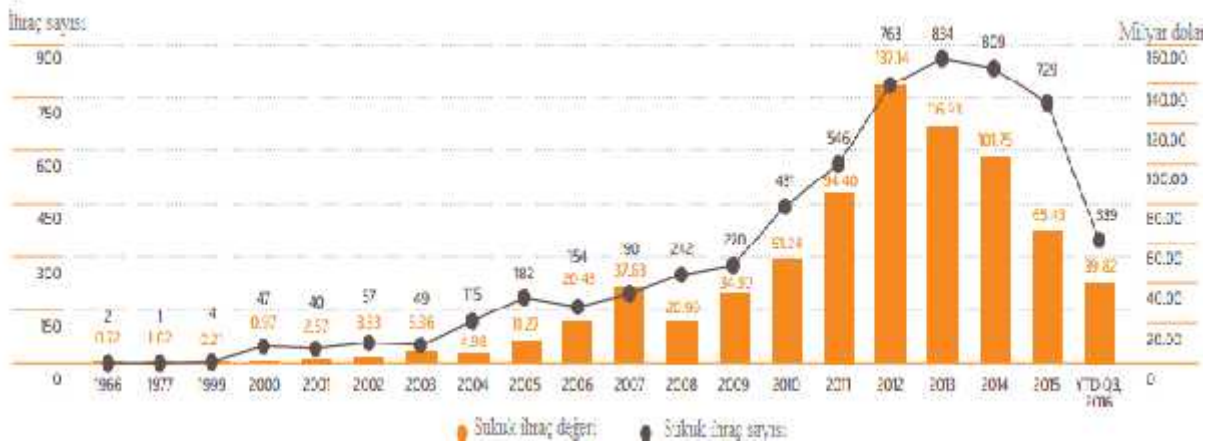
Sukuk ihraçlarını etkileyen unsurlardan birisi de hiç üphesiz kriz süresince görülen sukuk temerrütleridir. Nitekim, Ekim 2008'de East Cameron, Mayıs 2009'da Investment Dar ve Nisan 2010'da Invetsment Group ödemeleri yapmakta temerrüde dü mü tür. Ancak sukuk temerrütleri geleneksel piyasa ile kıyaslandı nda oldukça dü ük sayıdadır (KFH, 2010, s.15-15). Sukuk temerrütlerinin sukuk piyasasını etkilemesi, genel olarak temerrütlerin sayısından ziyade temerrütlerle birlikte gelen yasal belirsizliklerden kaynaklanmaktadır. Nitekim yaygın bir görü e göre sukuk özellikle krizden hemen önceki yıllarda geleneksel tahvile oldukça benzer borç enstrümanları olarak yapılandırılmı ve risk açısından da geleneksel tahville benzer

⁴ Daha fazla örnek için bkz. Grewal (2008, s.6).

⁵ Yapılandırılmı finans; varlıkların havuzlanması ve havuzdaki varlıklardan kaynaklanan nakit akımlarına dayalı alacakların "farklı risk ve getiri özelliklerine sahip birden fazla menkul kıymet ihracı" biçiminde yatırımcılara satılmasına yönelik i lemleri kapsamaktadır. Yapılandırılmı finans mekanizması türev menkul kıymetler yaratılmasına yöneliktir. Yapılandırılmı ürünün de eri kendi dı ndaki olaylar setinden etkilenmektedir. Yapılandırılmı finans; kredi, ipotek kredisi, bono ve hisse senedi gibi klasik finansal varlıkların "de er yaratılması amacıyla" organize/tezhahüstü piyasada gerçekle tirilen gelecek i lemleri, opsiyon ve swaplarla birle tirilmek suretiyle risk ve getiri yapılarının de i tirilmesine dayanmaktadır (Co kun, 2010, s.74).

özellikleri ta imaya ba lamı tır⁶ (Kaminska, 2009; Irfan, 2015; Kamali ve Abdullah, 2014, s.2). Aslen sukuklar ilk olarak piyasaya çıktı nda geleneksel tahvillerden daha güvenli oldukları çünkü dayanak olarak reel varlıklar kullandıkları belirtilmi tir. Ancak son zamanlarda ya anan temerrütlerle birlikte yatırımcılar temerrüt halinde dayanak varlık üzerinde hak sahibi olup olmadıkları konusunda çekinceye dü meye ba lamı lardır (DIFC, 2009, s.91). Di er yandan ihraççılar da bu yasal belirsizliklerden ve sukukun geleneksel tahvili taklit eden yapısından etkilenmi lerdir. Nitekim, önde gelen sukuk sitelerinden Sukuk.me'ye göre Nisan 2009 itibariyle krizin ba langıcından beri sukuk geleneksel tahvilden ayırt edilemez hale geldi inden 15 milyar dolarlık sukuk rafa kaldırılmı tır (ertelenmi tir) (Kaminska, 2009).

Grafik 4: Sukuk ihraç de er ve sayıları (1966- 2016 Ç3)

Kaynak: Reuters (2015, s.27).

Krizle birlikte finansal piyasalarda belirsizlik ve oynaklık, yatırımcı güveninde azalma, ihraç maliyetlerinde artı ve yatırımcı talebinde dü ü sukuk ihraçlarını da etkilemi tir. Nitekim, Grafik 4'e göre küresel sukuk ihraçları 2001'de 2.57 milyar dolardan 2006'da 20,43 milyar dolara ve 2007'de 37,63 milyar dolara yükselmi tir. Yüzde artı olarak bakıldı nda 2005 ve 2006 yılına göre 2006 ve 2007 yıllarında sırasıyla %122,1 ve %84,0 büyüyen sukuk ihraçları 2008 ve 2009 yılında dü ü e geçmi tir (KFH, 2010, s.13). Moody's'in tahminine göre borç piyasasının donması ve borç enstrümanları için yatırımcı i tahının azalması olmasaydı 2008'de 45 milyar dolarlık ihraç gerçekleştirilebilirdi. Bu anlamda küresel finansal krizin etkisi e i görülmemi türdür (GIFR, 2010, s.103). Grafik 4'e göre sukuk ihraçları 2008'de dü erek 20.99 milyar dolara gerilemi tir. 2009'da artan sukuk ihraçları 34.30 milyar dolar ile kriz öncesi seviyenin altında kalmı tır. 2010 yılında artı nı sürdüren ihraçlar gerek sukuk temerrütleri sonucu yeniden yapılandırmada görülen belirsizliklerin giderilmesi ve AAOIFI kurallarının uygulamaya geçirilmesi ve gerekse de hem Müslüman hem de Müslüman olmayan yeni ihraççıların piyasaya girmesi ile önemli bir atılım gerçekleştirilmi tir.

⁶ Özellikle krizden önceki yıllarda ihraç edilen sukuklar varlı a dayalı (asset-backed) olmaktan ziyade varlık temelli (asset based) sukuklar idi. Bu açıdan sukukların büyük ço unlu u varlık temellidir. Bu durumda sukuklar, kredi-risk enstrümanı (yani kredi marjlarını-spread- ve ihraççının kredi derecesini yansıtır) olarak yapılandırılmakta ve temerrütte veya da yatırımcılara anapara geri ödemesinde sukuk yatırımcılarının varlı a ba vurma hakkı yoktur. Yatırımcıların özellikle bu durumu fark etmesi temerrütlerle birlikte olmu tur. Nitekim temerrütler birçok mahkeme hükmünün açıklanmasına neden olmu , belirsiz bir ortam olu mu tur (Mahkeme hükümleri için bkz. Haq ve Miller, 2010, s.13).

Tablo 1: Sukuk ihraçlarının ülkelere göre dağılımı ve yüzdelerdeki değişim (2007-2010)

Ülkeler	Yıllar			Değişim (%)	
	2007	2008	2009	2007-2008	2008-2009
Malezya	13.412,9	5.470,4	13.308,2	-59	143
Birleşik Arap Emirlikleri	10.807,5	5.300,2	3.339,5	-50	-36
Suudi Arabistan	5.716,3	1.873,2	3.118,5	-67	66
Bahreyn	1.065,0	700,4	1.571,5	-34	124
Endonezya	92,8	663,3	1743,4	614	162
Pakistan	524,3	476,2	368,3	-9	-22
Katar	300,0	300,9	0	0,3	-100
Kuveyt	835,0	190,0	0	-77	-100
Brunei	279,3	95,1	392,9	-65	313
Pakistan	504,9	435,9	368,3	-13	-15
Singapur	0	0	98,2	-	-
Gambiya	0	0	24,6	-	-
TOPLAM	34.300	15.464	24.555	-55	58

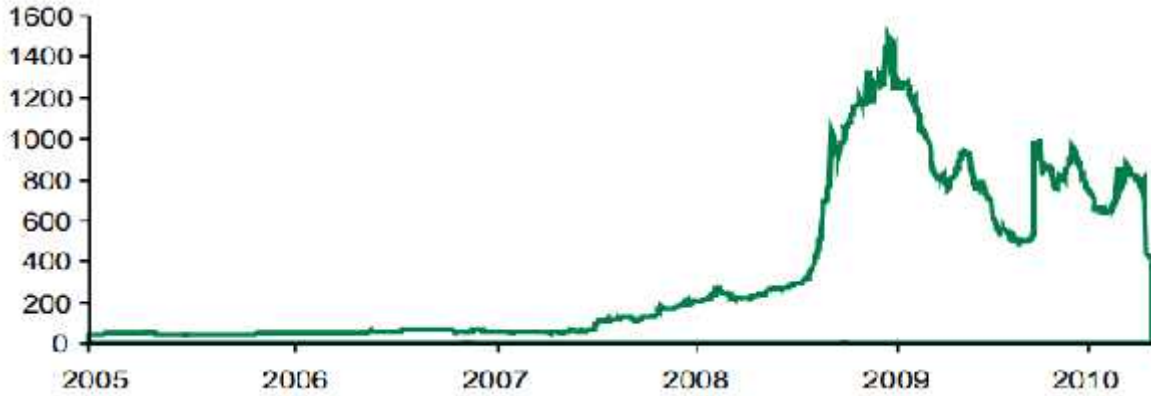
Kaynak: KFH (2010, s.13).

Krizin sukuk ihraçlarına etkisinin ülke bazında gösterimi için Tablo 1 oluşturulmuştur. Tablo 1'e göre 2008'de Endonezya ve Katar hariç tüm ülkelerin sukuk ihraçları azalmıştır. 2008'de yüzde olarak en büyük düşüş %77 ile Kuveyt'ten gelmiştir. Diğer yandan sukuk ihraçları Suudi Arabistan'da %67, Arabi Brunei Darussalam'da %65, Malezya'da %59 ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde %50 azalmıştır. İhraç tutarı açısından bakıldığında en hacimli düşüş sırasıyla Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan'da gerçekleşmiştir. Nitekim Malezya'da 2008'de sukuk ihraçları 2007'ye göre 7942,5 milyar dolar azalma göstermiştir. 2009 yılında ise yine bazı ülkelerde düşüş sürerken bazı ülkelerde artışları gözlemlenmiştir. Bu görüntü Grafik 4'te yer alan 2009 yılı verileriyle de uyumludur.

2.6. Getirilerde Artı

Küresel finansal kriz sukuk getirilerini de önemli ölçüde etkilemiştir. Nitekim getirilerde (Grafik 5'te getiri Libor+spread olarak gösterilmiştir) krizin etkisiyle önemli bir artış gerçekleşmiştir (KFH, 2010, s.13). Getirilerde bu artışın iki temel faktörü vardır: kredi primi (riski) ve likidite primi (riski). İlk olarak, kredi güvencesine sahip uluslararası kuruluşların batmasından dolayı yatırımcılar ihraççının finansal yükümlülüklerini karşılayabilme kabiliyeti ile oldukça ilgilenmeye başlamışlardır. Bu da yatırımcıları daha riskli varlıklara çekmek için daha yüksek kredi riski primine neden olmuştur. Sukukta kredi marjının (spread) derecesi, ihraççının kredibilitesine, iktisadi ile ilgili gerçeklere ve sukuk türüne göre bir ihraççıdan diğerine farklılık göstermektedir. Bazı sukuk türleri çok kötü biçimde etkilenmiştir çünkü ihraççının iktisadi sektör Dubai emlak sektörü gibi sektörlerde bulunabilmektedir. İkinci olarak, kredi piyasasını rahatlatmak için mali ve parasal önlemler alınmakta ise de kriz ve ertesinde likidite alışı ya da azalmıştır. Bu likidite azalışının temel nedeni yatırımcıların tüm piyasayı gölgeleyen negatif duyarlılığıdır. Yatırımcıların elde nakit tutması, paranın dolaşım hızını düşürmüştür bu da piyasadaki likiditenin çekilmesine yol açmıştır. Bu nedenle de likidite risk primleri tüm piyasalarda artmıştır. Ancak bu artış paranın dolaşım hızı ve sirkülasyona göre piyasalar arasında farklılık göstermektedir. Bu iki risk birleştirilince yüksek getiriler ortaya çıkmıştır (El-Quqa vd., 2009, s.6-7).

Grafik 5: HSBC-DIFX Endeksi (Libor+spread göstergesi) (2005-Haziran 2010)

Kaynak: KFH (2010, s.14).

Küresel finansal krizin getirilere etkisi Grafik 5'ten görülmektedir. Sukuk piyasasında, Libor üzerindeki ek marj⁷ (spread) gösteren HSBC-DIFX endeksi 2007'nin başlarında 58.6 baz puandan 2007'nin sonlarında 174.4 baz puana çıkmıştır. Bir yılda 115.8 baz puanlık artış yükselen küresel krizin yansımalarını göstermektedir. Akabinde endeks daha yukarılara tırmanmış, 2008'de 999.5 baz puana çıkmış ve 2008'in sonunda 1173.9 baz puana ulaşmıştır. 11 Ocak 2009'da sukuk endeksi en yüksek seviye olan 1234.4 baz puana ulaşmıştır. Zirvenin ardından düşüşe geçen endeks, 2009'un sonunda maliye ve para politikalarının krize karşı uygulanması ile artan yatırımcı güveni ve finansal piyasalarda toparlanma ile birlikte 466.6 baz puana gerilemiştir. Bu periyotta sukuk marjları aynı kredi derecesine sahip geleneksel tahvillere göre daha çok artmıştır. 2010 yılında sukuk marjları, 15 Ocak'ta 526 baz puan ve 15 Nisan'da 369 baz puan arasında gidip gelmiştir. 28 Haziran 2010 itibarıyla marjlar (spread) 432.5 baz puana gerilemiştir. Bu da 2007-2008 döneminden daha istikrarlı bir yapıyı göstermektedir (KFH, 2010, s.13).

2.7. Yerel Para Cinsinden Sukuk İhraçlarında Artı

Amerikan doları 2002-2007 döneminde küresel sukuk ihraççıların en çok başvurduğu para birimidir. Ancak küresel finansal krizle birlikte dolar cinsinden sukuk ihracı düşmeye başlamış ve yerel para cinsinden sukuklar artmaya başlamıştır. 2008'de dolar cinsinden sukuk ihracı 1.5 milyar dolar gerçekleşirken, bu rakam toplam sukuk ihraçlarının %10.1'ine denk gelmektedir. 2007'de ise dolar cinsinden sukuk 13.9 milyar dolar iken bu rakam toplam sukuk ihracının %41.2'sine denk gelmektedir. İfade olarak, 2007'de dolar cinsinden sukuk ihraç sayısı 27 iken 2008'de sadece 5 olarak gerçekleşmiştir (El-Quqa vd., 2009, s.5). Diğer yandan yerel para cinsinden sukuk ihraçları 2006'da uluslararası (yabancı para cinsinden) sukuk ihraçlarının 1.5 katı iken bu oran 2009'un ilk çeyreğinde 6.5 kattır (IIFM, 2009, s.24). Bu durumun temel nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Al-Amine, 2012, s.84-85):

- Dolar cinsinden ihraçlarda düşüş, doların krizi izleyen dönemde zayıfladığını göstermektedir. Yani temel nedenlerden bir tanesi doların diğer para birimlerine göre zayıflamasıdır (IIFM, 2009, s.24). Ayrıca ihraççılar Körfez bölgeleri ve Asya'daki likidite havuzlarına ulaşmayı amaçlamaktadır.

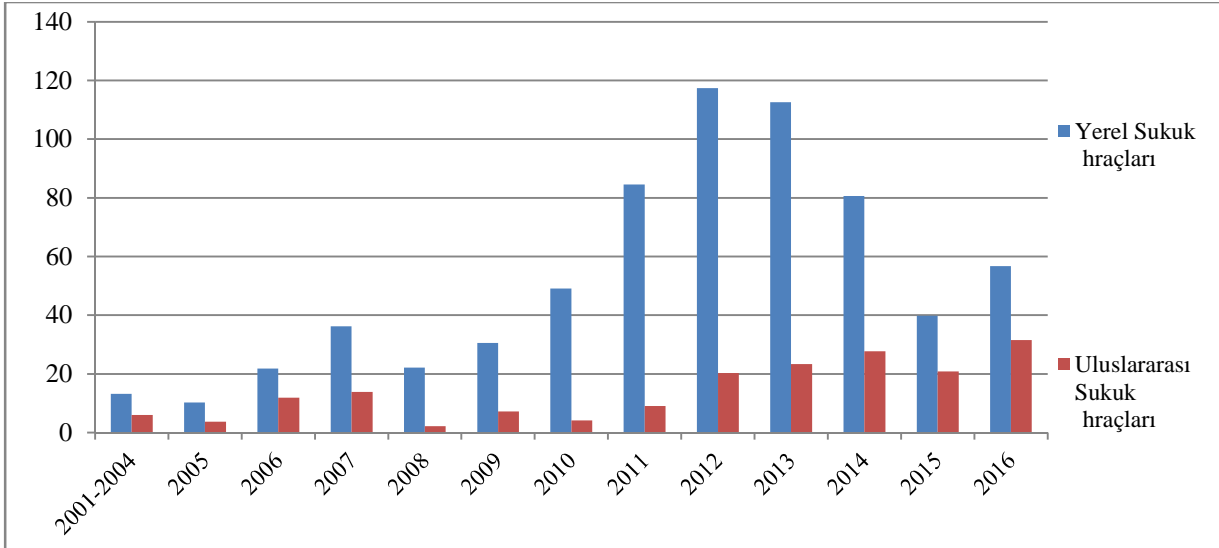
- İkinci faktör küresel finansal krizdir. Krizle birlikte dolar cinsinden ihraç daha maliyetli hale gelmiştir (Wilson, 2010, s.58). Krizle birlikte yatırımcıların ihraççılardan istediği

⁷ LIBOR+spread=Getiri oranını göstermektedir.

kredi primi (veya spread) önemli ölçüde artmıştır. Örneğin DP World 10 yıllık sukuk marjı (spread) kriz baskısında ABD hazine tahvil faizine göre 115 baz puanı yukarıda iken daha sonra 375 baz puanına çıkmıştır. Bu nedenle, artan sayıda kurumsal ve bireysel yatırımcı, zorlu kredi piyasası koşulları ve düşük dolar karşısında kar getirilerini korumak için yerel para cinsinden sukuk aramaya başlamıştır.

- Üçüncü neden bölgelerin para birimlerini dalgalanmaya bırakması (sabit kurdan vazgeçmesi) veya revalüasyona tabi tutması yönündeki sürekli hale gelen spekülasyonlardır. Örneğin, Körfez Ülkeleri'nin 2008'de zayıflayan ve tarihi olarak Körfez Ülkeleri'nde dominant borç ihraç para birimi olan dolara sabitlenen yerel paradan vazgeçip yerel parayı dalgalanmaya bırakması yönündeki spekülasyon çıkmıştır. Sonuçta Körfez bölgesi daha çok Suudi Riyali, veya Birleşik Arap Emirlikleri dirhemi ile sukuk ihraç etmeye başlamıştır. Bu trend Asya'da da görülmüştü ve Malezya ringitine dönüşümü olmuştur. Pakistan ve Endonezya rupisi en çok tercih edilen para birimleri olmaya başlamıştır. (GIFR, 2010, s.102). Bu da demek oluyor ki, yatırımcılar dolar cinsinden tahvil almaya ilgi göstermemekte ve onun yerine yerel para birimini tercih etmektedir.

Grafik 6: Yerel ve uluslararası sukuk ihraçları (Milyar dolar)

Kaynak: IIFM (2017, s. 5-6).

Grafik 6'dan görüldüğü üzere özellikle 2008 yılında uluslararası (yabancı para cinsinden) sukuk ihraçları oldukça düşük seviyelere gerilemiştir. Nitekim 2007 yılında 13,859 milyar dolar olan uluslararası sukuk ihraçları 2008'de 2,210 milyar dolara düşmüştür. 2008'de gerçekleştirilen 5 uluslararası sukuk ihracının 4'ü Körfez Ülkeleri'nden gelirken sadece bir devlet yabancı para (dolar) cinsinden sukuk ihraç etmiştir (El-Quqa vd., 2009, s.5). 2010 yılına kadar dalgalı bir seyir izleyen uluslararası sukuk ihraçları 2012 yılından itibaren artı göstermeye başlamıştır. Benzer şekilde yerel sukuk ihraçları da 2008'de düşmesine rağmen bu yıldan itibaren istikrarlı şekilde artarak büyümesini sürdürmüştür. Grafik 6'dan yerel sukuk ihraçlarının özellikle 2008-2014 döneminde piyasaya hakim olduğu gözle çarpılmaktadır.

2.8. Devlet Sukukları Talebi ve Hracında Artı

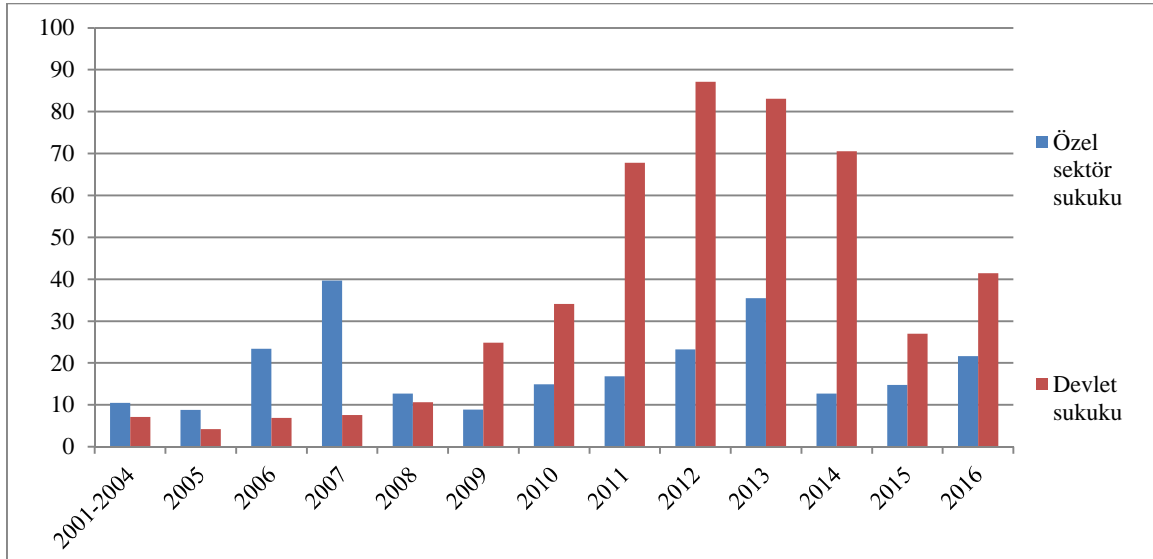
Yine kriz yıllarında sukuk temerrütlerinin görülmesi açık ya da örtük devlet garantisi bulunmayan sukuklar, özel sektör sukuku olarak değerlendirilmeye başlamıştır. Yani özel sektör sukuku güven vermemeye başlamıştır. Buna karşın yatırım ve getiri üzerinde açık ya da

örtük devlet garantisi bulunan ve bu açıdan daha güvenli görülen devlet sukuklarına olan talep kriz yıllarında artmıştır (IIFM, 2009, s.26; Ahmad vd., 2014, s.49).

Özel sektör ihraççısının sukuk piyasasına girmesi uygun borçlanma fiyatına ve sermaye piyasalarının güçlülüğüne bağlıdır. Bu iki faktör de 2008’de bulunmamaktadır. Bu da birçok ihraççıyı sukuk ihraçlarını ertelemeye ve kredi ve piyasa koşullarının iyileşmesini beklemeye sevk etmiştir (GIFR, 2010, s.105). Diğer yandan kredi sıkılaşmasında dolayı şirketler, sukuk pazarında ihraç yapmak konusunda daha dikkatli ve isteksiz davranmıştır (IIFM, 2009, s.26). Krizin ardından Dubai konut sektöründe yaşanan sorunlar da yine özel sektör sukuk ihraçlarını olumsuz etkilemiştir (Moini, 2011, s.49).

Krizin başlangıcında sonra kuruyan likidite kaynaklarının yerini doldurmak ve sermaye ihtiyatlarını kuvvetlendirmek isteyen (Kuo, 2011, s.68) ihraççılar finansman kaynaklarında çeşitlendirmenin önemini kavramış ve sukuk piyasası gibi alternatif piyasalara odaklanmışlardır (Moody’s Investors Service, 2009, s.15). Bu durumun bir diğer nedeni ise krizden daha az etkilenen Körfez Ülkeleri ve Asya gibi bölgelerde likidite fazlası bulunmasıdır (Reuters, 2012). Bu anlamda krizin ortasında birçok Müslüman ülke (örneğin 2009’da Endonezya) ilk devlet sukuk ihraçlarını gerçekleştirirken, krizden sonra Birleşik Krallık, Fransa, Lüksemburg, Avustralya, Hong Kong, Japonya ve Singapur gibi Müslüman olmayan ülkeler, kendi finansal piyasalarına alternatif olarak şerhi finansal enstrümanlar ihraç etmenin yollarını aramaya başlamışlardır (Elian, 2015, s.14). Alternatif fon kaynağı arayışının yanı sıra krizin etkileri ülkelerin borçlanma gereğini de artırmıştır. Nitekim krizle birlikte düzenli büyüme oranları, belirsiz kredi ve sermaye piyasası koşulları ve iken devletler kriz ortamında düzenli petrol ve doğal kaynak gelirleri yanında düzenli vergi gelirlerini de tazmin etmek amacıyla sukuk ihraç etmeye başlamışlardır (GIFR, 2010, s.105). Tüm bu gelişmelerden sonra ise özellikle kısa vadeli olmak üzere devlet sukukları ihracında önemli bir artış olmuştur.

Grafik 7: Özel sektör ve devlet sukuk ihraçları (Milyar dolar)

Kaynak: IIFM (2017, s. 13).

Grafik 7’ye bakıldığında 2007 yılında 39,702 milyar dolar olan özel sektör sukuk ihraçlarının 2008 yılında hızlı bir düşüşle 12,694 milyar dolara gerilediği görülmektedir. Bu durumun tersine devlet sukuk ihraçları 2007’de 7,585 milyardan 2008’de 10,637 milyar dolara yükselmiştir. Diğer yandan 2009 yılında düşmeye devam eden özel sektör sukuk ihracı bu yıldan itibaren 2014 yılına değin istikrarlı bir şekilde artış göstermiştir. Devlet sukukları ise

finansal krizden daha az etkilenmi ve 2012 yılına de in istikrarlı artı nı sürdürmü tür. Devletlerin bu dönemde ihraç ettikleri sukukların büyük bölümü ise kısa vadeli olarak gerçekte mi tir (Mazlan, 2014).

3. AAOIFI AÇIKLAMASININ SUKUK P YASASINA ETKİSİ

Küresel sukuk ihraçlarının 2008’de önemli ölçüde dümesi birçok çalışmaya tarafından küresel finansal krize atfedilmiştir (Prawobo ve Sofjan, 2016; Franklin Templeton Investments, 2013, s.5; Çizakça, 2011, s.167; Smaoui ve Khawaja, 2016, s.20; IFLS, 2010, s.4). Hatta krizin sukuk piyasasını negatif yönde etkilediği yönündeki görüşler ekonometrik bulgularla da desteklenmiştir (Said ve Grassa, 2013). Ancak unutulmamalıdır ki küresel finansal krizin yanında AAOIFI’nin sukuk yapılarının etiyatına uygunluğunu sorgulayan açıklaması ve yeni kuralları da sukuk piyasasını olumsuz etkilemiştir (Ravalia, 2008, s.23; Oxford Business Group, 2009, s. 83; Salah, 2009, s.143; Maurer, 2010, s.34; Askari vd, 2010, s.188; Wedderburn-Day, 2010, s.331). Nitekim 2008 yılında hemen etkisini gösteren etiyat tartışmaları temerrütlerle birlikte etkisini sürdürmü ve yatırımcıların daha fazla dikkatini çekmeye başlamıştır (Manjoo, 2014, s.17). AAOIFI’nin açıklamasının sukuk piyasasındaki yavaşlamaya ne oranda etki ettiğini ölçmek oldukça zor olmasına rağmen (DIFC, 2009, s.90), Ahmad, Asutay ve Wilson (2014, s.12)’ye göre sukuk ihraçlarındaki azalan Usmani ve AAOIFI’nin açıklamalarından ziyade daha çok finansal krizin bir sonucudur.

Kasım 2007’de önce gelen İslam alimlerinden biri olan ve AAOIFI etiyat Kurulu başkanlığına Sheikh Taqi Usmani’nin açıklaması piyasadaki sukukların %85’inin etiyat kurallarına uymadığı yönündedir. Çünkü yatırımcılar vadede sermayelerinin nominal değerini istemektedirler ve piyasa riskinden kaçınmak istemektedirler. Usmani’ye göre mudaraba ve muaraka sukukta yatırımcıların vadede aldığı tutar varlığının nominal değerini de il piyasa değerini yansıtmalıdır (Wilson, 2010, s.59). Usmani’nin açıklamasının hemen ardından AAOIFI 13 ve 14 Nisan 2008’de toplantılar yapmış ve ardından AAOIFI sukukun belirli özellikleri ile ilgili 6 adet kuralı içeren açıklamalar yapmıştır. Bunlar; Sukuk ticaretinin yapılabilirliği; sukuk yöneticisinin sorumluluğu; rezerv hesabının oluşturulmasına izin verilebilirlik; muaraka, mudaraba ve wakala sukuk yapıları altında varlıkların nominal değerinden de il net değerinden alınması gerektirilmesi ve etiyat alimlerinin görevinin sadece fetva yayınlamakla sınırlı olmadığı konuları ile ilgilidir. AAOIFI açıklamasında, AAOIFI’ye göre muaraka, mudaraba ve wakala sukukları kar-zarar paylaşımı ortaklıklarıdır ve hisse senedine benzemektedir ve bu nedenle yönetici ortak, mudarib veya yatırım ajanından varlıkları sukukun itibari (nominal) değeri (artı ortaya çıkan ve ödenmeyen karlar) üzerinden satın alma taahhüdü almaları etiyatına uygun değildir. Bununla anlatılmak istenen, böyle bir satın alma taahhüdü yatırımcı getirisinin garanti edilmesi anlamına gelmekte ve etiyat açısından gerekli olan risk paylaşımı faktörünü içermemektedir. AAOIFI’ye göre bu varlıkların vadede satın alımı sukukun nominal değerine göre değil de varlıkların piyasa değeri üzerinden olmalıdır. AAOIFI açıklaması ile birlikte muaraka, mudaraba ve wakala sukuk yapıları AAOIFI açıklamasına göre yeniden değerlendirilmeli ve gözden geçirilmelidir (DIFC, 2009, s.90-91). AAOIFI’nin satın alma garantisi verilmemesi yönünde önerisi üzerine ihraççılar sukuklarını nasıl yapılandıracakları konusunda düşünmeye başlamışlardır. Bunun sonucunda ise ihraçlarda gecikmeler olmaya başlamıştır ve bu da piyasayı yavaşlatmıştır (Oxford Business Group, 2009, s.83).

Tablo 2: Sukuk türleri ihraç tutarları ve yıllık de i im (%) (2007-2008)

Sukuk Türleri	2007	2008	Yıllık Yüzde De i im
İjara	7.590,4	7.176,3	-5,5
Mudaraba	7.266,3	2.278,4	-68,6
Mu araka	12.430,7	2.105,4	-83,1
stithmar	2.133,1	1.399,9	-34,4
Murabaha	512,3	816,0	59,3

Kaynak: El-Quqa vd. (2009, s.4).

Tablo 2'ye göre sukuk türlerinde 2008 yılında 2007'ye göre en büyük ihraç dü ü ü mu araka ve mudaraba sukukta görülmü tür. 2008 yılında mu araka ve mudaraba sukuktaki dü ü sırasıyla %83,1 ve %68,6 dü ü kaydedilmi tir. İjara sukuk AAOIFI'nın açıklamasından ve eri meselelerden etkilenmemi tir (Ravalia, 2008, s.23). Nitekim İjara sukuk 2008 yılında sadece % 5.5'lik küçülme ya amı tir. Nitekim AAOIFI'nın önerilerini dikkate almaya ba layan ihraççılar İjara sukuka yönelmi ler ve bu sayede İjara en popüler sukuk olmaya ba lamı tir (DIFC, 2009, s.90; Oxford Business Group, 2009, s.83). Krizden fazla etkilenmeyen bir di er sukuk türü ise murabaha sukuk olmu tur. Murabaha sukuk 2008 yılında bir önceki yıla göre %59,3'lük artı göstermi tir. stithmar sukuk ise % 34.4'lük küçülme göstermi tir.

4. KRİZİN SUKUK PİYASASINA UZUN VADELİ ETKİSİ : ARTAN SUKUK İHRAÇLARI

Krizin sukuk piyasasına uzun vadeli etkisi pozitif yönde olmu tur. Nitekim gerek özel sektör, gerek finansal sektör ve gerekse de kamu sektörü krizin akabinde sukuk ihraçlarını arttırmaya ba lamı lardır. Bu durumun temel nedeni hiç üphesiz özellikle Batı Ülkeleri ve ABD borçlanma piyasasında var olan zorlu ko ullar ve gücünü kaybeden bankalardır (Pasha, 2011; Reuters, 2012).

Özellikle finansal kuruluş lar kriz ertesinde sukuka büyük ilgi göstermi lerdir. Di er yandan, uzun vadede ba lı oldukları fon piyasasında zorlu ko ullarla kar ıla an büyük Batı bankaları da yüzünü sukuk piyasasına dönmü tür. HSBC Mayıs 2011'de 500 milyon dolarlık sukuk ihraç etmi ve Goldman Sachs Ekim 2011'de 2 milyar dolarlık sukuk programı açıklamı tir. Ayrıca Fransa Bankası Credit Agricole de 2011'de ilerleyen zamanlarda sukuk ihraç edebilece ini veya sukuk programı açıklayaca ını beyan etmi tir (Pasha, 2011).

Sukuk, küresel krizden sonra temel ihraççılar olan Malezya, Endonezya ve Körfez Ülkeleri'nden öte di er ülke ve bölgelere de kabul görmeye ba lamı tir. Moody's'e göre, Avrupa bankaları genellikle dı bölgelere ve özellikle altyapı yatırımlarına krizden önce borç vermekte, yatırım yapmakta idi. Ancak krizle birlikte Avrupa bankaları, yerel ekonomileri gücünü kaybetti inden ve artan sermaye gereksiniminden dolayı ülke dı ı borç verme faaliyetlerini azalttı mlardır. Bu nedenle, Orta Do u ve Asya'daki ülkeler, daralan uluslararası fonlara ula ma imkânı nedeniyle altyapı projelerini finanse etmek için yerel yatırımcılarına yönelmi lerdir. (Reuters, 2012). Nitekim Türkiye de krize kar ı önlem olarak sukuk ihraç eden ülkeler arasında yer almaktadır. 2008 yılında üst düzey yetkililer Körfez ülkelerine fon kaynaklarını de erlendirmek için gittiklerinde varlı a dayalı menkul kıymet ihracı (sukuk icara) konusunun da cazip ortak yatırım imkanları arasında yer aldı ını ifade etmi lerdir. Ayrıca Hazine'den Sorumlu Devlet Bakanı Mehmet im ek (2007-2009 döneminde Hazine'den sorumlu devlet bakanıdır) de krize kar ı alınacak önlemleri açıklarken, "Körfez ülkeleri yatırımcılarının talep etti i senet, sertifika ve benzeri finansman araçları çıkarılacak" demi tir (Milliyet, 2008). Benzer ifadeler özel sektörden de gelmi tir. Emirates Airline ba kanı Tim Clark, Kasım 2012'de aslında Avrupa bankalarından fon bulmayı istediklerini ancak bunun o an için zor oldu unu belirtmi tir. Di er yandan Clark, slami finans alternatifine sahip

olduklarını sözlerine eklemiştir (Mubasher, 2012). Sonuç olarak küresel finansal kriz sonucunda daralan krediler sukuk ihraçlarını uzun vadede pozitif yönde etkilemiştir.

5. SONUÇ

Küresel sukuk piyasası yükselişe geçtiği 2002 yılından sonra güçlü yatırımcı talebinin de katkısıyla 2008 yılına değin oldukça hızlı bir artış periyodu gerçekleşmiştir. Ancak 2007 yılının sonlarında etkisini göstermeye başlayan küresel finansal kriz sukuk piyasasını son derece olumsuz etkilemiştir. Nitekim özellikle kriz döneminde yatırımcı güveni azalmış, yatırımcı talebi düşmüş, borçlanma maliyetleri artmıştır. Tüm bunların sonucunda sukuk ihraçları 2008 yılında düşüş göstermiş, artan riskle birlikte sukuk getirileri yükselmiş, kısa ve orta vadeli sukuka ilgi artmış, devlet sukukları ihraçlarında artış görülmüş ve yabancı para cinsinden (özellikle dolar bazlı) sukuk ihraçlarında azalma görülmüştür.

Küresel sukuk piyasası bir yandan küresel finansal krizin negatif etkileri ile baş etmeye çalışırken bir yandan da 2007'de önde gelen İslam alimlerinden biri olan ve AAOIFI Eriyat Kurulu Başkanı Sheikh Taqi Usmani'nin piyasadaki sukuklara yönelik eleştirisi ve akabinde 2008'de gelen AAOIFI kurallarının etkisiyle baş etmekte zorunda kalmıştır. Bu anlamda sadece kriz değil aynı zamanda AAOIFI'nin açıklamaları da sukuk piyasasını olumsuz etkilemiştir. AAOIFI muaraka ve mudaraba sukukunun varlık geri alım garantisini eleştirmiş ve bu tür sukukların ihracını olumsuz etkilemiştir. Nitekim 2007 yılında muaraka ve mudaraba sukuk önde gelen sukuk türleri iken 2008'de %80'lere yakın düşüş göstermişlerdir. Eriyat malardan etkilenmeyen ijarah sukuk ise bu sürecin sonunda başlıca ihraç edilen ve en popüler sukuk türü haline gelmiştir.

Küresel finansal krizin sukuk piyasasına etkisi kısa dönemde negatif olmakla birlikte uzun dönemdeki etkisi pozitif yönde olmuştur. Öyle ki krizle beraber zayıflayan ABD ve Avrupa bankaları kredi vermekte güçlük çekmiş ve kredi bulmakta zorlanan kurum ve kuruluşlar Körfez Ülkeleri ve Asya Bölgesi'ndeki likidite fazlasına yönelmişlerdir.

Sonuç olarak sukuk piyasası sadece krizden değil aynı zamanda AAOIFI'nin başlattığı Eriyat malardan da etkilenmiştir. Öte yandan krizin sukuk piyasasına etkisi kısa dönemde negatif görünümde iken uzun dönemde pozitif gerçekleşmiştir.

KAYNAKÇA

- Abbas, M. (2008). *Credit crunch hits Gulf Islamic bond sales*. Erişim Tarihi: 01.01.2017. <http://www.arabianbusiness.com/credit-crunch-hits-gulf-islamic-bond-sales-49388.html>
- Ahmad, A., Zaheer, M., Masood, S. and Usman, S. (2014). Infrastructure projects financing. An alternative to debt financing. *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)*, 15(5), 48-52.
- Ahmad, N. and Rahim, S. A. (2014). *CAAR estimations by sectors of sukuk issuance*. International Conference on Economics, Education and Humanities (ICEEH'14) sempozyumunda sunulan bildiri, Bali (Endonezya). Erişim adresi: <https://tr.scribd.com/document/269718546/CAAR-Estimations-by-Sectors-of-Sukuk-Issuance>
- Ahmad, W. and Radzi, R. M. (2011). Sustainability of sukuk and conventional bond during financial crisis: Malaysian capital market. *Global Economy and Finance Journal*, 4(2), 1-14.

- Ahmed, H., Asutay, M. and Wilson, R. (2014). Reflecting on Islamic Banking and Financial Crisis: Risks, Reputation and Stability. H. Ahmed, M. Asutay and R. Wilson (Ed.), *Islamic Banking and Financial Crisis. Reputation, Stability and Risk* içinde (s. 1-21). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Al-Amine, M. A. M. (2012). *Global Sukuk and Islamic Securitization Market. Financial Engineering and Product Innovation*. Netherlands: Brill NV.
- Al-Amine, M. A. M. (2014). Unresolved Shari'ah Issues in Sukuk Structuring. M. H. Kamali and A. K. Abdullah (Ed.), *Islamic Finance. Issues in Sukuk and Proposals for Reform* içinde (s. 29-57). United Kingdom: International Institute of Advanced Islamic Studies and the Islamic Foundation.
- Alvi, I. A. (2015). *Global sukuk market trends & findings from IIFM sukuk report 4th edition*. IIFM Industry Seminar on Islamic Financial Markets Pre-Conference Day, 6th Annual WIBC Asia Summit 2015 sempozyumunda sunulan bildiri, Pan Pacific Hotel, Singapur. Erişim adresi: <http://www.iifm.net/sites/default/files/session-files/Global%20Sukuk%20Market%20Trends%20by%20Mr.%20Ijlal%20Ahmed%20Alvi.pdf>
- Askari, H., Iqbal, Z., Krichene, N. and Mirakhor, A. (2010). *The Stability of Islamic Finance. Creating a Resilient Financial Environment for a Secure Future*. Singapore: Wiley.
- Coşkun, Yener (2010). Yapılandırılmış finans ve küresel finansal kriz. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 47(545), 73-82.
- Çizakça, Murat (2011). *Islamic Capitalism and Finance. Origins, Evaluation and the Future*. UK:Edward Elgar.
- DIFC (2009). *Dubai international financial centre sukuk guidebook*. Erişim Tarihi: 10.07.2015.<http://www.cibafi.org/ControlPanel/Documents/Laws/Dubai%20International%20Financial%20Centre%20Sukuk%20Guidebook%20UAE.pdf>
- Elian, M. (2015). Why the US should accommodate sukuk: And how accommodating sukuk will protect and benefit the American financial system. *Minnesota Journal of International Law.*, 24(1), 1-38.
- El-Quqa, O., Hasan, F., Alsahli, K. and Ahmed, N. (2009). *Sukuk market- down but not out*. Erişim Tarihi: 01.07.2017. <http://www.kantakji.com/media/7746/f145.pdf>
- Franklin Templeton Investments (2013). *The sukuk market comes of age*. Erişim Tarihi: 01.08.2017. <http://www.franklintempleton.com.hk/downloadsServlet?docid=hfc2r4zj>
- GIFR (2010). *Global Islamic finance report 2010*. Erişim Tarihi: 10.07.2017. http://www.gifr.net/gifr2010/contents/ch_10.pdf
- Grewal, B. K. (2008). *Global economic & investment outlook: "confronting the challenges & unlocking the opportunities"*. Erişim Tarihi: 10.07.2017. <http://www.assaif.org>
- IIFM (2010). *Islamic finance 2010. IIFM research in partnership with UK trade & investment*. Erişim Tarihi: 11.07.2017. <http://www.londonstockexchange.com/specialist-issuers/islamic/downloads/ifsl-research.pdf>
- IIFM (2009). *Sukuk report 1st edition. A comprehensive study of the international sukuk market*. Erişim Tarihi: 12.07.2017. <http://www.kantakji.com/media/7465/c9.pdf>
- IIFM (2013). *Sukuk report 3rd edition. A comprehensive study of the international sukuk market*. Erişim Tarihi: 12.07.2017. <http://www.iifm.net/market-research>

- IIFM (2017). *Sukuk report 6th edition. A comprehensive study of the international sukuk market*. Eri im Tarihi: 12.07.2017. <http://www.iifm.net/market-research>
- Irfan, H. (2015). *Heaven's Bankers: Inside the Hidden World of Islamic Finance*. United States: Overlook Press:
- Jobst, A. A. (2009). Islamic securitisation: An ethical remedy to incentive problems? *International Journal of Monetary Economics and Finance*, 2(3/4), 348-365.
- Kamali, M. H. and Abdullah, A. K. (2014). Introduction. M. H. Kamali and A. K. Abdullah (Ed.), *Islamic Finance. Issues in Sukuk and Proposals for Reform* içinde (s. 1-10). United Kingdom: International Institute of Advanced Islamic Studies and the Islamic Foundation.
- Kaminska, I. (2009). *The issue of shariah compliance and the Nakheel sukuk*. Eri im Tarihi: 15.07.2017. <https://ftalphaville.ft.com/2009/11/30/85956/the-issue-of-shariah-compliance-and-the-nakheel-sukuk/>
- KFH (2010). *Sukuk "Back on track"*. Eri im Tarihi: 18.07.2017. <http://askprof.mifc.com/index.php?ch=151&pg=735&ac=582&bb=file1>
- Kuo, M. A. (2011). The global impact of Islamic finance in Asia: Identity, innovation, institutions. *Journal of the International Relations and Affairs Group (JIRAG)*, 1(1), 46-74.
- Manjoo, F. A. (2014). The 'Ping Pong' of the Asset-Backed/Asset-Based Sukuk Debate and the Way Forward. M. H. Kamali and A. K. Abdullah (Ed.), *Islamic Finance. Issues in Sukuk and Proposals for Reform* içinde (s. 11-29). United Kingdom: International Institute of Advanced Islamic Studies and the Islamic Foundation.
- Maurer, B. (2010). Form versus substance: AAOIFI projects and Islamic fundamentals in the case of sukuk. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 1(1), 32-41.
- Mazlan, N. (2014). *Aftermath of the 2009 global financial crisis*. Eri im Tarihi: 12.07.2017. <http://www.inceif.org/research-bulletin/aftermath-2009-global-financial-crisis/>
- Milliyet (10 Aralık 2008). *Körfez'de fon avı*. Eri im Tarihi: 03.08.2017. <http://www.milliyet.com.tr/korfez-de-fon-avi-ekonomi-1026779/>
- Moini, Y. (2011). Comparisons and Differences between Sukuk and Conventional Products. R. Ali (Ed.), *Sukuk and Islamic Capital Markets* içinde (s. 35-49). UK:Globe Law and Business.
- Moody's Investors Service (2009). *Post-crisis surge in sukuk issuances: Overview and trend analysis (final part)*. Eri im Tarihi: 12.07.2017. http://www.cwealthadvisors.com.my/upload/Islamic_Finance_News_Meet_The_Head_27Nov09.pdf
- Mubasher (2012). *GCC: Financing on faith: The rise of Islamic finance*. Eri im Tarihi: 15.07.2017. <https://english.mubasher.info/news/2039814/GCC-Financing-on-faith-The-rise-of-Islamic-finance>
- Oxford Business Group (2008). *The report: Saudi Arabia 2008*. Eri im Tarihi: 13.07.2017. <https://books.google.com.tr/books>
- Oxford Business Group (2009). *The report: Abu Dhabi 2009*. Eri im Tarihi: 13.07.2017. <https://books.google.com.tr/books>

- Pasha, S. (2011). *Western debt crisis spurs growth of Islamic finance*. Eri im Tarihi: 11.07.2017. <http://www.reuters.com/article/us-finance-islamic-idUSTRE7AT1DS20111130>
- Prabowo, H. S. and Sofjan, H. (2016). *The subprime mortgage crisis: Islamic economics perspective*. Eri im Tarihi: 08.07.2017. <https://dosen.perbanas.id/the-subprime-mortgage-crisis-islamic-economics-perspective-by-hayu-susilo-prabowo-and-hidajat-sofjan/>
- Ravalia, Ali (2008). *Sukuk market at a crossroad. IFN market report*. Eri im Tarihi: 19.07.2017. <http://islamicfinancenews.com/sites/default/files/newsletters/v5i27.pdf>
- Reuters (2008). *Islamic finance. A safe haven in uncertain times?* Eri im Tarihi: 16.07.2017. http://online.thomsonreuters.com/assets/downloads/islamicrep_a4_brochure.pdf
- Reuters (2009). *Collaborative sukuk report*. Eri im Tarihi: 12.07.2017. <http://www.zawya.com/sukuk/report/>
- Reuters (2012). *Text-S&P says global crisis has boosted growth in the sukuk market*. Eri im Tarihi: 21.07.2017. <http://uk.reuters.com/article/idUKWLA293520120215>
- Reuters (2015). *Sukuk perceptions & forecast study 2017 poised for growth*. Eri im Tarihi: 01.07.2017. <https://ceif.iba.edu.pk/pdf/ThomsonReutersSukukPerceptionsForecastStudy2017.pdf>
- Said, A. and Grassa, R. (2013). The determinants of sukuk market development: Does macroeconomic factors influence the construction of certain structure of sukuk? *Journal of Applied Finance & Banking*, 3(5), 251-267.
- Salah, I. (2009). Islamic finance in the current financial crisis. *Berkeley Journal of Middle Eastern & Islamic Law*, 2(1), 137-157.
- Shariah Finance Watch (2010). *Citigroup predicts recovery in sukuk market*. Eri im Tarihi: 10.07.2017. <http://www.shariahfinancewatch.org/blog/2010/10/25/citigroup-predicts-recovery-in-sukuk-market/>
- Smaoui, H. and Khawaja, M. (2016). The determinants of sukuk market development. *Emerging Markets Finance and Trade*, 9(38), 1-36.
- Wedderburn-Day, A. R. (2010) Sovereign sukuk: adaptation and innovation. *Law and Contemporary Problems*, 73, 325-333.
- Wigglesworth, R. (2009). *Sukuk: Defaults destabilise a reviving market*. Eri im Tarihi: 28.07.2017. <https://www.ft.com/content/90e4c3d6-e2be-11de-b028-00144feab49a>
- Wilson, R. (2010). Islamic Capital Markets: The Role of Sukuk. *Islamic Finance Instruments and Markets* içinde (s. 57-60). United Kingdom: Bloomsbury Information.

DERGİ YAZIM KURALLARI

1. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'ne gönderilen makaleler dergi formatında 25 sayfayı geçmemelidir.
2. Makaleler A4 sayfası boyutunda olmalı, üstten 3 cm; alttan, sağ ve sol kenarlardan 2,5 cm boşluk bırakılmalıdır.
3. Dergiye gönderilen makalelerin metin kısmı, "Office Word" programında "Times New Roman" yazı tipi ile tek satır aralıklı, iki yana yaslı ve 12 punto olacak şekilde yazılmalıdır. Paragraf girintisi bir tab (1,25cm) olacak şekilde ayarlanmalı ve paragraftan sonra 6nk boşluk bırakılmalıdır.
4. Makalenin Türkçe ve İngilizce başlığı ortalanarak, koyu büyük harflerle, Times New Roman 12 punto yazı karakteriyle yazılmalıdır. Türkçe başlığının altında tek satır boşluk bırakılarak, 11 punto yazı karakteriyle yazarın unvanı, adı ve soyadı (soyadı büyük harflerle) sağa hizalı olacak şekilde yer almalıdır. Yazarın başlığı olduğu kurum, e-posta adresi ve sorumlu yazar bilgisi 9 punto ve tek satır aralığında dipnot olarak verilmelidir. Yazarın ad ve soyadı bilgisinin altında tek satır boşluk bırakılarak Türkçe "Özet" başlığı sola hizalı olarak yer almalıdır. Özet metni iki yana yaslı olacak şekilde tek satır aralığı ile 11 punto yazılmalıdır. Türkçe özet 150 kelimeyi geçmemelidir. Türkçe özetin altında en az üç en fazla beş kelimedenden oluşan Türkçe anahtar kelimeler yer almalıdır. Türkçe anahtar kelimelerden sonra bir satır boşluk bırakılarak İngilizce başlık yazılmalıdır. İngilizce Özet (Abstract), İngilizce başlığının altında yer almalıdır. İngilizce özet metnine ilişkin yazım kuralları Türkçe özet metninde olduğu gibidir. Yazım dilinin İngilizce olması durumunda İngilizce Özetten (Abstract) sonra Türkçe özet ve anahtar kelimeler verilmelidir. Anahtar kelimelerin altına, çalımlara ait Journal of Economic Literature (JEL) sınıflandırma kodları eklenmelidir. Bu kodlar, anahtar kelimeler gibi 11 punto Times New Roman ile yazılmalıdır. Yazarlar, çalımlarına ait ilgili alanların buldukları kategorilere <https://www.aeaweb.org/econlit/jelCodes.php?view=jel> sayfasından erişebilirler.
5. Makalenin giriş kısmı Türkçe ve İngilizce özeti takip eden sayfadan başlanmalıdır. Makalenin metin kısmındaki ana başlık, numaralandırılarak sola hizalı (girintisiz) olacak şekilde, tamamı büyük koyu harflerle yazılmalıdır. Ara ve alt başlıklar ise bir tab boşluk bırakılarak, sola hizalı, baş harfleri büyük, koyu harflerle yazılarak, numaralandırılmalıdır. Ana, ara ve alt başlıklardan sonra 6nk boşluk bırakılmalıdır.
6. Tablolar, grafikler ve şekiller metin içerisinde ilgili alanda ve sayfa sınırlarını aşmayacak şekilde düzenlenmelidir. Tablo ve grafik numarası ile adı ilk kelimenin ilk harfi büyük olmak suretiyle tablo üstünde Times New Roman, 12 punto ve satır aralığı tek olacak şekilde ortalanarak yazılmalıdır. Şekil adı ve numarası ise şeklin altında verilmelidir. Tablo, şekil ve grafiklerin tek sayfada gösterilmesi ve diğer sayfaya taşınmasına özen gösterilmelidir. Tablo, şekil ve grafik içindeki metin 8-10 punto aralığında olmalıdır.
7. Atıf ve Kaynak gösterimi, APA 6 (American Psychological Association) formatında belirlenen düzenlemelere başlı kalınarak hazırlanmalıdır. Bu kapsamda atıflar metin içerisinde yapılmalıdır. Kaynak eserden olduğu gibi yapılan direkt (tam) alıntılar, *italik*, tırnak içinde ve paragraf girintisi bir tab (1,25cm) olacak şekilde ayarlanmalı ve paragraftan sonra 6nk boşluk bırakılmalıdır. Açıklama notları ise sayfa altında dipnot şeklinde, 9 punto olarak verilmelidir.
8. Metin içinde atıflar aşağıda belirtilen formata uygun şekilde yapılmalıdır;
Tek yazarlı yayınlara atıf: (Yazar Soyadı, Yıl, s. sayfa numarası)

ki yazarlı yayınlara atf: (Birinci Yazarın Soyadı ve İkinci Yazarın Soyadı, Yıl, s. sayfa numarası)

Üç ve daha fazla yazarlı yayınlara atf: (Birinci Yazarın Soyadı vd., Yıl, s. sayfa numarası)

Birden fazla kaynağa atf: (Yazar Soyadı, Yıl, s. sayfa numarası; Yazar Soyadı, Yıl, s. sayfa numarası)

Kaynağın tamamı için atf: (Yazar Soyadı, Yıl)

Yazar adı belirtilmemiş kaynaklara atf: (Kurum ismi, Yıl, s. Sayfa numarası).

9. “Kaynakça” başlıklı makalenin sonuç kısmını takiben kalın ve büyük harflerle, numaralandırılmadan yazılmalıdır. Kaynakçada sadece atıfta bulunan eserler yer almalıdır. Kaynakça, ilk yazarın soy ismi ve isminin ilk harfi dikkate alınarak alfabetik olarak sıralanmalıdır. Kaynakçada alt girinti 1,25cm olarak ayarlanmalıdır. Bir yazarın birden çok eseri varsa bu eserler kronolojik sırayla yazılmalıdır. Yazarın aynı yılda birden çok eseri varsa bu eserlerin yayın yılının yanına a,b gibi harfler eklenmelidir.

9.1. Kaynakçada yer alan tek yazarlı kitaplar için,

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). *Kitabın Adı*. Basım Yeri: Yayınevi.

9.2. Kaynakçada yer alan çok yazarlı kitaplar için,

İlk Yazarın Soyadı, İlk Yazarın Adının Baş Harfleri., Diğer Yazarların Soyadları, Diğer Yazarların Adlarının Baş Harfleri ve Son Yazarın Soyadı, Son Yazarın Adının Baş Harfleri. (Yıl). *Kitabın Adı*. Basım Yeri: Yayınevi.

9.3. Kaynakçada yer alan editörlü kitaplarda bölüm için,

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). Bölümün Adı. Editörün Adının Baş Harfi. Editörün Soyadı (Ed.), *Kitabın Adı* içinde (s. Bölümün Sayfa Aralığı). Basım Yeri: Yayınevi.

9.4. Kaynakçada yer alan çeviri kitaplar için,

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). *Kitabın Adı*. Çevirmenin Adının Baş Harfi. Çevirmenin Soyadı (Çev.) Basım Yeri: Yayınevi.

9.5. Kaynakçada yer alan basılı makaleler için,

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). Makalenin başlığı sadece ilk harfi büyük olacak şekilde. *Derginin Adı, Cilt(Sayı)*, sayfa numarası aralığı.

9.6. Kaynakçada yer alan elektronik makaleler için,

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). Makalenin başlığı sadece ilk harfi büyük olacak şekilde. *Derginin Adı, Cilt(Sayı)*, sayfa numarası aralığı. Erişim adresi:

9.7. Kaynakçada yer alan DOI numarası olan makaleler için,

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). Makalenin başlığı sadece ilk harfi büyük olacak şekilde. *Derginin Adı, Cilt(Sayı)*, sayfa numarası aralığı. doi:

9.8. Kaynakçada yer alan yazarı belli teknik ve araştırma raporları için,

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). *Çalışmanın başlığı* (Rapor No. xxx). Yer bilgisi: Yayıncı.

9.9. Kaynakçada yer alan bir kurum tarafından hazırlanmış teknik ve araştırma raporları için,

Kurum Adı. (Yıl). *Çalışmanın başlığı* (Yayın No. xxx). Erişim adresi:

9.10. Kaynakçada yer alan toplantı veya sempozyum bildirimleri için,

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl, Ay). *Bildiri başlığı*. Xxxxx Sempozyumunda sunulan bildiri, Yer bilgisi. Erişim adresi:

9.11. Kaynakçada yer alan yayımlanmamış yüksek lisans ve doktora tezleri için,

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Ba Harfi. (Yıl). *Doktora ya da yüksek lisans tezinin ba lı ı* (Yayımlanmamı doktora tezi/yüksek lisans tezi). Kurum adı, Yer bilgisi.

- 10.** Yukarıda yer almayan kaynak gösterimleri için APA 6 formatında belirlenen düzenlemelere ba lı kalınmalıdır. APA kaynakça olu turma formatına <http://www.apastyle.org/> linkinden ula ılabilir.

T.C.
OSMAN YE KORKUT ATA ÜN VERS TES
KT SAD VE DAR B L MLER FAKÜLTES DERG S
MAKALE YAYIN LKELER

1. Dergi, Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki defa yayınlanmaktadır. Dergiye kabul edilecek makaleler içerik olarak iktisadi ve idari bilimler alanlarında veya bu alanlarla ili kili konuları kapsamalıdır.
2. Derginin yazım dili Türkçe ve ngilizce'dir.
3. Dergiye gönderilen makaleler, daha önce hiçbir yerde yayımlanmamı veya de erlendirme sürecinde olmaması gerekmektedir.
4. Makalelerin, <http://dergipark.gov.tr/oskauibfd> uzantılı Dergipark sisteminden gönderilmesi gerekmektedir. Makale gönderimi için Dergipark sistemine giri yapılarak, Hesabım \ Profilimi düzenle seçene inden Yazar butonu i aretlenmelidir. Yazarlar, makalenin gönderilmesinden sonra de erlendirme sürecini Dergipark sisteminden takip edebilir.
5. Dergiye gönderilen makaleler, yayın kurulu tarafından içerik ve ekil artları açısından de erlendirildikten sonra hakemlere gönderilir. Makaleler, ekil artlarına ve dergi içeri ine uymuyorsa hakemlere iletilmeden önce sorumlu yazara (corresponding author) geri gönderilir. ekil artını sa ladıktan sonra hakem de erlendirme süreci ba latılır.
6. Dergiye gönderilen her makale, makalenin yazarı/yazarları, akademik unvanı ve çalı ilan kurum bilgileri belirtilmeden en az iki hakeme gönderilir. Hakemlerden gelen de erlendirme raporlarından birinin olumlu ve di erinin olumsuz olması durumunda makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Nihai karar bu de erlendirme süreci sonunda verilir.
7. Makalelerin ara tırma ve yayın eti ine ili kin standartların (Committee on Publication Ethics-COPE) uygunlu una dikkat edilmelidir. Dergide yayımlanan makalelerin dil, bilim, yasal ve etik olarak tüm sorumlulu u yazara ait olup, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi ktisadi ve dari Bilimler Fakültesi dergisi sorumlu tutulamaz.
8. Dergide yayınlanması kabul edilen ve yayınlanan makalelerin elektronik ve yazılı ortamda tüm hakları Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi ktisadi ve dari Bilimler Fakültesi Dergisi'ne aittir. Makalelerin, <http://dergipark.gov.tr/oskauibfd> uzantılı Dergipark sisteminden gönderilmesi sırasında, sistemde yer alan telif hakkı devir formunun tüm yazarlar tarafından imzalanıp sisteme yüklenmesi gerekmektedir. Yazarlara telif ücreti ödenmemektedir.

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Karacaođlan Yerleşkesi, Fakuşağı Mah., 80000, Osmaniye / Türkiye
<http://dergipark.gov.tr/oskaiibfd>
iibfdergi@osmaniye.edu.tr
+90 328 827 10 00